

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไทย

1. ความเป็นไทย
2. วัฒนธรรมไทย
3. จิตสำนึกในความเป็นไทย

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

1. กลุ่มชาติพันธุ์
2. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม

ตอนที่ 4 ทฤษฎีคุณค่า

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์และการพัฒนา

ตอนที่ 7 ชุมชนไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา กับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นไทย

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ
2. งานวิจัยต่างประเทศ

ตอนที่ 9 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไทย

1. ความเป็นไทย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2537) องค์อุปถัมภ์ภคมรดกวัฒนธรรมไทยได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความเป็นไทยในพิธีเปิดปีแห่งการรณรงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมไทย ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2537 ดังนี้

...ชาติไทยของเรามีความเจริญด้วยศีลธรรมจรรยา และศิลปวัฒนธรรมอันครบถ้วนทุกสาขา ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าและเป็นนิมิตหมายสำคัญอย่างเอกที่แสดงให้เห็นความเป็นชาติไทย คนไทย ซึ่งแตกต่างจากชาติอื่น คนอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้ง ถึงคุณค่าและพยายามถนอมรักษาไว้ ด้วยความรู้ ความสามารถ และความฉลาดรอบคอบเพื่อมิให้ต้องสูญหายหรือแปรสภาพไปในทางเสื่อม ในการนี้ทุกคนจะต้องทราบแก่ใจโดยตระหนักว่า การศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทย แท้จริงก็คือ การจรรโลงรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยของชาติไทยและคนไทยแต่ละคนไว้นั่นเอง...

จากพระราชดำรัสดังกล่าว การรักษาและสืบทอดความเป็นไทยให้คงอยู่จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกัน รวมทั้งเป็นประเด็นที่ควรศึกษาด้วยว่า ความเป็นไทยที่ควรธำรงรักษาและสืบทอดนั้น คือ ความเป็นไทยแบบใด

คนไทยกับความเป็นไทย

คำว่า “ไทย” หมายถึง ชื่อประเทศและชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพรมแดนติดต่อกับลาว เขมร มาเลเซีย และพม่า ชนเชื้อชาติไทยมีหลายสาขาด้วยกัน เช่น ไทยใหญ่ ไทยดำ ไทยขาว (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ,2546: 548)

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ (2525: 12) ให้ความหมายเกี่ยวกับคนไทยไว้ว่า คนไทย คือคนที่เป็นชนชาติพิเศษ ที่สามารถผสมกลมกลืนรวมเชื้อชาติต่างๆไว้ได้ และเป็นชาติเดียวในเอเชียอาคเนย์ ที่ทำได้เช่นนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (อ้างถึงใน โครงการสืบสานครุศาสตร์สุ่ออนาคต,2547: 21) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของคนไทยอุดมคติตามพระพรราชทาน ไว้ดังนี้

1. มีความเพียรที่บริสุทธิ์ (รักใส่ใจในหน้าที่การงาน มีทักษะทางภาษา ทักษะการสื่อสาร ทักษะทางสังคม ทักษะทางชีวิต ทักษะการคิดคำนวณ ทักษะการค้นคว้า ทักษะการทดลองพิสูจน์ เหตุผล ทักษะการใช้สารสนเทศ และทักษะการจัดการ)

2. มีปัญญาที่เฉียบแหลม เป็นผู้รู้จัก รู้ครบถ้วน รู้เหตุผลรู้เท่าทัน รู้เชื่อมโยงความเป็นไทย กับสากล รู้จักตนเอง สังคม และธรรมชาติ รู้วิธีทำมาหากิน สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตได้

3. มีกำลังกายที่สมบูรณ์ รวมทั้งสุขภาพทางกายและจิต มีร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรค มีภูมิคุ้มกัน ภาวะโภชนาการดี บริหารกาย เล่นกีฬา ทำทางคล่องแคล่วว่องไว มีสุขภาพจิตใจที่แจ่มใสไม่เครียด สุขภาพจิตดี มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีสุนทรียภาพ มีทักษะทางดนตรี ศิลปะ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

คุณลักษณะของคนไทยที่ดี ต้องมี เบญจคุณ ได้แก่ คุณลักษณะ คุณธรรม คุณค่า คุณภาพ และคุณประโยชน์

1. คุณลักษณะ มีรูปลักษณะ (สุขภาพ บุคลิกภาพ) กิจลักษณะ (พฤติกรรม ทักษะ ความสามารถ) ดี
2. คุณธรรม มีความดี เข้าถึงความงามและความจริง ดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต
3. คุณค่า มีประสบการณ์จากการเรียนรู้ สัมพันธ์เชื่อมโยงกับการพัฒนาชีวิต
4. คุณภาพ มีชีวิตร่มเย็นเป็นสุข พอกอยู่พอกกิน เป็นสมาชิกครอบครัว พลเมืองและพลโลกที่ดี
5. คุณประโยชน์ มีชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม ร่วมสร้างและให้สิ่งดีแก่สังคม

ศรีศักร วัลลิโภดม (2534:14) กล่าวถึงความหมายของคนไทย ไว้ว่า

...คนไทยทุกวันนี้ก็คือ คนที่เกิดในดินแดนประเทศไทย มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนที่อยู่ในท้องถิ่นหรือบ้านเมืองเดียวกันมากกว่าผู้อื่น อีกทั้งมีภาษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม แบบเดียวกัน ถ่ายทอดและสื่อสารกันเองได้...

ถ้าจะหาคำตอบว่า ความเป็นไทยนั้นอยู่ที่ตรงไหน คำตอบที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร คือ กระทบมหาดไทย เป็นองค์กำหนดความเป็น "ชาติไทย" และ "สัญชาติไทย" นับแต่หลัง ร.ศ. 112 ว่า แต่เมื่อสืบไป เจ้าหน้าที่แต่ละแผนก ทุกหัวเมืองใหญ่น้อยในมณฑล ตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อจะมีการสำรวจสำมะโนครัว หรือหากมีราษฎรมาติดต่อที่จะต้องใช้แบบพิมพ์ทางราชการให้ปฏิบัติใหม่โดยกรอกในช่องสัญชาตินั้นว่า ชาติไทย บังคับสยามทั้งสิ้น ห้าม

มิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญชาติว่า ชาติลาว ชาติเขมร ส่วย ผู้ไทย ฯลฯ ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อน เป็นอันขาด (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2542: 222)

คนไทยกับความเป็นไทย หากพิจารณาในแง่ของกฎหมายที่มีหลักฐานชัดเจน พบว่า ประเทศไทยเริ่มมีกฎหมายกำหนดสัญชาติไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2454 ก่อนหน้านั้นสัญชาติไทย เป็นไปตามกฎหมายจารีตประเพณี หรือดังที่รัชกาลที่ 6 ทรงเรียกว่า “มุลนิตธรรมประเพณี”

ประเทศไทยเริ่มมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรพิเศษที่บัญญัติเป็นเอกเทศสำหรับเรื่องสัญชาติไทยใน พ.ศ. 2454 อันได้แก่ พ.ร.บ. แปลงชาติ ร.ศ. 130 แต่กฎหมายนี้ว่าด้วยกฎเกณฑ์พิเศษเรื่องการแปลงสัญชาติเป็นไทยเท่านั้น มิได้ว่าด้วยสัญชาติไทยโดยทั่วไป ประเทศไทยเพิ่งจะมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติเป็นเอกเทศสำหรับเรื่องสัญชาติโดยทั่วไปก็คือ พ.ร.บ. สัญชาติ พ.ศ. 2456 (พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, 2544: 7-8)

ปัจจุบัน พ.ร.บ. สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์กำหนดเรื่องสัญชาติไทยไว้ดังนี้

มาตรา 7 บุคคลดังต่อไปนี้ ย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิด

- (1) ผู้เกิดโดยบิดาหรือมารดา เป็นผู้มีสัญชาติไทยไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย
- (2) ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย ยกเว้น บุคคลตามมาตรา 7 ทวิ วรรคที่หนึ่ง

มาตรา 7 ทวิ ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว ย่อมไม่ได้รับสัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดา หรือมารดาของผู้นั้นเป็น

- (1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทย เป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- (2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ
- (3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วย

คนเข้าเมือง

(พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, 2544: 8)

การให้นิยาม “ความเป็นไทย” โดยพิจารณาเฉพาะประเด็นเรื่อง เชื้อชาติ สัญชาติไทย เพียงประเด็นเดียวจึงน่าจะยังไม่เพียงพอ เพราะการพิจารณาว่าใครเป็นคนไทย เป็นเรื่องที่

สลับซับซ้อน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องมากมาย จึงควรศึกษาความเป็นไทยในมิติอื่น ๆ ประกอบด้วย โดยเฉพาะในมิติของวัฒนธรรม และจิตสำนึกในความเป็นไทย

1.1 ความหมายและลักษณะของความเป็นไทย

ความเป็นไทย เป็นคำที่พวกเราคนไทยทุกคนค่อนข้างจะคุ้นเคย เพราะจะได้รับคำสั่งสอน อยู่ตลอดเวลาว่าให้ช่วยกันรักษาความเป็นไทย จนบางครั้งเราก็ละเลยที่จะถามว่า ความเป็นไทย คืออะไร และมีน้อยคนนักที่จะเขียนอธิบายว่า ความเป็นไทย หมายถึงอะไร ผู้วิจัยจึงได้พยายาม รวบรวมความหมายและลักษณะของความเป็นไทยที่นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงไว้ มี ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (2521) ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับ ความเป็นไทยไว้ว่า

...ชาติของเรานั้นมีผืนแผ่นดินและประชากรอันรวมกันอยู่เป็นส่วนร่างกาย มีศิลปวิทยา มีธรรมเนียมประเพณี มีความเชื่อถือ และความคิดจิตใจที่จะ สามีคึกกันอยู่เป็นปึกแผ่น ซึ่งรวมเรียกว่า "ความเป็นไทย"...

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2516: 7-8) ได้ทรงมีพระดำริเกี่ยวกับความหมาย ของความเป็นไทยไว้สรุปได้ดังนี้

สำหรับ "ความเป็นไทย" ที่ทรงเน้นนอกเหนือจากคุณธรรมหรืออุปนิสัยของชนชาติไทย 3 ประการ ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน ความจงรักภักดีในอิสระของชาติ และความฉลาดในการประสาน ประโยชน์แล้ว ทรงให้ความสำคัญแก่ภาษาไทย อักษรไทย พุทธศาสนา และศิลปะไทย อย่างไรก็ตามมิได้ทรงเน้น "ความเป็นไทยแท้" แต่ทรงแสดงให้เห็นว่า "ความเป็นไทย" เหล่านี้ เป็นผล มาจากความฉลาดในการประสานประโยชน์ คือรับเอาส่วนดีของชาติอื่น ๆ มาผสมผสานกับ วัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2503: 16) ได้กล่าวถึงความหมายของความเป็นไทยไว้ว่า

...ความเป็นคนไทยส่วนใหญ่ก็นั้นเกิดมาพร้อมกับคนไทย คือมีติดตัวมาแต่กำเนิดโดยสายเลือด ความรู้สึกว่าเป็นคนไทยด้วยกันนั้นเป็นความรู้สึกที่สูงสุด เป็นความรู้สึกที่ทำให้เสียสละต่อกันได้ เพราะเหตุว่าเราถือว่า เราเป็นญาติกัน เป็นคนไทยด้วยกัน...

พระธรรมราชาพันธุ์ (กมล โกวิท, 2534: 78) ได้กล่าวถึงความหมายของ ความเป็นไทย ไว้ว่า... ความเป็นไทยอยู่ที่ตรงไหน ก็อยู่ที่วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี คนไทยรักสนุก ครึกครื้น จึงต้องมีการละเล่น ดนตรีไทย...

วีระ อัมพันสุข (2526: 60) ได้กล่าวถึงความหมายของความเป็นไทยไว้ว่า ความเป็นไทย หมายถึง... ผลรวมขององค์ประกอบ 4 อย่างที่แสดงถึงลักษณะเด่นของไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรม...

เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างถึงในสุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์, 2540) ได้ให้ความหมาย และจำแนก องค์ประกอบที่แสดงออกถึงความเป็นไทยไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. สถาบันที่เป็นองค์คุณแห่งชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. แบบอย่างวัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะโครงสร้างทางสังคม ภาษา ศิลปะ จารีตประเพณี และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม
3. ลักษณะนิสัยประจำชาติ ได้แก่ ความกตัญญู อ่อนน้อม มีน้ำใจ

ศิริวรรณ เจนการ (อ้างถึงในชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540: 3) ได้กล่าวถึงความหมายของ ความเป็นไทยไว้ว่า...ความเป็นคนไทย มิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะคนนั้นเกิดและอยู่ประเทศไทย หรือ โอนสัญชาติมาเป็นไทย หากแต่เกิดจากสำนึกแห่งความเป็นไทยร่วมกัน...

ธิดา สาระยา (2542: 8) ได้กล่าวถึงแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับความเป็นไทยไว้ว่า

...การผสมผสานและแลกเปลี่ยนในเชิงวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน ซึ่งกระทำ บนพื้นฐานความคิดที่ว่า วัฒนธรรมนั่นเอง คือ เกณฑ์ที่บ่งบอกถึง "ความเป็นชาติ" อาทิ "ความเป็นไทย" ที่ไม่ใช่ "เชื้อชาติ" หรือ race...

ศรีศักร วัลลิโภดม (อ้างถึงในธิดา สารยา, 2542: 8) ได้กล่าวถึงแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับความเป็นไทย ไว้ว่า

...ผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นคนไทยนั้น เป็นคนไทยที่ตรงไหน ที่เชื้อชาติ หรือที่วัฒนธรรม ถ้าหากเป็นที่เชื้อชาติแล้วเขามีเลือดไทยอยู่ที่เปอร์เซ็นต์ มีเลือดทางจีนอยู่ที่เปอร์เซ็นต์...

สุมิตร ปิติพัฒน์ (2544: 2) ได้กล่าวถึงแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับความเป็นไทยไว้ว่า ความเป็นคนไทย พิจารณาจากมิติด้านเชื้อชาติ ภาษา การเมือง และวัฒนธรรม

วีระ อัมพันสุข (2526: 60-61) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นไทยไว้ ดังนี้

...ความเป็นไทย คือ ผลรวมของประชาชนพลเมืองที่มีลักษณะนิสัยใจคอคล้ายคลึงกันมาตั้งแต่โบราณกาลมารวมหมุดต้นรนต์สู่ฟ้าพันอุสรรรมาด้วยกัน สืบเลือดเนื้อเชื้อไขเดียวกัน ผูกไมตรีเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนต่างเผ่าพันธุ์ ต่างถิ่นกำเนิดเกิดลูกหลานเหลนอยู่ร่วมแผ่นดิน มีจิตใจตรงกัน เรียกว่าคนไทย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ชาติ นั่นเอง ผู้คนที่ประกอบกันเป็นชาติไทยต่างก็นับถือศาสนา เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจ มีศูนยรวมใจคนไทยให้ผูกพันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยบุคคลที่ดำรงตำแหน่งผู้นำสูงสุดสืบทอดมาแต่โบราณกาล ด้วยการยอมรับนับถือเคารพภักย์ของปวงชนชาวไทย และทรงอยู่ในฐานะองค์พระประมุขของประเทศ คือ พระมหากษัตริย์ คนในชาติมีพฤติกรรมเป็นตัวอย่างของกันและกัน และดำเนินชีวิตในแนวเดียวกัน โดยรักษา ฟื้นฟู ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงผลของความศรัทธาเชื่อถือในคุณค่าของชีวิตในลักษณะอะไรก็ควรปฏิบัติอะไรผิดพึงเว้นเพื่อให้การกระทำหรือการแสดงออกในอดีตที่ตั้งามดำรงคงอยู่เป็นหลักปฏิบัติเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงกาลปัจจุบัน และมีการสะสม ถ่ายทอด สืบต่อมาถึงอนาคตโดยไม่ขาดตอน คือ วัฒนธรรม...ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรม จึงแบ่งแยกมิได้...

กรรณิการ์ สัจกุล (2545: 95) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นไทยไว้ว่า

...ความเป็นไทยของชาติไทยจะปรากฏอยู่ในพฤติกรรมทุกอย่างของสังคมไทย นับแต่ลักษณะสังคม ค่านิยม ความเชื่อ สภาพครอบครัว การกินอยู่หลับนอน การแต่งกาย พิธีกรรมในการครองชีวิต และที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นไทยที่ปรากฏในภาษาประจำชาติ...

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2533: 81) ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นไทยไว้ ดังนี้

... คนไทยมี เอกลักษณ์ ของตนเองที่ไม่เหมือนกับแขก จีน ญวน ลาว หรือ ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านชาวเอเชียด้วยกัน เอกลักษณ์เช่นนี้เราเรียกง่าย ๆ ว่า “ความเป็นไทย”

คนแต่ละชาติมักจะรักและหวงแหนบำรุงรักษา และพัฒนาเอกลักษณ์ของตนนี้ไว้ โดยบางครั้งก็ทำไปอย่างรู้สึกตัว คือตั้งใจทำเช่นนั้น แต่บางทีก็ทำไปอย่างไม่รู้ตัว คือทำไปตามความเคยชิน ไม่ได้ตั้งใจจะให้เป็นการหวงแหนหรือบำรุงรักษาแต่อย่างใด แต่ผลที่ได้ก็เหมือนกันในแง่ที่เป็นการดำรงเอกลักษณ์เหล่านั้นเอาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติ คนไทยเราเองก็เช่นกัน เราชักและหวงแหนความเป็นไทยของเราไม่แพ้คนชาติอื่น เราภูมิใจในความเป็นไทย เราบอกกับคนชาติอื่นว่าเราเป็นคนไทยอย่างเต็มภาคภูมิ เพราะเรามีชาติและเอกลักษณ์ที่เราภูมิใจเช่นเดียวกับคนชาติอื่น

ความเป็นไทยแสดงออกได้หลายรูปแบบ เช่น การพูดและเขียนภาษาไทย แต่งกายอย่างไทย อยู่บ้านไทย กินข้าวและอาหารไทย ไปวัดไทย ภาวนาไทย อ่านวรรณคดีไทย กิริยามารยาท ความประพฤติ การวางตัวเล่นหัวอย่างไทย ร้องรำทำเพลงไทย หล่อปั้น แกะสลักแบบไทย สู้รบแบบไทย หรือทำมาหากิน จัดการงาน ปกครองบังคับบัญชาคน และความรู้ความคิดแบบไทย เป็นต้น เราอาจจัดหมวดหมู่ความเป็นไทยออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ความเป็นไทยทางวัตถุ 2) ความเป็นไทยทางการกระทำหรือความประพฤติ และ 3) ความเป็นไทยทางความรู้และความคิด

สรุปได้ว่า ความเป็นไทย ที่นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้จะพิจารณาได้จากความเป็นไทยในมุมมองที่สำคัญ ได้แก่ เรื่องของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรม และจิตสำนึกในความเป็นไทย

1.2 เอกลักษณะของความเป็นไทย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ (2526: 11) ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเอกลักษณะของความเป็นไทย ไว้ว่า

...เรายังมีเอกลักษณะสำคัญที่ควรแก่การภาคภูมิใจอีกหลายประการ เช่น ความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ตกทุกข์ได้ยาก ความกตัญญูตวกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ ..เหล่านี้เป็นเอกลักษณะของชาติไทย...

เอกลักษณะประจำชาติไทยที่แสดงความเป็นไทย และควรส่งเสริมให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทย มีดังนี้ (กรมการฝึกหัดครู ,2520: 12)

1) **สถาบันพุทธศาสนา** ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือกันมาเป็นเวลาช้านาน พระพุทธศาสนายังเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยอีกด้วย ส่วนวัดและพระสงฆ์มีคุณประโยชน์นานาประการต่อสังคมไทย ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

2) **สถาบันพระมหากษัตริย์** ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์เป็นหลักชัยของบ้านเมือง เป็นศูนย์รวมพลังแห่งชนชาวไทยทั้งชาติ พระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์สูงส่งนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ซึ่งทรงประทับอยู่อย่างใกล้ชิดกับประชาชนของพระองค์ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานาประการ เพื่อประชาชนและประเทศชาติ

3) **อักษรไทย** ประเทศไทยมีอักษรไทยใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 1826 ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมมาจนถึงปัจจุบันนี้ แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกราช และเอกลักษณะของไทยในการมีภาษาของเราเอง

4) **ภาษาไทย** ชาติไทยมีภาษาและอักษรของตนเองมาเป็นเวลาช้านานซึ่งเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาแม้จะมีการปรับปรุงแก้ไขบ้าง แต่ก็เพื่อความเหมาะสมหรือแม้จะรับภาษาอื่นเข้ามาใช้บ้าง แต่นำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นแบบไทย ภาษาไทยมีลักษณะพิเศษหลายอย่างซึ่งดีเด่น สมควรรักษาไว้ให้เป็นวัฒนธรรมหลักของชาติสืบไป

5) **ประเพณีไทย** ประเพณีไทยเป็นเครื่องแสดงถึงวิถีชีวิตและจิตใจของคนไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันว่ามีความเป็นมาและเป็นอยู่อย่างไร ประเพณีไทยส่วนมากมาจากพุทธศาสนา และมีคติแฝงอยู่ด้วย เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน การตาย ฯลฯ

6) จรรยาบรรณของคนไทย ซึ่งมีลักษณะสุภาพ ละมุนละไมอ่อนช้อย และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี ได้แก่ รู้จักอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม เช่น การกราบแบบต่าง ๆ การไหว้บุคคลต่าง ๆ และวิธีทำความเคารพพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

7) จิตใจของคนไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ทำให้คนไทยมีจิตใจโอบอ้อมอารีต่อคนทั่วไป มีความกตัญญูตเวที เชื้อพืงบิดามารดา ครูบาอาจารย์

8) ศิลปกรรมของไทย ศิลปกรรมแบบไทยนั้นมีความอ่อนช้อย สวยงาม เช่น นาฏศิลป์ ดนตรี เพลง ตลอดจนภาพจิตรกรรม เป็นต้น

9) สถาปัตยกรรมไทย มีความสง่างามไม่ยิ่งหย่อนกว่าชาติอื่น เช่น ปราสาทราชวัง วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงคุณค่าทางศิลปะอันสูงส่งของชาติ

10) วรรณคดีไทย ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญทางจิตใจ ความรู้สึกทางอารมณ์แล้ว แสดงออกมาเป็นตัวหนังสือ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ มีความรู้สึกเป็นไปในทางที่ดีงาม เนื่องจากวรรณคดีนั้นมักแฝงคติสอนใจเอาไว้ด้วย ซึ่งส่วนมากมาจากหลักธรรมในพุทธศาสนา

ภิรมย์ ศรีเพชร (2541: 87-88) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยไว้ ดังนี้

...ความเป็นไทย หรือ ความเป็น "ชาติไทย" ของเรานั้นประกอบไปด้วย
 เอกลักษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องชี้ชัดมากมายหลายประการ "เอกลักษณ์" ที่บ่งบอกถึง
 "ความเป็นไทย" และต้องปลูกฝังให้กับเยาวชน น่าจะจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ
 คือ

1. มรดกของชาติไทย ประกอบด้วย สถาบันหลักที่สำคัญยิ่งรวม
 3 สถาบัน คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ที่เหล่าคนไทยต่างถวายความ
 จงรักภักดี นอกจากนี้ยังมี ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
 วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ตลอดจนถึงมารยาทไทย ฯลฯ

2. คุณลักษณะของความเป็นไทย ได้แก่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน
 (การรู้จักเด็ก-รู้จักผู้ใหญ่) มีสัมมาคารวะ-กิริยาวาจาดี (ไปลา-มาไหว้ ทักทาย
 ปราศรัยด้วยไมตรี) มีความกตัญญูตเวที (รู้บุญคุณ-ทดแทนคุณของบุคคล
 ตลอดจนธรรมชาติแวดล้อม) ความเป็นคนอารมณ์ดี-มีน้ำใจ (ยิ้มแย้มแจ่มใส
 ให้อภัย มีเหตุผล) ประหยัดและนิยมไทย (เห็นคุณค่าสินค้าไทย ใช้ของไทย)
 ไม่เห็นแก่ตัว เสียสละ กล้าหาญอย่างมีสติ (ทำความดี-หนีความชั่ว) ฯลฯ

ดังนั้น เอกลักษณ์ประจำชาติจึงนับเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงถึงลักษณะของความเป็นไทย
ที่เราคอนไทยทุกคนควรช่วยกันอนุรักษ์ สืบทอด และปลูกฝังแก่เยาวชนไทยทั้งในและต่างประเทศ
ให้เห็นคุณค่า เพื่อให้ความเป็นไทยคงอยู่คู่ชาติไทยสืบไป

ตารางที่ 1 สรุปความหมายและลักษณะของความเป็นไทยตามการรับรู้ของผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้ความหมาย	ความหมาย/ลักษณะของความเป็นไทย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ	ศิลปะ ธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อถือ ความคิด จิตใจสามัคคี
สมเด็จพระยามหาราชราชานุภาพ	คุณธรรมและอุปนิสัย ภาษาไทย อักษรไทย พุทธศาสนา ศิลปะไทย
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	กำเนิด สายเลือด
พระธรรมราชาวัตร(กมล โกวิท)	วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี การเล่น ดนตรีไทย
วีระ อัมพันสุข	เลือดเนื้อเชื้อไข ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรม
เอกวิทย์ ณ ถลาง	ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ภาษา ศิลปะ จารีตประเพณี ลักษณะนิสัย
กรรณิการ์ สัจกุล	ค่านิยม ความเชื่อ สภาพครอบครัว การกินอยู่ หลับนอน การแต่งกาย พิธีกรรม ภาษาประจำ ชาติ
ศิริวรรณ เจนการ	สำนึกแห่งความเป็นไทย
ธิดา สาระยา	วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี
ศรีศักร วัลลิโภดม	วัฒนธรรม ระบบคิด วิถีชีวิต
สุมิตร ปิติพัฒน์	เชื้อชาติ ภาษา การเมือง วัฒนธรรม
สัญญา สัญญาวิวัฒน์	พูดและเขียนภาษาไทย แต่งกายอย่างไทย อาหารไทย กิริยามารยาทไทย ความรู้ ความคิดแบบไทย

ภิรมย์ ศรีเพชร	ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญา มารยาทไทย ความอ่อนน้อม ถ่อมตน มีสัมมาคารวะ กิริยาวาจาดี มีความกตัญญูกตเวที ความเป็นคนอารมณดี มีน้ำใจ ประหยัดและนิยมไทย ไม่เห็นแก่ตัว เสียสละ กล้าหาญอย่างมีสติ
----------------	---

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความเป็นไทย หมายถึง ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความแตกต่างจากคนชาติอื่น อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และจิตสำนึกในความเป็นไทย

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาความเป็นไทยที่ยังคงอยู่ในกลุ่มคนไทยและเยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในประเด็น การสืบทอดความเป็นไทย และการปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นไทย ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นที่จะต้องรักษาไว้ให้คงอยู่ เพื่อสืบทอดและพัฒนาความเป็นไทยในต่างประเทศให้เจริญก้าวหน้าสืบไป

2. วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทย นับเป็นมิติหนึ่งของความเป็นไทยที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไทย จึงจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยควบคู่ไปด้วย

“ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้
 ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา
 อนึ่งศิลปปึงามเด่นเป็นของชาติ
 อีกคนตรีร่ำร้ายลวดลายไทย
 และอย่าลืมจิตใจอย่างไทยแท้
 กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์
 แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ

ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา
 รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
 เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
 อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน
 เชื้อพ่อแม่ฟังคำธรรมสั่งสอน
 ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
 ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน

เป็นของร่วมรวมไทยให้เป็นไทย	นี่แหละประโยชน์ในประเพณี
ได้รู้เห็นเด่นชัดสมบัติชาติ	เหลือประหลาดรู้เห็นเป็นศักดิ์ศรี
ล้วนไทยแท้ไทยแน่ไทยเรามี	สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม"

ม.ล. ปิ่น มาลากุล

2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีการสืบทอดมาเป็นเวลานาน

วัฒนธรรม ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึงสิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน , 2546:1058)

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต, 2536:1) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ใน การแสดงปาฐกถา 100 ปี พระยาอนุমানราชธนะ เมื่อ พ.ศ. 2531 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ความว่า

...วัฒนธรรมเป็นผลรวมแห่งการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมรวมไปถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ทั้งหมดของสังคมตั้งแต่ภายในจิตใจของคน ค่านิยม คุณค่าทางใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด สติปัญญา ท่าที วิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกาย และจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ ท่าทีการมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน...

พระยาอนุমানราชธนะ (2515: 70) ผู้ซึ่งองค์การยูเนสโกได้ประกาศให้เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อกันมาเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรมคือ มรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม สำหรับวัฒนธรรมไทยนั้น พื้นฐานหรือมูลฐานแห่งวัฒนธรรมไทยคือความรู้สึกนึกคิด ซึ่งติดเป็นทายาทมาจากมรดกแห่งสังคมของชาติไทย แล้วสืบต่อเป็นประเพณีกันมา มีการแสดงออกทั้งสิ่งที่มองเห็นได้ และมองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ แต่ว่ามีพลังแห่งบุคลิกลักษณะของชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นอยู่ในประวัติศาสตร์ในอดีต และวิถีแห่งชีวิตในปัจจุบันของชาตินั้น...

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2528: 150) กล่าวถึงวัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรมคือระบบชีวิตของชุมชนหรือสังคม สังคมจะดำรงอยู่หรือดำเนินไปโดยไม่มีระบบชีวิตไม่ได้ ดังนั้นวัฒนธรรมกับสังคมก็อาจจะเรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บางครั้งเราใช้คำ 2 คำนี้ประดุจว่าเป็นของสองสิ่งต่างหากจากกัน เราแยกเพื่อความสะดวกแก่การกล่าวเท่านั้น แท้จริงแล้วสังคมกับวัฒนธรรมแยกกันออกไม่ได้...

เกษม วัฒนชัย (2545:7) องคมนตรี ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม ไว้ว่า

...วัฒนธรรม (culture) นั้นแท้จริงมี 2 ความหมาย ความหมายหนึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจกันทั่วไป คือ วัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของอารยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อ ศิลปะ ประเพณีนิยม และธรรมเนียมนิยมต่างๆที่สะท้อนวิถีชีวิต วิถีการคิด ความเชื่อ แล้วประติษฐ์เป็นผลผลิตทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มหรือหมู่ชนต่างๆ ส่วนอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง การพัฒนาสติปัญญาด้วยกระบวนการของการศึกษาหรือการเรียนรู้...

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2531 ก: 1) ได้ให้ความหมายของ วัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำรงชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิถีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น...

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535 ข: 1) ได้อธิบายความหมายของ วัฒนธรรมไว้ 2 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมในความหมายทั่วไป

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ซาบซึ้ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ

2. วัฒนธรรมในความหมายเชิงปฏิบัติการ

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้ และก่อให้เกิดผลดีกรรม และผลดีผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ศรีศักร วัลลิโภดม (2536: 12) กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

...วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ดีงามและมีคุณค่าซึ่งคนในสังคมประพฤติปฏิบัติ หรือแสดงออกมาช้านาน ในลักษณะที่เป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี และศิลปกรรม อันมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ควรแก่การอนุรักษ์...

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดขึ้น สร้างขึ้น เพื่อดำรงชีวิตอยู่

ร่วมกันภายในสังคมทั้งที่เป็นสิ่งที่มีระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบ เป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมนั้น ๆ จนบุคคลภายนอกคิดว่าแต่ละสังคมที่มีระเบียบแบบแผนดังกล่าวมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสังคม...

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2533: 43) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนสังคมหนึ่งหรือกลุ่มคนในสังคม แต่ความหมายทางวิชาการ วัฒนธรรมเป็นแบบ (Pattern) ในการคิด การกระทำ เรื่องสำคัญเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งแบบทางวัตถุของคนสังคมหนึ่งหรือกลุ่มสังคมหนึ่งเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ และเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปได้...

สมคิด โชติกวณิชย์ (2532: 46) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน...

อมรา พงศาพิชญ์ (2543: 1-2) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรม ไว้ว่า

...วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ ฉะนั้นวัฒนธรรม คือ ระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ... วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น แล้วจึงสอนให้คนรุ่นหลัง ๆ ได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้ และมีการถ่ายทอด...

วัฒนธรรม หมายถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนและในสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งกินความรวมถึงทั้งสังคมวัฒนธรรม และศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมมิใช่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลง มีพลวัตตลอดเวลา โดยวัฒนธรรม มุ่งความอยู่ดี มีสุข ของคนและสังคมโดยส่วนรวม วัฒนธรรมจึงต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพในอดีตสู่ปัจจุบันและสู่อนาคตต้องเชื่อมโยงระหว่างคนในสังคมซึ่งมีวัยต่างกัน ต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพตนเองต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและสภาพรอบโลก ต้องเชื่อมโยงระหว่างความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และ

ต้องเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมจะพัฒนาออกมาได้ ต้องอาศัยความเชื่อมโยง และความเข้าใจในความหลากหลาย ความแตกต่าง และจุดร่วมของวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาติและวัฒนธรรมของโลก ซึ่งมีวิวัฒนาการและมีความเปลี่ยนแปลง มีพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง การประสาน เชื่อมโยงและถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนและชุมชนต่าง ๆ รอบโลก และกับธรรมชาติเท่านั้นที่จะ ทำให้การพัฒนายั่งยืนได้ (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2532)

อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ซึ่งสมาชิกในสังคมเดียวกันเข้าใจและ ชาบซึ่งร่วมกัน อันได้แก่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ฯลฯ ดังนั้น วัฒนธรรมไทยจึงเป็นวิถีชีวิตที่คนไทยได้สั่งสม เลือกรร สืบทอด และปรับปรุงจนถือกันว่าเป็น สิ่งดีงาม

2.2 ความสำคัญของวัฒนธรรม

ชาติไทยเป็นชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติหลายประการ ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีของชาติ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการ พัฒนาจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม อันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาและความมั่นคงทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศชาติ ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนในชาติควรได้ ร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริมและเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531: 1) เพื่อให้วัฒนธรรมของชาติได้คงอยู่สืบไป อีกนานเท่าอนัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ (2543: 51) ได้ทรงพระราชทาน พระบรมราโชวาท ไว้ว่า...งานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรม นั้น เป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญ ทางปัญญาและทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่น ทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป...

พระยาอนูมานราชชน (อ้างถึงในชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540: 13) ได้กล่าวถึงความสำคัญ ของวัฒนธรรมไว้ว่า

...ชาติใดไม่กระตือรือร้นในการบำรุง และส่งเสริมวัฒนธรรมของตนให้มีความ เจริญงอกงาม และให้แพร่หลายได้ทันทั่วทั้งที่ ชาตินั้นอาจเป็นผู้ถูกชาติอื่น รุกรานในทางวัฒนธรรม...

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540: ก) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

...วัฒนธรรมแห่งชาติเป็นสิ่งสำคัญ สังคมต้องมีวัฒนธรรมแห่งชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นสายใยยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระดับปฐมภูมิ คือ ครอบครัว มิตรสหาย ชุมชน และชาติ ทำให้คนในสังคมมีจิตวิญญาณเดียวกันเป็นกรอบอ้างอิงร่วมกัน คิดพึ่งตัวเอง และคนในชาติเดียวกันเองเป็นสิ่งสำคัญ เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี อันเป็นพลังอำนาจของชาติ สายใยนี้จะใช้วัฒนธรรมนานาชาติที่มากับระบบทุนนิยมไม่ได้ เพราะวัฒนธรรมนานาชาติเป็นเรื่องของการบริโภค เรื่องของวัตถุไม่สามารถเป็นจิตวิญญาณร่วมของคนในสังคม วัฒนธรรมใช้เวลายาวนานในการประกอบขึ้นมา ดำรงอยู่ยั่งยืน ทำให้ผู้คนยึดถือโดยการหว่านล้อม ยึดถือด้วยความสมัครใจ ยินดี ต่างจากลัทธิหรืออุดมการณ์ ซึ่งอาจมีลักษณะบังคับแฝงอยู่ วัฒนธรรมจึงเป็นสายใยดักทอสายสัมพันธ์ความสามัคคีที่เกิดขึ้นในประเทศชาติได้อย่างแท้จริง และยั่งยืน...

เดโช สนวนานนท์ (2526: 103) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

...มรดกทางวัฒนธรรมนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเป็นชาติ การรักษาชาติ และการสืบทอดความเป็นชาติเอาไว้อย่างไม่มีทางปฏิเสธได้ ชาติที่ไม่มีวัฒนธรรมของตนเอง จะเป็นชาติไปไม่ได้อย่างแท้จริง และจะไม่สามารถสืบทอดความเป็นชาติไว้ได้...

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2538: 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไทยไว้ว่า

...วัฒนธรรมยังไม่ใช่ว่าสิ่งที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเท่านั้น แต่อยู่ที่คุณค่าจิตใจด้านความรู้สึก มีค่าทางจิตวิญญาณสำหรับคนไทย กระทั่งส่วนที่ลึกที่สุดของความรู้สึก สิ่งนี้นำไปสู่เอกลักษณ์และการรวมกลุ่มซึ่งมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น...

ในแนวทางในการศึกษา ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2539 ตามนโยบาย วัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 3 ลักษณะ (สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ ,2539: 5-6)

1. วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐานและเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคีกลมเกลียว และ ความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คนประพฤติดี ปฏิบัติธรรม และ พร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกันทั้งในยามสุขและยามทุกข์

2. วัฒนธรรมเป็นกรอบและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคม ซึ่งอาจจะช่วยป้องกัน และแก้ไขปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสมาชิกและของสังคมได้

3. วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะ ซึ่งมีส่วน ช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความรักสามัคคีกัน และจะส่งผล ต่อการรวมพลังของหมู่คณะและธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

กระทรวงวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญกับแนวปรัชญาของวัฒนธรรม เพื่อเป็นหลักยึดใน ทิศทางของการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในช่วงปี พ.ศ. 2546-2554 (อ้างถึงในกรรณิการ์ สัจกุล, 2545: 4) ไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนในชาติ สร้างจิตสำนึก จิตวิญญาณ คุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม

2. วัฒนธรรมเป็นทุนและพลังขับเคลื่อนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความมั่นคงทางสังคมและคุณภาพชีวิตของคน และเป็นผลผลิตเชิงคุณภาพของการพัฒนา

4. วัฒนธรรมส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และ การปรับตัวของคนและชุมชน

5. มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่สร้างและสั่งสมมาในอดีต เป็นเอกลักษณ์และมรดกอันล้ำค่าของชาติ ซึ่งคนไทยในปัจจุบันและอนาคตควรอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างสรรค์

2.3 ประเภทของวัฒนธรรม

พระยาอนูมานราชชน (2531: 34) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้อย่างกว้าง ๆ

2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เมื่อได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ สิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่าง และสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนอาวุธยุทธโปกรณ์ที่เป็นเครื่องป้องกันตัว

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนาและจรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกทางจิตใจให้งอกงาม หรือสบายใจ

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ย่อมพัวพันและเหลื่อมล้ำกันอยู่ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งจะไม่สมบูรณ์ ถ้าวัฒนธรรมของชาติใดเจริญไปทางด้านใดด้านหนึ่งจนเกิดความไม่สมดุลกัน เช่น มีความเจริญทางวัตถุมากเกินไป แต่จิตใจไม่เจริญตาม ในที่สุดจะเป็นหายนธรรม ในทางกลับกัน ถ้าวัตถุไม่เจริญแต่เจริญในทางจิตใจมากเกินไปจะเป็นการตัดขาดจากสังคม วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้จึงต้องมีความสมดุลตามส่วน อันอยู่ในดุลยภาพของสังคม

จากการประชุมระหว่างชาติ เรื่องนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์การยูเนสโก ณ กรุงเวนิส พ.ศ. 2513 ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี (2513: 2) ได้จัดแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามหลักสากล ดังนี้

1. ศิลปกรรม ภาษาและวรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมที่เกิดใหม่ด้านวิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์

2. มนุษยศาสตร์ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ธรรมเนียม ประเพณี มานุษยวิทยา อุดมการณ์ ทัศนคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ฯลฯ

3. การช่างฝีมือ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน ช่างเหล็ก ช่างไม้ ฯลฯ

4. การกีฬาและนันทนาการ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่าง ๆ การต่อยมวย การฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ

5. คหกรรมศาสตร์ อาหารการกิน เสื้อผ้า การแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงดู
อบรมลูก มารยาทการต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว

2.4 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สุภัทรา สุภาพ (2528: 107) ได้อธิบายองค์ประกอบของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สัมผัสจับต้องได้ และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียน เครื่องจักร สนามกีฬา โบสถ์ วิหาร หอดูดาว และส่วนไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา ชั่ง ตวง วัด ฯลฯ

2. องค์การ (association or organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบ หรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว (กลุ่มเล็กที่สุด) ฯลฯ โดยทั่วไปบุคคลที่ร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่าง และวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็นเรื่องไม่ใหญ่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่ารวมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน หรือ อาจจะเป็นเรื่องใหญ่ ๆ เช่น รวมกันเพื่อป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัย

3. องค์พิธีการ (usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด หมั้น แต่งงาน บวชบวช นาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากนักน้อย รวมตลอดถึงพิธีการแต่งกายและรับประทานอาหาร เช่น เวลาไปทำงานที่เป็นทางการของทางราชการ หญิงมักจะต้องแต่งชุดไทย ชายก็แต่งชุดเต็มยศ หรือการเลี้ยงดูอาหาร ปัจจุบันในงานต่าง ๆ ก็มักจะออกมาในรูปแบบฟู้ด ดินเนอร์ ชันโตก เป็นต้น โดยพิธีการเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพสังคม

4. องค์คติ (concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อถือ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (monotheism) หรือหลายองค์ (polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินหรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

2.5 คุณค่าของวัฒนธรรมไทย

การที่สังคมไทยแตกต่างจากสังคมอื่นนั้นก็เพราะเรามีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่น สิ่งต่างๆในทางวัตถุที่คนไทยสร้างขึ้นมานั้น มีรูปแบบหรือลักษณะเฉพาะของตนเอง ทำให้มองเห็นได้ทันทีว่าสิ่งนี้เป็นลักษณะของสังคมไทย พฤติกรรมต่างๆที่คนไทยแสดงออกมา ความนิยม การเลือกสรร ฯลฯ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้คนไทยแตกต่างจากคนชาติอื่น เราสามารถบอกความแตกต่างระหว่างคนชาติอื่นในเอเชีย เช่น คนจีนได้เนื่องจากกิริยาท่าทาง การแต่งกาย คำพูด รสนิยม นิสัย ฯลฯ ของคนทั้งสองชาติแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากลักษณะเฉพาะของแต่ละชาติ ซึ่งมีส่วนหล่อหลอมคนในชาติให้มีลักษณะพิเศษของตนเองแตกต่างกันไป (กรมวิชาการ, 2543: 52)

วัฒนธรรมไทยที่นับว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่สำคัญและมีคุณค่ามีมากมายหลายประเภท โดยเฉพาะวัฒนธรรมไทยที่ชาวไทยทุกคนควรตระหนักถึงคุณค่าดังต่อไปนี้

คุณค่าของภาษาไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ (2542: 5) ทรงมีพระราชดำรัสในการประชุมวิชาการของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2505 ความว่า

...ภาษาไทยนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือ เป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่น ในทางวรรณคดี เป็นต้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ให้ดี ประเทศไทยนั้นมีภาษาของเราเองซึ่งต้องหวงแหน ประเทศใกล้เคียงของเราหลายประเทศมีภาษาของตนเอง แต่ว่าเขาไม่แข็งแรง เขาต้องพยายามหาทางที่จะสร้างภาษาของตนเองไว้ให้มั่นคง เราโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้...

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2521) ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของภาษาไทย เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2521 ความว่า

...ภาษา นอกจากจะเป็นเครื่องสื่อสารแสดงความรู้สึกนึกคิดของชนทั่วโลกแล้วยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นวัฒนธรรม อารยธรรม และเอกลักษณ์ประจำชาติอีกด้วย ไทยเป็นอารยประเทศซึ่งมีชนบประเพณี ศิลปกรรม วรรณคดี และภาษา ซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตกาล เราผู้เป็นอนุชนจึงควรภูมิใจ ช่วยกันผดุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่บรรพบุรุษได้อุตสาหะสร้างสรรค์ขึ้นไว้ให้เจริญสืบไป...

นอกจากนี้ยังทรงกล่าวถึงคุณค่าของภาษาไทยไว้ในวิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต พ.ศ.2529 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ไว้ว่า

...ภาษาไทยเป็นเครื่องมือแสดงความรู้ ความคิด และวัฒนธรรมไทย เป็นเครื่องแสดงความเป็นชาติเก่าแก่ มีการสืบทอดความเจริญจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลายาวนาน ภาษาไทยมีวิวัฒนาการของวิธีการเขียน การใช้มาไม่น้อยกว่า 700 ปี ดังมีหลักฐานการใช้ภาษาไทย บันทึกข้อความในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชและวรรณคดีไทยสมัยต่างๆ ข้อเขียนเหล่านี้ได้แสดงถึงความรุ่งเรืองของชาติไทย บันทึกความเป็นไปในสังคมไทย แนวความคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียม และวิชาความรู้ต่างๆของปู่ย่าตายาย ที่สอนต่อกันมา ซึ่งจะเป็นรากฐานความรู้สำหรับการพัฒนาบ้านเมืองไทยสืบต่อไปได้...

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2528 : 2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาและวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงความสำคัญและคุณค่าของภาษาไทยไว้ว่า

...ชาติต้องมีภาษาเป็นของตนเอง จะใช้ภาษาของคนอื่นในการติดต่อราชการ และในกิจการใหญ่ ๆ ของชาติอย่างไรได้ การขาดภาษาเป็นการขาดเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่ง การมีภาษาของตนเองใช้ในกิจการของตน ทำให้คนในชาติสำนึกว่า แต่ละคนเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของชาติตน...

สุจิต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์มพรรย์ (2523 : 2-3) ได้กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของภาษาไทย สรุปได้ดังนี้

1. ภาษาไทยเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างคนไทยทั้งชาติ ทำให้มีความเข้าใจตรงกัน
2. ภาษาไทย เป็นศูนย์รวมน้ำใจ แสดงความเป็นไทย เป็นชาติไทย ทำให้เกิดพลัง เกิดความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
3. ภาษาไทย เป็นเอกลักษณ์แสดงความเป็นไทย เป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นชาติไทย
4. ภาษาไทย เป็นภาษาประจำชาติ ใช้ในการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันของคนไทยทั้งชาติ ทั้งที่เป็นภาษาปากที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันตามธรรมดา และภาษาราชการ
5. ภาษาไทย แสดงวัฒนธรรมประจำชาติ ที่ทำให้ภาคภูมิใจที่คนไทยมีภาษาของตนเอง ควรแก่การศึกษาและสืบทอดต่อไป

คุณค่าของศิลปะไทย

ศิลปะเป็นสิ่งที่แสดงถึงวัฒนธรรมประจำชาติที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ศิลปะมีหลายอย่าง เช่น นาฏกรรม วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ (สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, 2533:26)

ศิลปะไทยที่สำคัญและมีคุณค่าสำหรับชาวไทย มีดังนี้

ดนตรีไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ (2538: 6) มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณค่าของดนตรีไทยไว้ว่า...ดนตรีไทยมีระดับเสียงเป็นเอกลักษณ์ต่างไปจากดนตรีฝรั่ง และสถาบันดนตรีมีชื่อเสียงของต่างชาตีกียอมรับแล้วว่า ระดับเสียงของเพลงไทยนั้นมีความพิเศษเป็นแบบของตัวเอง เพราะฉะนั้นให้รักษาให้ดี ...

นอกจากนี้ ยังมีพระบรมราโชวาทแก่คณะกรรมการของสมาคมดนตรีแห่งประเทศไทยฯ ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2524 ความว่า

...การดนตรีเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สามารถก่อให้เกิดความปิติ ความสุข ความยินดี ความพอใจได้มากที่สุด หน้าที่ของนักดนตรีนั้นคือ ทำให้ผู้ฟังเกิดความพอใจ ความครึกครื้น ความอดทน ความขยัน มีความเข้มแข็ง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ นอกจากจะสร้างความบันเทิงแล้วควรแสดงในสิ่งที่จะ

เป็นทางสร้างสรรค์ เช่น ชักนำให้คนเป็นคนดีด้วย...การดนตรีนี้จึงมีความสำคัญสำหรับประเทศชาติ สำหรับสังคม...

นาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ เป็นศิลปวัฒนธรรมสาขาหนึ่ง ที่แสดงถึงความเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรืองของไทยเรา ความงดงามของท่ารำรำตามจังหวะและทำนองเพลง ตลอดจนการแสดงสื่อความหมายด้วยบทเจรจา ท่าทาง และคำร้องเป็นลำนำ ช่วยให้ผู้ชมได้ชื่นบานสนุกสนานได้อิมเอมกันสุนทรีย์รส และเกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับการแสดง นาฏศิลป์ไทยจึงเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้ถ่ายทอดไว้ให้สมควรที่เยาวชนทั้งหลายควรสนใจรับสืบทอด และรักษาไว้เป็นศรีสง่าของชาติไทยสืบไป

(สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 13, 2532)

นาฏศิลป์ไทยหรือการฟ้อนรำของไทย มีลักษณะเฉพาะตัว และมีความเป็นไทยในตัวเอง เป็นอย่างยิ่ง เป็นศิลปะประจำชาติ ไม่ซ้ำหรือเหมือนของชาติอื่น นับว่าเป็นสมบัติอันเป็นวัฒนธรรมของชาติที่น่าภูมิใจยิ่ง

การศึกษานาฏศิลป์ เป็นการศึกษาวัฒนธรรมของชาติอย่างหนึ่ง นาฏศิลป์ไทยนอกจากจะแสดงความเป็นอารยะของประเทศแล้ว ยังเป็นเสมือนแหล่งรวมศิลปะและการแสดงหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในการที่จะสร้างสรรค์ อนุรักษ์ และถ่ายทอดสืบต่อไป

ลักษณะของนาฏศิลป์ไทยที่แสดงถึงความเป็นไทย ได้แก่

1. ท่ารำอันอ่อนช้อยงดงาม และแสดงอารมณ์ตามลักษณะที่แท้จริงของคนไทย มีความหมายอย่างกว้างขวาง
2. มีดนตรีประกอบ ดนตรีนี้จะแทรกอารมณ์ หรือรำกับเพลงที่มีแต่ทำนองก็ได้ หรือมีเนื้อร้องและให้ท่ารำไปตามเนื้อร้องนั้น ๆ
3. คำร้องหรือเนื้อร้องที่ใช้จะต้องเป็นคำประพันธ์ ส่วนบทจะเป็นกลอนแปด ซึ่งจะนำไปร้องกับเพลงชั้นเดียว หรือเพลง 2 ชั้นได้ทุกเพลง ทำให้กำหนดท่ารำไปตามเนื้อร้องได้

4. เครื่องแต่งกายละครไทย จะแตกต่างกับเครื่องแต่งกายละครของชาติอื่น มีแบบอย่างของตนเองโดยเฉพาะ ขนาดยืดหยุ่นได้ตามสมควร เครื่องแต่งกายบางประเภท เช่น เครื่องแต่งกายยืนเครื่อง การสวมจะใช้วิธีตรึงด้วยด้าย แทนที่จะเย็บสำเร็จรูป

www.banramthai.com

จิตรกรรมไทย

จิตรกรรมไทย (Thai Painting) หมายถึง ภาพเขียนที่มีลักษณะเป็นแบบอย่างของไทย ที่แตกต่างจากศิลปะของชนชาติอื่นอย่างชัดเจน ถึงแม้จะมีอิทธิพลศิลปะของชาติอื่นอยู่บ้าง แต่ก็สามารถดัดแปลง คลี่คลาย ดัดทอน หรือเพิ่มเติมจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองได้อย่างสวยงาม ลงตัว น่าภาคภูมิใจและมีวิวัฒนาการทางด้านด้านรูปแบบ และวิธีการมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพัฒนาต่อไปอีกในอนาคต

ลายไทย เป็นส่วนประกอบของภาพเขียนไทยใช้ตกแต่งอาคาร สิ่งของ เครื่องใช้ ต่าง ๆ เครื่องประดับ ฯลฯ เป็นลวดลายที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันซึ่งนำเอารูปร่างจาก ธรรมชาติมาประกอบ เช่น ลายกระหนก ลายกระจัง ลายประจายาม ลายเครือเถา เป็นต้น หรือเป็นรูปที่มาจากความเชื่อและคตินิยม เช่น รูปคน รูปเทวดา รูปสัตว์ รูปยักษ์ เป็นต้น

จิตรกรรมไทย เป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า เรื่องที่เกี่ยวกับ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการแต่งกาย ตลอดจนการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ของแต่ละยุคสมัยและสาระอื่น ๆ ที่ประกอบกันเป็นภาพจิตรกรรมไทย งานจิตรกรรมให้ความรู้สึกในความงามอันบริสุทธิ์น่าชื่นชม เสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษยชาติได้โดยทั่วไป

จิตรกรรมไทย เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลแบบสหวิทยาการ ถือได้ว่าเป็นแหล่งขุมความรู้ โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตที่สำคัญยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ยาวนาน ประโยชน์ของงานจิตรกรรมไทย นอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของงานศิลปะแล้ว ยังมีคุณค่าในด้านอื่น ๆ อีกมาก ดังนี้

- 1.คุณค่าในทางประวัติศาสตร์
- 2.คุณค่าในทางศิลปะ

- 3.คุณค่าในเรื่องการแสดงเชื้อชาติ
- 4.คุณค่าในทางสถาปัตยกรรม
- 5.คุณค่าในเชิงสังคมวิทยา
- 6.คุณค่าในด้านโบราณคดี
- 7.คุณค่าในการศึกษาประเพณีและวัฒนธรรม
- 8.คุณค่าในการศึกษาเรื่องทัศนคติค่านิยม
- 9.คุณค่าในการศึกษานิเวศวิทยา
- 10.คุณค่าในการศึกษาเรื่องราวทางพุทธศาสนา
- 11.คุณค่าในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

(สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 13, 2532)

ประติมากรรมไทย

ประติมากรรมเป็นผลงานศิลปกรรมที่เป็นรูปทรง 3 มิติ ประกอบด้วย ความสูง ความกว้าง และความนูน หรือความลึก รูปทรงนี้มีปริมาตรที่ จับต้องได้ และกินระวางเนื้อที่ในอากาศ ต่างจากรูปทรงปริมาตรทางจิตรกรรมที่แสดงบนพื้นเรียบเป็นปริมาตรที่ลวงตา ประติมากรรมเกิดขึ้นจากกรรมวิธีการสร้างสรรค์แบบต่าง ๆ เช่น การปั้นและหล่อ การแกะสลัก การฉลุหรือดุน ประติมากรรมทั่วไปมี 3 แบบคือ ประติมากรรมแบบลอยตัวสามารถดูได้โดยรอบ ประติมากรรมนูนมีพื้นรองรับสามารถดูได้เฉพาะด้านหน้าและด้านเฉียงเท่านั้น และประติมากรรมแบบเจาะลึกลงไปในพื้นที่

ประติมากรรมไทยเป็นผลงานการสร้างสรรคของบรรพบุรุษโดยประติมากรของไทยที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อรับใช้สังคม ตอบสนองความเชื่อสร้างความภูมิใจ ความพึงพอใจ และค่านิยมแห่งชาติภูมิของไทย ประติมากรรมไทยส่วนใหญ่เน้นเนื้อหาทางศาสนา มักปรากฏอยู่ตามวัดและวังมีขนาดตั้งแต่เล็กที่สุด เช่น พระเครื่อง เครื่องรางของขลัง จนถึงขนาดใหญ่ที่สุด เช่น พระอัญนะหรือพระอัฐารส ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่กลางแปลงมีทั้งประติมากรรมตกแต่ง ซึ่งตกแต่งศิลปวัตถุ ศิลปสถาน เพื่อเสริมคุณค่าแก่ศิลปวัตถุหรือสถานที่นั้น จนถึงประติมากรรมบริสุทธิ์ซึ่งเป็นประติมากรรมที่มีคุณค่าและคุณสมบัติเฉพาะสมบูรณ์ด้วยตัวของประติมากรรมเอง เมื่อพิจารณาภาพรวมของ ประติมากรรมไทยอาจแบ่งประติมากรรมออกเป็น 3 ประเภทคือ ประติมากรรมรูปเคารพ ประติมากรรมตกแต่ง และประติมากรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอย

(สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 14, 2533)

สถาปัตยกรรมไทย

ดังนี้

โชติ ภัลยานมิตร (2539: 19) ได้กล่าวถึงความสำคัญและคุณค่าของสถาปัตยกรรมไทยไว้

...สถาปัตยกรรมไทย มีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะผู้ใดเมื่อได้เห็นอาคารที่มีลักษณะเช่นนี้ก็จะบอกได้ทันทีว่านี่คือสถาปัตยกรรมไทย ลักษณะเฉพาะนี้มีต่อเนื่องมาตลอดนับเวลาร่วมพันปี สถาปัตยกรรมไทยมีความคลี่คลายทางด้านศิลปะตามกาลเวลาที่ผ่านไป แต่ก็ไม่ทิ้งแบบดั้งเดิมจนมีความแตกต่างกันมาก ในอดีตสถาปัตยกรรมไทยมีรูปแบบเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือสี่เหลี่ยมจัตุรัสอย่างไร ปัจจุบันก็ยังคงรักษารูปทรงไว้เช่นนั้น รูปทรงของพระเจดีย์ที่เคยมีรูปกลม แปดเหลี่ยม หรือสี่เหลี่ยมอย่างไร ในสมัยปัจจุบันก็ยังคงสร้างพระเจดีย์ตามรูปทรงดั่งนั้น ปลายยอดพระเจดีย์ยังคงมีความเรียวแหลมเหมือนกันตลอดมาทุกสมัย...

จิรพันธ์ สมประสงค์ (2532: 204) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมไทยไว้ ดังนี้

...ไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมในการก่อสร้างอาคารที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยมาแต่โบราณ ดั่งนั้นจะเห็นได้จากการก่อสร้างปราสาท สถูป เจดีย์ ปราสาท โบสถ์ วิหาร ตลอดจนบ้านไทย เรือนไทย...

อารีรัตน์ ลิ้มวงศ์สุวรรณ (2545: 4) ได้กล่าวถึงความสำคัญและคุณค่าของสถาปัตยกรรมไทย ไว้ว่า

...สถาปัตยกรรม คือ ศิลปะและเทคนิคในการก่อสร้าง กำหนดขอบเขต สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ บนปริมาตรของที่ว่าง เพื่อสนองตอบความต้องการทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ให้เกิดบรรยากาศที่ดี มีสุนทรียภาพ และได้ประโยชน์ใช้สอย...สถาปัตยกรรมไทย โดยส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อาคารและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ล้วนรังสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนสัญลักษณ์ทางนามธรรม หรือเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา เช่น เจดีย์ โบสถ์ วิหาร กุฏิ ศาลา เป็นต้น จากหลักฐานการค้นพบสถาปัตยกรรมหลายยุค

หลายสมัย สะท้อนให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยน นำเอาอารยธรรมดั้งเดิมซึ่ง
เจริญรุ่งเรืองอยู่เก่าก่อน เข้ามาผสมผสานกับศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์
ของตน ก่อให้เกิดภูมิปัญญา เป็นศาสตร์และศิลป์สำหรับรังสรรค์งาน
สถาปัตยกรรมในกาลถัดไป...

ศิลปะการป้องกันตัว: มวยไทย

มวยไทยเป็นการเล่นพื้นบ้าน ที่มีคุณลักษณะของการต่อสู้ป้องกันตัว ด้วยการใช้อวัยวะ
ในส่วนของเท้า ทำอันตรายคู่ต่อสู้ได้ มาใช้งานอย่างชาญฉลาด และมีศิลปะอย่างสูง
เช่น หมัด ศอก เขน เข่า เข้ง และเข่าเป็นต้น นับเป็นศิลปะประจำชาติ และเป็นเอกลักษณ์ที่
โดดเด่นประการหนึ่งของคนไทย ได้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจังในหมู่ทหาร เพราะใน
ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ต้องเผชิญกับศึกสงครามมาโดยตลอด จึงต้องฝึกฝนไว้ให้เชี่ยวชาญเพื่อใช้
ในการต่อสู้ มีการจัดตั้งสำนักมวยขึ้นฝึกสอนกันโดยทั่วไป

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีผู้ที่ชื่อเสียงโด่งดังในเชิงมวยไทย จนเป็นที่เลื่องลือมาจนถึงปัจจุบัน
คือ นายขนมต้ม ที่สามารถใช้วิชามวยไทย เอาชนะศัตรูได้เป็นจำนวนมาก แม้แต่พระมหากษัตริย์
ของไทยบางพระองค์ในสมัยอยุธยา ก็ทรงโปรดปราน และมีความสามารถในวิชามวยไทย เช่น
พระเจ้าเสือหรือ ขุนหลวงสรศักดิ์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงส่งเสริมวิชามวยไทยให้
แพร่หลายยิ่งขึ้นโดยได้ทรงจัดให้มีการแข่งขันชกมวยไทยการกุศล เพื่อเก็บรายได้ไปบำรุงกองเสือ
ป่าขึ้นที่เวทีมวยโรงเรียนสวนกุหลาบ เมื่อ พ.ศ. 2463 สำหรับเวทีมวยไทยอื่นๆ ในครั้งนั้นก็มี เวที
สวนเจ้าเชตุและเวทีหลักเมืองเป็นต้น การชกมวยไทย เป็นการชกด้วยหมัดเปล่าๆ ต่อมาเมื่อมีการ
แข่งขัน ก็ได้มีการคาดเชือกที่มือ และในระยะต่อมา จึงใช้สวมนวมแทนแบบมวยสากล

(www.heritage.thaigov.net)

คุณค่าของอาหารไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารสมดังคำกล่าวที่ว่า "ในน้ำ
มีปลา ในนามีข้าว" คนไทยรู้จักที่จะนำทรัพยากรเหล่านี้มาปรุงเป็นอาหารไทย วิธีปรุงอาหารเป็น

มรดกตกทอดที่ทำสืบเนื่องกันมานับร้อยๆ ปี ปัจจุบันอาหารไทยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก

คนไทยรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก มีอาหารอื่น ๆ ประกอบ เช่น แกงเผ็ด ผัดผัดต่าง ๆ หรือผัดเผ็ด เนื้อทอดหรือสิ่งอื่นอีกสักอย่าง อาหารไทยที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่ามีรสอร่อย เป็นสัญลักษณ์ของคนไทย ได้แก่ น้ำพริกปลาทุ แกงเผ็ด ต้มยำกุ้ง หมี่กรอบ และห่อหมก อาหารแต่ละมื้อของคนไทย อาจหาได้จากธรรมชาติรอบตัว เช่น กุ้ง ปลาในน้ำ ผักกรอบ ๆ บ้าง คนไทยนิยมทำสวนครัวไว้หลังบ้านช่วยให้มีอาหารรับประทานสะดวก และเป็นการประหยัดด้วย

อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและราคาถูก มีคุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรค เพราะส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ชিং ข่า กระชาย ใบมะกรูด ใบโหระพา ใบกะเพรา เป็นต้น

(สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 13, 2532)

ลือชา วรรัตน์ (2541: 1) กล่าวถึงคุณค่าของอาหารไทยไว้ว่า

ไทยเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สืบสานมาร่วมพันปี หนึ่งในวัฒนธรรมที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์สืบเนื่องมาหลายชั่วอายุคนนี้ คือวัฒนธรรมในการกิน และถึงแม้จะเป็นชนชาติเก่าแก่ศึกดาบรพท์ ที่ตั้งอยู่ระหว่างประเทศมหาอำนาจทางวัฒนธรรมในอดีต ของเอเชีย 2 ประเทศ คือ จีน และอินเดีย ทำให้ไทย ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม จาก 2 ชาติใหญ่นั้นอยู่บ้าง แต่ความมีเอกลักษณ์ของไทยในเรื่องการกินแล้ว ยังมั่นคงยั่งยืนมาถึงปัจจุบัน จนเป็นที่เลื่องลือไปทั่วโลก และเป็นสิ่งหนึ่ง ที่ดึงดูด ให้คนต่างแดนจากทั่วทุกมุมโลก อยากเข้ามาสัมผัสลิ้มลองในรสชาติที่มีสีสันฉูดฉาด น่าตื่นเต้น ขณะเดียวกัน ก็มีความกลมกลืนของรสชาติและรสสัมผัสที่ชวนหลงใหล ยิ่งไปกว่านั้นความหลากหลายของอาหารและเครื่องปรุงที่มีอยู่นับร้อยนับพันชนิดที่หาได้ และค้นคว้าสืบทอดกันมาด้วยภูมิปัญญาไทย ผลิตได้จากพื้นดินและพื้นน้ำอันอุดมสมบูรณ์ของไทย ได้รับการยกย่องยืนยัน ด้วยเหตุผล และหลักฐานทางวิทยาศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบันว่าเป็นแบบแผนการกิน ที่เหมาะสม และมีประโยชน์ต่อสุขภาพเป็นอย่างยิ่ง

คุณค่าของมารยาทไทยและลักษณะนิสัยแบบไทย

มารยาท หรือ มรรยาท หมายถึง กิริยาอาการ ที่ควรประพฤติปฏิบัติ อย่างมีขอบเขต หรือ มีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมแก่ กาละ เทศะและสังคัม มารยาทไทย เป็นการเจาะจงในแบบแผนแห่งการประพฤติปฏิบัติแบบไทย ที่บรรพบุรุษได้พิจารณากำหนดขึ้นและดัดแปลงแก้ไขใช้สืบทอดกันมา

คำว่า "มารยาท" หรือ "มรรยาท" มีที่ใช้ในภาษาไทยทั้ง ๒ คำ หมายถึง กิริยาอาการที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างมีขอบเขตหรือมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคัม กล่าวโดยรูปศัพท์ "มารยาท" หรือ "มรรยาท" ดัดแปลงมาจากภาษาบาลีว่า "มริยาท" มาจากภาษาสันสกฤตว่า "มรยาท" ซึ่งแปลว่า "ขอบเขต" หรือ "คั่นนา" ก็ได้ แปลว่า "ระเบียบแบบแผน" ก็ได้ สุดแต่จะใช้หมายถึงรูปธรรมหรือนามธรรม

มารยาทไทย เป็นการเจาะจงที่แจ้งให้ทราบถึงขอบเขตหรือระเบียบแบบแผนแห่งการประพฤติปฏิบัติแบบไทย ที่บรรพบุรุษของเราได้พิจารณากำหนดขึ้นและดัดแปลงแก้ไขใช้สืบทอดกันมา จำแนกเป็นประเภท การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การแสดงความเคารพ การรับของ และการส่งของ

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536)

ชาวไทยมีธรรมเนียมแสดงความเคารพที่เป็นของตนเอง คือมีมารยาท สุภาพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เช่น การกราบพระ กราบพ่อแม่ การไหว้ครู การแสดงความเคารพทางกาย เช่น การเดินก้มตัวเมื่อผ่านผู้ใหญ่ การไม่ตีตนเสมอ ฯลฯ (กรมวิชาการ, 2543: 51)

นอกจากนี้ ชาวตะวันตกก็ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของชาวไทย ไว้ว่า

...อันความสุภาพเรียบร้อยนั้นเป็นอธยาศัยอันสำคัญยิ่งของชาวทวีปเบื้องบูรพทิศทั่วไป แม้แต่ต่อชาวต่างประเทศ ชาวสยามฝึกบุตรของตนให้มีความเสียมเจียมตัวอย่างที่สุด...

(ซีมอง เดอ ลาลูแบร์, 2510: 264)

...คนไทยมีอุปนิสัยรักสงบและว่านอนสอนง่าย...

(จอห์น ครอว์เฟิร์ด, อ้างถึงใน วริยา ศิวะศรียานนท์และทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2523: 46)

คุณค่าของประเพณีไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543: 51) ได้กล่าวถึงความสำคัญและคุณค่าของประเพณีไทยไว้ ดังนี้

ประเพณีไทยที่เรามองเห็นได้นั้นอยู่ในรูปของการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมของความเชื่อของคนไทย พิธีกรรมเหล่านั้นมักเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก เช่น มีการทำบุญเลี้ยงพระ ตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม ฯลฯ ประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้จัดว่าเป็นลักษณะเฉพาะของชาวไทย อาจแยกออกได้ ดังนี้

1. พิธีกรรมที่ก่อให้เกิดมงคลและขจัดอัปมงคล มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับตัวบุคคลและอาชีพ คือจัดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตนเอง และมีความเจริญรุ่งเรืองในกิจการงาน เช่น การทำบุญวันเกิด ทำบุญบ้าน ฯลฯ
2. พิธีกรรมที่เนื่องมาจากพระพุทธศาสนา เช่น พิธีบวช การเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา ฯลฯ
3. พิธีกรรมที่เป็นไปตามเทศกาลต่างๆ มักเป็นงานที่จัดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความสนุกสนานรื่นเริงควบคู่ไปกับการทำบุญ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง ฯลฯ

2.6 ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (2543: 16-21) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

การพิจารณาปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (cultural interaction) มีทั้งลักษณะที่สอดคล้องและขัดแย้งและมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ในการอธิบายกระบวนการที่เกิดขึ้นนี้มีศัพท์ที่ใช้ต่างกันอยู่หลายคำ เช่น การปรับตัว (adaptation) การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) บูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (cultural conflict)

1) การปรับตัว (adaptation)

การศึกษาเรื่องการปรับตัวนี้อาจศึกษาจากด้านการปรับตัวทางชีวภาพและการปรับตัวทางวัฒนธรรม ผู้ที่ใช้คำว่าปรับตัวมักจะใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ศึกษา ซึ่งอาจเป็นมนุษย์และสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ (habitat) การศึกษาในลักษณะนี้มักเป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่าได้มี (ก) การเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน (ข) การปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม หรือ (ค) การปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้อสอดคล้องกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่าปรับตัวจึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว

ถ้าจะพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมย่อมาหมายความว่าวัฒนธรรมในที่นี้ใช้ในความหมายที่รวมทั้งวัฒนธรรมในรูปวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ในการพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้ Cohen (1968) เสนอข้อคิดว่า

1. การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่นๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ
2. องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวมมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
3. การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ
4. วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง เช่น ธรรมชาติมีความหมายมากกว่าผ้าผืนหนึ่ง
5. การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
6. พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย
7. การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

ข้อคิดทั้ง 7 ข้อที่กล่าวถึงนี้ หมายถึงการปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพ เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อ

เกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น ในอดีตมีการตั้งคำถามว่าการปรับตัวนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติโดยสิ้นเชิง หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดได้ ควบคุมและบังคับทิศทางได้ ปัจจุบันคงจะต้องยอมรับว่าการปรับตัวนี้เป็นสิ่งที่จำเป็น แต่มนุษย์สามารถควบคุมได้

2) การสังสรรค์ทางวัฒนธรรมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation)

การแพร่กระจายวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่เป็นปัญหาในช่วงเวลาที่จำนวนประชากรมีไม่มาก และความหนาแน่นของประชากรต่ำ พื้นที่บนผิวโลกมีอยู่มากพอที่จะตอบสนองการขยายตัวได้ แต่ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรมีเพิ่มมากขึ้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เข้ากันได้และลักษณะที่ขัดแย้ง

คำว่า การสังสรรค์ทางวัฒนธรรมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) นี้ใช้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่าง 2 กลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกัน และมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่สังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังไม่เท่ากัน คนกลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง เราพบว่ากลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังน้อยจะถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังมากกว่า ในขณะที่เดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันก็ได้ สุดท้ายแล้ววัฒนธรรม 2 ชุด ถูกผสมรวมกันเป็นชุดเดียวกันไม่ว่าจะมีส่วนของชุดใดมากกว่ากันก็จะเป็นการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) ที่เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ในสภาพปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วพบว่าวัฒนธรรมอินเดียแดงและวัฒนธรรมตะวันตกในสหรัฐอเมริกาได้มีการผสมกลมกลืนกันเกือบหมดแล้ว โดยที่คนผิวขาวรับการปลูกข้าวโพดจากอินเดียแดงและคนอินเดียแดงรับวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างของคนผิวขาว (Lowie, 1954:219)

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจของฝ่ายที่มีอำนาจก็ได้ กรณีของสหรัฐอเมริกา เห็นได้ชัดว่ารัฐบาลกลางมีนโยบายที่จะผสมกลมกลืนอินเดียแดงเข้าสู่สังคมคนผิวขาว หรือกรณีของประเทศไทยในบางช่วงเวลา นโยบายของรัฐก็มีความโน้มเอียงให้เกิดการผสมกลมกลืนชาติพันธุ์อื่น ๆ ให้เป็นไทย

3) บูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) และทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม (double ethnic identity)

ความคิดเรื่องบูรณาการทางวัฒนธรรม คือการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมคือการมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกันและไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ในสังคมปัจจุบันเมื่อเกิดรัฐประเทศ และพบว่ามียุทธศาสตร์หลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ภายในอาณาเขตของรัฐประเทศ ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกันย่อมหมายความว่าเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่าพหุวัฒนธรรม (cultural pluralism) คือ รัฐประเทศที่มีหลายวัฒนธรรม ประเทศที่เกิดขึ้นใหม่มักจะเป็นรัฐพหุวัฒนธรรม เพราะประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คือตัวอย่างรัฐประเทศที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และประเทศสิงคโปร์และมาเลเซียก็ประกาศตัวเองเป็นประเทศพหุวัฒนธรรม เพราะหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษได้มีการยอมรับความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์และได้กำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้

การยอมรับพหุวัฒนธรรม หมายความว่า กฎหมายและกฎระเบียบที่ใช้ในการบริหารหรือการจัดการมีลักษณะไม่เคร่งครัด เปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการปฏิบัติการโดยไม่มีวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งครอบงำ (dominant culture) และวัฒนธรรมอื่นถูกครอบงำ (subordinate culture) ในการพิจารณาเรื่องพหุวัฒนธรรม รายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นเรื่องสำคัญ และข้อแตกต่างระหว่างกฎระเบียบที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรกับการบังคับใช้ในการปฏิบัติจริงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาด้วย ตัวอย่างของมาเลเซียและสิงคโปร์เป็นตัวอย่างที่รัฐใช้คำว่าพหุวัฒนธรรมเพื่อเป้าหมายทางการเมือง แต่ในทางปฏิบัติวัฒนธรรมชุดหนึ่งยังมีบทบาทในสังคมเหนือชุดอื่น

แม้เมื่อรัฐพยายามสนับสนุนให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนอาจมีได้หลายลักษณะ คนบางกลุ่มรับวัฒนธรรมหลักของรัฐ (dominant culture) และผสมกลมกลืนกลายเป็นส่วนของวัฒนธรรมหลัก คนกลุ่มนี้มักจะอยู่ใกล้ศูนย์อำนาจและยินดีถูกกลืนโดยกลุ่มอำนาจ แต่กลุ่มที่อยู่ห่างไกลอำนาจรัฐ ความต้องการธำรงวัฒนธรรมเดิมของตนยังมีอยู่ แต่ก็ยอมรับวัฒนธรรมหลักด้วยในบางเรื่อง ในประเทศไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านจะพบเห็นคนหลายกลุ่มมีวัฒนธรรมที่ผสมผสานในลักษณะทวิลักษณ์ (double identity) กลุ่มแรกที่มีการกล่าวถึงคือกลุ่มคนจีน ซึ่ง Coughlin (1960) เป็นผู้แรกที่เสนอแนวคิดทวิลักษณ์ในกลุ่มคนจีน ต่อมาบรรยายในรูปแบบทวิลักษณ์ในกลุ่มอื่น ๆ และเห็นชัดในการเรียกชื่อกลุ่มโดยใช้คำสมาส คือ กลุ่มไทยมุสลิม ไทยเขมร ไทยลาว เป็นต้น

4) ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (cultural conflict)

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมอาจสร้างความขัดแย้ง ถ้าสมาชิกในกลุ่มไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน โดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อและภาษาพูดร่วมกันมักจะไม่มี ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมีการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมที่ต่างกัน การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองชุด ทั้งนี้อาจเกิดจาก

- (1) การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้ว ถ้าการอพยพย้ายถิ่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจะเป็นมิตรก็จะเกิดความขัดแย้งได้
- (2) การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อเสริมอาณาเขตของตนซึ่งมีผลในการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ทั้งนี้รวมทั้งการยกทัพไปสู้รบกันดังเช่นสงครามในสมัยโบราณ หรือ
- (3) การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตก โดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครองและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย (4) นอกจากนี้ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมอาจเกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยการสื่อสาร ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ระบบการศึกษาและเทคโนโลยีต่าง ๆ

สำหรับชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ทั้งการปรับตัว การสังสรรค์ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางวัฒนธรรม และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้ จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษาว่า มีอิทธิพลต่อการรักษาและสืบทอดความเป็นไทยของคนไทยในสหรัฐอเมริกาอย่างไร

3. จิตสำนึกในความเป็นไทย

จิตสำนึก หรือสำนึกความเป็นไทย หมายถึง ความรู้สึกในความเป็นไทย มีความผูกพัน และภาคภูมิใจในเกียรติภูมิของชาติไทย (ประภาศรี สีหอำไพ, 2539: 15) ชุมชนในชาติอาจมาจากเชื้อชาติต่างกันหรือต่างเผ่าพันธุ์กัน แต่อยู่ร่วมกันมานานจนขึ้นต่อการมีจิตสำนึกร่วมว่า คนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น คำว่าชาติจึงเน้นที่การมีวัฒนธรรม โดยเฉพาะภาษา ประวัติศาสตร์ และจิตสำนึกร่วมกัน (ปรีดี พนมยงค์ อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540: 4)

การสร้างจิตสำนึกในความเป็นไทย นอกจากจะทำให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนไทยเองแล้ว ยังอาจส่งเสริมให้ชาวต่างประเทศได้เห็นคุณค่าของความเป็นไทยด้วย

คนไทยจำเป็นต้องช่วยกันสร้างความสำนึกให้เกิดขึ้นในจิตใจของชาวต่างประเทศในด้าน ติงามทางวัฒนธรรมให้ได้ ช่วยให้เราให้ความสำคัญด้วยตัวของเขาเองว่าวัฒนธรรมไทยทั้งด้าน จิตใจและด้านวัตถุที่เขาได้เห็นนั้น เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม แสดงความเป็นไทย ที่คนไทย ภูมิใจและหวงแหนไม่ปรารถนาให้ใครดูหมิ่นดูแคลน ความสำเร็จของการสร้างความสำนึกเช่นนี้ ขึ้นอยู่กับคนไทยเราเองเป็นสำคัญ ประการแรกเราต้องไม่ดูถูกวัฒนธรรมของชาติเราเอง ไม่แสดง พฤติกรรมของผู้ไร้วัฒนธรรมไทยเสียเอง ประการที่สองเราแสดงออกให้ปรากฏว่าเรามีวัฒนธรรม ทางจิตใจสูงจริง เรายกขาและส่งเสริมวัฒนธรรมกันอย่างจริงจัง ประการที่สามเราป้องกัน แนะนำ และเผยแพร่เอกสารให้ชาวต่างประเทศทราบว่า อะไรเราทำได้ และอะไรที่ไม่ควรทำเกี่ยวกับ วัฒนธรรมไทย (วีระ อัมพันสุข, 2526: 383)

3.1 ความหมายของจิตสำนึก

คำว่า Consciousness เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย จะใช้แทนด้วยคำว่า "จิตสำนึก" หรือ "ความสำนึก"

จิตสำนึก หรือความสำนึกในทางจิตวิทยา หมายถึง การมีความระมัดระวัง มีการ เตรียมตัว และตื่นตัว (alert) มีความคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง (active) หรือการที่มนุษย์มี ความรู้สึกตื่นตัว และพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาได้ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม (ซูชัย สมितिไกร, 2538: 125)

ในทางสังคมวิทยา Consciousness ความสำนึก ความรู้สึกสำนึกในการกระทำหรือการมี ตัวตน หมายถึง การรู้ตัวว่าตนเองมีอยู่ (Self consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็น ส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (Social or group consciousness) ความสำนึกทางสังคม (Social consciousness) หรือความสำนึกสาธารณะ (Public consciousness) คือการรู้และสำนึกถึงสิ่งที่ เป็นส่วนรวมร่วมกัน และผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเดียวกับตน การกำหนดกลุ่มสังคมหรือ กลุ่มสาธารณะด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดความสำนึกในกลุ่มต่างชนิดกัน เป็นความสำนึกทาง เชื้อชาติ (Racial consciousness) หรือความสำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnic consciousness) หรือ ความสำนึกทางชนชั้น (Class consciousness) ฯลฯ ซึ่งมีสาระหลักอย่างเดียวกัน คือ บุคคลมีความรู้สึกคำนึงถึงการมีอยู่ของกลุ่มแต่ละประเภทนั้น และตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มหนึ่งที่ เปรียบเทียบได้กับกลุ่มอื่นที่มีอยู่ในประเภทเดียวกัน ความตระหนักสำนึกนี้จะมีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสมาชิกของกลุ่มเดียวกัน และต่อกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2532: 81-82)

ประเวศ วะสี (2543: 4) ได้อธิบายความหมายของจิตสำนึกไว้ ดังนี้

...สำนึกหรือจิตสำนึก (Consciousness) กำหนดการรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ หากสำนึกแคบ การรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมก็แคบ ถ้าสังคมใหญ่แต่สำนึกเล็กก็จะเกิดความขัดแย้ง ทำให้ไม่สามารถรักษาความเป็นปกติของสังคมไทย การยกระดับสำนึกของคนในชาติ จึงควรเป็นแกนกลางของยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ...จิตสำนึกคือส่วนที่ลึก และทรงพลังที่สุด ถ้าจิตสำนึกเปลี่ยน ทุกอย่างก็เปลี่ยน...

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2519: 220) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

...ความสำนึก เป็นผลที่ได้จากการประเมินค่าการเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้จากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น และความสนใจในความแตกต่างของความคิดเห็น ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ระดับความรู้สึก หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสำนึกมีความหมายที่ใกล้เคียงกับความเชื่อมากที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นประสบการณ์ที่มีการรวมตัวกัน และมีความสัมพันธ์กันด้วย ในขณะเดียวกัน ทำหน้าที่ประเมินค่าจิตใจว่าสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญ หากปราศจากความเชื่อแล้ว ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้น ก็จะอยู่แต่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมาเลย...

เทพไท ศรคำรณ (2535: 14) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

...ความสำนึกมีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับความเชื่อ (Beliefs) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของคน ทำหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้นก็จะอยู่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมา แต่หากว่าประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อสิ่งนั้นแสดงว่าเกิดจิตสำนึกถึงสิ่งนั้นของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว...

เกษม ตันติผลาชีวะ (2540:1) ได้กล่าวถึงความหมายของ จิตสำนึก ไว้ว่า

...ในทางการแพทย์ มีการตรวจระดับสติสัมปชัญญะ หรือความรู้สึกตัวของคน และแบ่งเป็นระดับต่างๆของความรู้สึกตัว (consciousness) ระดับที่มีความรู้สึกตัวดี เรียกว่า conscious ถ้าไม่รู้สึกตัวเรียกว่า unconscious ส่วนของจิตใจที่เรารับรู้ได้ เรียกว่า จิตสำนึก (conscious) ส่วนของจิตใจที่เราไม่รับรู้ เรียกว่า จิตไร้สำนึก (unconscious) และส่วนของจิตไร้สำนึก ที่เกือบจะมาอยู่ในจิตสำนึกแล้ว เรียกว่า จิตกึ่งสำนึก (preconscious)...

คีรินทร์ สืบพันธุ์ (2544: 20) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึก หรือความสำนึก ไว้ว่า

...ความสำนึก เป็นความตระหนัก เป็นความรู้ตัว เป็นความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลประสบในสิ่งแวดล้อมที่อยู่ ดังนั้นความสำนึกหรือความตระหนักจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้รับการสัมผัสจากสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมเกิดการรับรู้ (perception) แล้วนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด การรับรู้และความสำนึกซึ่งจะนำไปสู่ความพร้อมที่จะแสดงการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมต่อไปตามขั้นตอนและกระบวนการเกิดความรู้สำนึก...

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2550) ได้กล่าวถึง ความหมายของจิตสำนึก ไว้ว่า

...ในจิตวิทยาสมัยนี้ก็มีหลายสาขา หลายสำนัก ซึ่งมีกลุ่มสำคัญที่เขาศึกษาเรื่องจิตนี้เหมือนกัน เขาแบ่งจิตเป็น จิตสำนึก กับจิตไร้สำนึก จิตสำนึกก็คือจิตที่รู้ตัว ที่พูดสิ่งต่างๆทำสิ่งต่างๆอย่างที่รู้ๆกันอยู่ เรียกว่า จิตสำนึก แต่จิตอีกส่วนหนึ่ง เป็นจิตไร้สำนึก ไม่รู้ตัว จิตที่ไร้สำนึกนี้ เป็นจิตส่วนใหญ่ของเรา...

มนัส สุวรรณ (2532 : 11) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึกไว้ว่า มี 4 ประการ คือ

1. รู้จริง/ซาบซึ้ง (appreciation) โดยเน้นการเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องที่สนใจ รู้ซึ่งว่าอะไรถูก อะไรผิด และอะไรเป็นผลดี/อะไรเป็นผลเสีย
2. มีความรัก/ห่วงแหน เน้นในสิ่งที่เข้าใจอย่างทราบซึ่งว่าเป็นสิ่งที่ถูก เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์และส่วนรวม
3. มีความวิตก/ห่วงใยว่าจะมีผลกระทบต่องานหรือชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและสังคม

4. ทำจริง/ปฏิบัติจริง ไม่ได้เน้นว่าต้องทำเฉพาะกรณีที่ทำได้หรือเป็นไปได้ ทุกคนมีความสามารถ (capability) ที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น ปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถทำจริงหรือปฏิบัติจริงได้โดยตรงก็สามารถทำจริงปฏิบัติจริงโดยทางอ้อมในรูปแบบต่าง ๆ ได้

เค คอฟกา (K. Koffka, 1948: 212) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

ความสำนึก (consciousness) เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด และความปรารถนาต่าง ๆ สภาวะจิตใจดังกล่าวเกิดจากความรับรู้ ซึ่งมีความหมายเหมือนกับคำว่า การรู้ตัว (awareness) อันเป็นผลจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ (attitude) ความเชื่อ (beliefs) ค่านิยม (values) ความเห็น (opinion) และความสนใจ (interests) ของบุคคล

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom อ้างถึงในวรโรจน์ ภัคดี, 2530: 9) ได้อธิบายความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า

ความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ทางจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการเกิดพฤติกรรม โดยมีลำดับขององค์ประกอบดังนี้คือ

1. การรู้ (cognition)
2. ความรู้สึกทางจิตใจ (affection)
3. พฤติกรรม (behavior)

เนลสัน (Nelson, 1937) ได้อธิบายความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึกไว้ว่า

...ความสำนึกเป็นสภาวะที่เมื่อบุคคลได้รับความรู้หรือประสบการณ์ต่าง ๆ แล้วมีการประเมินค่าและตระหนักถึงความสำคัญที่ตนเองมีต่อสิ่งนั้น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของสภาวะตื่นตัวทางจิตใจ...

โกฟ (Gove, 1971: 482) ได้อธิบายความหมายของจิตสำนึก หรือความสำนึกไว้ว่า ความสำนึก หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ การรู้จักคิด การตื่นตัว การเอาใจใส่ความพร้อมและความสนใจต่อสถานการณ์ ความจริง หรือวัตถุภายนอก

โวลแมน (Wolman ,1973: 38) ได้อธิบายความหมายของจิตสำนึกหรือความสำนึก ไว้ว่า ความสำนึกเป็นสภาวะการณ์ที่บุคคลตระหนักหรือมีความรับรู้ต่อสภาวะแวดล้อม

เปาโล แฟร์ (Paulo Freire , อ้างถึงในประเสริฐ กิติรัตนตระกูล,2533: 34-35) ให้ ความหมายของคำว่า จิตสำนึกไว้ว่า

...จิตสำนึกของมนุษย์ไม่ได้มีความหมายแต่ในเชิงจิตวิทยาเท่านั้น แต่ยังมี ความหมายที่ลึกซึ้งในเชิงปรัชญาว่า เป็นความรู้สึกในสิ่งที่เป็นสัจจการ สิ่งที่เป็นภาวะที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์...

เปาโล แฟร์ ได้แบ่งจิตสำนึกออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (intransitive Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชน มีความเชื่อในเรื่องโชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์และโชคชะตา

2. จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-intransitive Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชน ยอมลดค่าตนเอง มีความคิดที่ไม่เชื่อมั่นตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่ จะมีการ ใช้ความรุนแรงและอารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา

3.จิตสำนึกเปลี่ยนแปลง (Native-transitive Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชน เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วงวิพากษ์วิจารณ์ แต่ มักจะถูกปลุกกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจ ในปรากฏการณ์ต่างๆของสังคม และยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ปรากฏการณ์นั้นๆ

4. จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนมีการ คิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับ ฟังผู้อื่น และไม่หลีกเลี่ยงภาระหน้าที่ของตนเอง

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า จิตสำนึก คือ ความรู้สึก ความคิด ความตระหนัก ความซาบซึ้ง ความศรัทธา และเห็นคุณค่าต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคล

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2527) ยังได้กล่าวถึงลักษณะของจิตสำนึก ไว้ดังนี้

1. จิตสำนึกของบุคคลมีความสัมพันธ์กับสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมทั้งเวลาและสถานที่ อีกทั้งมีลักษณะไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2. บุคคลในระดับฐานะทางสังคมเดียวกัน จะมีจิตสำนึกที่ใกล้เคียงกัน
3. บุคคลโดยทั่วไป จะมีการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกต่อปัญหาหนึ่งๆเป็นลำดับขั้น คือ เริ่มจากวิธีการคิดวิเคราะห์และการอธิบายปัญหา เห็นวิธีการที่จะแก้ไขปัญหานั้นๆจนถึงขั้นการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิด ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึก และการปฏิบัติต่อปัญหานั้นๆ
4. จิตสำนึกที่บุคคลแสดงออกทางพฤติกรรม มีทั้งลักษณะที่เป็นจิตสำนึกแท้และจิตสำนึกเทียม ดังนั้น ต้องพิจารณาเบื้องหลังของพฤติกรรมหนึ่งๆก่อนที่จะมีการตีค่าพฤติกรรมนั้นๆ

3.2 ความสำคัญของจิตสำนึก

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2543: 5) ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสำนึกไว้ว่า

...สำนึกเป็นสิ่งที่อยู่ลึกในจิตใจของคน เป็นตัวชี้ นำ กำกับ กลั่นกรองพฤติกรรมของคน ตลอดจนองค์ประกอบทั้งหลายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว กลุ่มคน องค์กร ชุมชน หรือสังคมโดยรวม ล้วนได้รับอิทธิพลจาก "สำนึก" ของคน ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม จะเห็นได้ว่า ความดี ความเลว ความเจริญ ความเสื่อม ตลอดจนพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ในแต่ละสังคมก็ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจาก "สำนึก" ของคนเช่นกัน ดังนั้น "สำนึก" จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก แต่ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องที่เราเข้าใจยาก จับต้องยาก มองเห็นยากและพัฒนายาก...

ประเวศ ะสี (2529: 19) ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสำนึก ไว้ดังนี้

...จิตสำนึกเป็นเรื่องสำคัญมาก เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะพัฒนาสังคมมนุษย์ และอยู่ในตัวมนุษย์เอง การสร้างปัญญาคือการพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องและเห็นว่าจิตสำนึกมีทั้งระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และทุกองค์ประกอบของสังคม...

มัลลิกา มติโก (2541: 28-29) ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสำนึกไว้ ดังนี้

จิตสำนึกทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นสภาวะความรู้ตัวถึงความคิด ความรู้สึกต่อบุคคล หรือสิ่งของอื่นๆ ที่เกิดจากความคำนึงถึงการมีส่วนร่วมกัน เช่น กลุ่ม สถาบัน โครงสร้างระบบ และ

นำไปสู่การมีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในกลุ่มเดียวกันหรือกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้องกัน รวมทั้งต่อสถาบันและโครงสร้างสังคม

จิตสำนึกทางสังคมเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว จะต้องผลิตซ้ำอยู่เสมอ เพื่อป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลง หรือเพื่อให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องได้รับการเสริมแรงจากสถาบัน โครงสร้างหรือพิธีกรรมทางสังคม ด้วยเงื่อนไขที่จำเป็น ทั้งนี้เงื่อนไขดังกล่าวอาจได้รับผลกระทบจากภายนอก เช่น การไหลบ่าทางวัฒนธรรม ระบบการค้า เศรษฐกิจ...ระบบการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมวัฒนธรรม (ครอบครัว วิถีชีวิต ค่านิยม ความคิด กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน) เหล่านี้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกหรือสร้างคุณค่าใหม่ต่อจิตสำนึกขึ้นมาได้ ในขณะที่จิตสำนึกบางอย่างอาจยังคงอยู่ เนื่องจากได้รับการปลูกฝัง ชัดเจนมาตั้งแต่เยาว์วัย (จากการอบรมปลูกฝังตั้งแต่ระดับสถาบันครอบครัว ชุมชน โรงเรียน)

3.3 กระบวนการเกิดจิตสำนึก

เมธี ปิรันธนานนท์ (2526: 42-48) ได้อธิบายถึงกระบวนการการเกิดจิตสำนึกหรือความสำนึกว่าความสำนึกจะเกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการดังแผนภูมิที่แสดงไว้นี้

แผนภูมิ แสดงกระบวนการเกิดจิตสำนึกหรือความสำนึก

กระบวนการเกิดจิตสำนึกหรือความสำนึกมี 5 ลำดับ คือ

1. ความรู้สึก มีความรู้สึกสะอิดใจจากสิ่งที่ตนกระทำอยู่หรือเคยมีประสบการณ์เกิดการยังคิดในค่านิยมที่ตนมีอยู่

2. ความคิดเห็น แบ่งเป็นหลายประเภท

2.1 ความคิดเห็นอย่างมีระดับ ซึ่งมีอยู่ 7 ระดับด้วยกัน คือ ระดับความจำ การแปลความ การประยุกต์ใช้ การตีความ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินผล

2.2 ความคิดเห็นแบบวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งแยกแยะข้อเท็จจริงจากความคิดเห็นส่วนตัวที่มีอคติ แยกเอาการเลือกที่รักมักที่ชัง และข้อขัดแย้งออกจากสิ่งที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริง รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ การโฆษณาชวนเชื่อ และพฤติกรรมที่ทำตาม ๆ กันมา เป็นต้น

2.3 ความคิดตามหลักตรรกวิทยา ความคิดแบบสร้างสรรค์ ความคิดจากทักษะด้านพุทธิศึกษา เช่น การใช้ภาษา การคำนวณ และการวิจัย เป็นต้น

ส่วนที่เป็นขั้นตอนความคิดเห็นนี้จะปรากฏออกมาเนื่องจากที่เราเกิดการรู้สึกสะอิดใจ ซึ่งจะเกิดความรู้สึกและเป็นความคิดเห็นประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือบูรณาการกันก็ได้

3. การติดต่อสื่อสารและถ่ายทอด การติดต่อสื่อสารกันหรือถ่ายทอดกันและกันสามารถทำได้ทั้งโดยคำพูด โดยทางอื่น เช่น การส่งข่าวโดยถ้อยคำที่เขียน การฟัง การถาม การให้ข้อมูล และรับข้อมูลป้อนกลับ การแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง เป็นต้น

4. การเลือกเชื่อและเกิดศรัทธา ขั้นตอนนี้เป็นการพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปจากทางเลือกต่าง ๆ มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งที่ชอบและไม่ชอบ เลือกการกำหนดเป้าหมาย การรวบรวมข้อมูล การแก้ปัญหา การวางแผน และการเลือกอย่างอิสระ จากตัวอย่างเรื่องเดียวกัน สำหรับขั้นตอนนี้ เมื่อได้มีการติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดกันแล้ว การเห็นพ้องต้องกัน การสนับสนุนกัน การนิยมชมชอบร่วมกัน จะทำให้ตนเลือกเชื่อและเกิดศรัทธาในการฟังตนเองว่าเป็นสิ่งที่ดีและยึดมั่นไว้ในใจ

5. การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ทำตามซ้ำกับที่เคยทำมา หรือจากที่เลือกใหม่ เมื่อมาถึงขั้นตอนนี้ จะเกิดความเชื่อถือมีศรัทธาในพฤติกรรม ก็จะพยายามที่จะถ่ายทอดความเชื่อนี้มาเป็นการพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองบ้าง ซึ่งก็จะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ของบุคคลนั้น

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2543: 13-19) กล่าวไว้ว่า เมื่อพิจารณาลักษณะของการก่อเกิด "สำนึก" พบว่าสำนึกของคน สำนึกของชุมชน หรือสำนึกของสังคม ล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมมากมาย อาจจำแนกเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในได้ดังนี้

1. สำนึกที่ก่อเกิดจากปัจจัยภายนอก จะเห็นได้ว่ากระบวนการทางสำนึกในคน ๆ หนึ่ง มีที่มาจากภาวะแวดล้อมทางสังคม เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน คนทั่วไป ฯลฯ ตลอดจนระดับที่สูงขึ้น เช่น องค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา ฯลฯ

2. สำนึกที่ก่อเกิดจากภายใน หมายถึง การครุ่นคิด ไตร่ตรอง ตรึกตรองของคนแต่ละคนในการพิจารณาตัดสินใจให้คุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจเพื่อขัดเกลาตัวเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายในต่อการก่อเกิดสำนึก การด่วนสรุปว่าปัจจัยภายนอกหรือภายในเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งก่อให้เกิดสำนึกคงไม่ถูกต้องนัก เพราะทุกสรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของคน แล้วกลายเป็นสำนึกไปโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัว แต่สำนึกที่เกิดจากภายในเป็นการจงใจ เป็นการเลือกสรร หมายถึงการระลึกตัวเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง แท้จริงแล้วในทุกขณะจิตมีการปรับเปลี่ยน มีการตอบโต้กันระหว่างสิ่งที่มากระทบจากภายนอก และสิ่งที่คิดเองจากภายใน บางครั้งสิ่งที่กระทบจากภายนอกเป็นสิ่งไม่ดี แต่เรามีสำนึกภายในดีจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น เช่น เราเชื่อว่า "ทำดีได้ดี" แต่เมื่อมีคนมาบอกว่า "ทำดีไม่เห็นได้ดี" ก็อาจทำให้ภายในจิตใจเราเกิดการต่อสู้กันเพื่อให้ได้คำตอบว่าสิ่งไหนกันแน่ที่เป็นความถูกต้อง หรือการเชื่อว่าชีวิตที่เรียบง่ายเป็นสิ่งที่ดี แต่ภาวะแวดล้อมล้วนแต่เป็นความฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ หากเป็นคนที่มีความจิตใจไม่เข้มแข็งพอก็อาจถูกดูดดึงไปได้ แต่ถ้าจิตใจเข้มแข็งก็สามารถยึดมั่นอยู่กับการมีชีวิตที่เรียบง่ายได้ และถ้าจะให้เหนือขึ้นไปยิ่งกว่านั้น ก็คือการประพฤติปฏิบัติดังกล่าวได้ส่งผล มีอิทธิพลต่อคนรอบข้าง และเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติตาม ระหว่างปัจจัยภายในกับภายนอกนั้น เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกัน ไม่มีต้นไม่มีปลาย ดังนั้นสำนึกภายในจึงมีผลต่อปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายนอกก็มีผลต่อสำนึกภายในด้วยเช่นกัน

ชวนะ ภวกานันท์ (2525: 96) กล่าวถึงกระบวนการเกิดจิตสำนึก ไว้ว่า

...มนุษย์มีความสำนึกเกิดขึ้นตลอดเวลา และมีความสำนึกในหลายๆด้าน อาทิ ความสำนึกทางด้านการเมือง ความสำนึกทางด้านการพัฒนาสังคม ความสำนึกทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น และการมีความสำนึกในแต่ละด้านก็จะต้องแสดงบทบาทที่แน่นอนในมิติเงื่อนไขหนึ่งๆ เช่น ถ้าบุคคลใดติดตามเรื่องราวทางการเมือง ย่อมถือได้ว่า เขามีความสนใจทางการเมือง ซึ่งจัดได้ว่า เขามีความสำนึกทางการเมืองและมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในอนาคต...

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom แปลโดย อุทุมพร ทองอุทัย, 2523) ได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดจิตสำนึก หรือสำนึก ไว้ดังนี้

ความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ทางจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการเกิดพฤติกรรม โดยมีลำดับขององค์ประกอบดังนี้

1. การรู้ (cognition)
2. ความรู้สึกทางจิตใจ (affection)
3. พฤติกรรม (behavior)

3.4 การสร้างจิตสำนึก

ระบบการศึกษาเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสำนึก สร้างชาติ สร้างสังคม สร้างคน ทั้งนี้ระบบการศึกษาที่คนโดยทั่วไปเข้าใจก็คือ “ระบบการศึกษาที่เป็นทางการ” แต่ความหมายที่แท้จริงรวมถึงระบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และสังคม ซึ่งเรียกว่า “ระบบการศึกษาที่สมบูรณ์” ความสำคัญจึงอยู่ที่การผลักดันสำนึกที่พึงปรารถนาเข้าสู่ระบบการศึกษาให้ได้ ดังที่ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2543: 57) ได้กล่าวไว้ว่า

...การสร้างสำนึกมาจากตัวเองและจากปัจจัยภายนอก หรือกระบวนการเรียนรู้โดยระบบหรือกลไกที่สร้างขึ้นมาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ลักษณะที่เป็นทางการก็คือระบบโรงเรียน สถาบันการศึกษา และที่ไม่เป็นทางการก็คือการเรียนรู้ภายในองค์กร ชุมชน สังคม ...ถ้ามองอย่างนี้ก็อาจกล่าวได้ว่า ระบบการศึกษาทั้งหมด คือ กระบวนการที่สามารถสร้างสำนึกที่พึงปรารถนา...

นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการสร้างจิตสำนึกไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2529: 19) ได้กล่าวถึงการสร้างจิตสำนึก ไว้ว่า

...จิตสำนึก (Awareness) จะเริ่มจากคนๆหนึ่งเมื่อมีการขยายเพิ่มมากขึ้น จนถึงจุดๆหนึ่ง หรือระดับหนึ่งก็จะนำไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้...

มัลลิกา มติโก (2541: 29) ได้กล่าวถึงการสร้างจิตสำนึกไว้ ดังนี้

...การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม (ครอบครัว วิถีชีวิต ค่านิยม ความคิด กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน) เหล่านี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก หรือสร้างคุณค่าใหม่ต่อจิตสำนึกขึ้นมาได้ ในขณะที่จิตสำนึกบางอย่างอาจยังคงอยู่ เนื่องจากได้รับปลูกฝัง ซัดเกล้ามาตั้งแต่ระดับเยาว์วัย (จากการอบรมปลูกฝังตั้งแต่ระดับสถาบันครอบครัว ชุมชน โรงเรียน)จนถึงปัจจุบัน...

อคิน รพีพัฒน์ (2531: 49-50) ได้กล่าวถึงการสร้างจิตสำนึกในด้านสำนึกการมีส่วนร่วมไว้ว่า มี 5 ระดับ ดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา ในการพิจารณาปัญหา และจัดระดับความสำคัญของปัญหา
2. มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา
3. มีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการแก้ปัญหา
4. มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
5. มีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

ดังนั้น ในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นไทย ระบบการศึกษา จึงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยปลูกฝัง และสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแก่เยาวชนไทยได้อย่างดียิ่งควบคู่กับการปลูกฝังจิตสำนึกจากครอบครัว ชุมชน และสังคม ดังที่ เกษม ตันติผลาชีวะ (2540: 3) ได้กล่าวไว้ว่า

...จิตสำนึกของคนเรา มิใช่จะมาปลูกฝังมาสอนกันได้ง่ายๆ เมื่อโตเกินกว่าจะแก้ไข หากแต่ต้องปลูกฝังกันมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งพร้อมจะรับสิ่งดีๆ เข้าสู่จิตสำนึกของเขา เด็กจะเกิดจิตสำนึกที่ดีได้ ก็ต้องมีตัวอย่างที่ดีให้ดูด้วย

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีประชากรของประเทศประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) มากมายหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์ที่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ เช่น ชาวจีน มุสลิม อินเดีย ลาว ญวน ตลอดจนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ก็จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) เฉพาะของตนเองเช่นเดียวกับกลุ่มคนไทยที่ไปอาศัยอยู่ใน

ต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มอาศัยอยู่ คนไทยในสหรัฐอเมริกาได้รวมกัน และพยายามรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย และวัฒนธรรมไทยไว้อย่างน่าสนใจ และควรค่าแก่การศึกษา

1. กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups)

1.1 ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์

งามพิศ สัตย์สงวน (2545: 34) ได้กล่าวถึงความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ดังนี้

...กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมย่อยร่วมกัน คือ มีค่านิยม ความคิด อุดมการณ์ ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ระบบสัญลักษณ์และ วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ร่วมกัน กลุ่มชาติพันธุ์จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจาก วัฒนธรรมใหญ่ และมักเชื่อมโยงกับการอพยพมาจากประเทศอื่น ๆ ...

อมรา พงศาพิชญ์ (2541: 15) ได้กล่าวถึงความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ดังนี้

...กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) คือ กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น คนไทย คนพม่า คนกะเหรี่ยง คนจีน คนลาว เป็นต้น

อารง สุทธาศาสน์ (2524: 68) ได้กล่าวถึงความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ว่า

...กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ภายในสังคมเดียวกัน โดยทั่วไปแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมเดียวกัน ในแง่ของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และทางต้นตอที่มาของบรรพบุรุษแต่ในทางปฏิบัติมักจะใช้เรียกกลุ่มใดก็ได้ที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรม...

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2542: 269) ได้กล่าวถึงความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ดังนี้

...กลุ่มชาติพันธุ์ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า ethnic group บางครั้งคนไทยใช้ว่า เชื้อชาติ หรือกลุ่มชน กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่มีบรรพบุรุษ ภาษา วัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียมประเพณี หรือแบบแผน การดำเนินชีวิตร่วมกัน และประการสำคัญมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน...

ชาลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes, 1982) ได้กล่าวถึงความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ดังนี้

...ชาติพันธุ์ เหมือนกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Ethnicity as Cultural Identity) หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึกที่จะรักษาสืบต่อบรรพบุรุษของพวกเขาได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งก็คือวัฒนธรรมนั่นเอง การสืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษนอกจากจะเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่แล้ว ยังเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ด้วย...

อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียมประเพณี ภาษา วิถีการดำเนินชีวิต และความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันร่วมกัน

1.2 ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์

อมรา พงศาพิชญ์ (2541: 157) ได้กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ดังนี้

...กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมนี้ มีลักษณะเด่น คือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือดและบรรพบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อม ๆ กันไป เป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะที่เดียวกันสามารถเข้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกัน...

ยศ สันตสมบัติ (2544: 123) ได้กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ว่า

...ความเป็นชาติพันธุ์จึงมิใช่สิ่งที่ถูกกำหนดโดยสายเลือดหรือโดยปัจจัยทางชีววิทยาในทางตรงกันข้าม กลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ถูกนิยามด้วยสำนักทางประวัติศาสตร์ที่ตนเองสร้างขึ้น...

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2545: 269-270) ได้กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ ดังนี้

...กลุ่มชาติพันธุ์ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า ethnic group บางครั้งคนไทยใช้ว่าเชื้อชาติหรือกลุ่มชน กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่มี บรรพบุรุษ ภาษา วัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม ประเพณี หรือแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน และประการสำคัญมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน...

ในโลกเรานี้ ประกอบขึ้นด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมาย วิธีการในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์มีหลายวิธีการ กล่าวคือ การใช้ลักษณะทางกายภาพ เช่น รูปร่าง หน้าตา รูปีศีรษะ จมูก สีผิว และกลุ่มเลือด การใช้ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม เช่น กลุ่มวัฒนธรรมล้าสัตว์ เลี้ยงสัตว์ ร่อนเร่ หรือกลุ่มวัฒนธรรมเกษตรกร ชาวนา เป็นต้น นอกจากนี้มีการใช้ลักษณะภาษา เพื่อเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ โดยดูจากการใช้คำศัพท์พื้นฐานร่วมกัน ซึ่งผลของการจำแนกทำให้แบ่งภาษาออกเป็นตระกูลต่าง ๆ เป็นต้น

ถึงแม้ว่าภาษากับกลุ่มชาติพันธุ์จะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน กล่าวคือ การใช้ภาษาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถบอกความเป็นชาติพันธุ์ได้ในทุกกรณี แต่อย่างไรก็ตามการนำภาษามาพิจารณาในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ก็มีประโยชน์ไม่น้อย ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลหลายประการดังนี้

1. ภาษา เป็นสิ่งที่ใกล้ชิดมนุษย์ เป็นลักษณะเฉพาะของความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่เมื่อได้ยินได้ฟัง ผู้ฟังสามารถบอกได้ว่าผู้พูดเป็นกลุ่มเดียวกับผู้ฟังหรือไม่ หรือกลุ่มใด นอกจากนี้ภาษาส่วนมากในแถบเอเชียอาคเนย์หรือในประเทศไทยมักจะมี ความสอดคล้องกับลักษณะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ หรือหากไม่สอดคล้องมีการเปลี่ยนแปลงไป ก็อาจสามารถสืบประวัติได้

2. โดยปกติภาษาที่พูดกันในบ้าน ระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา ลูกหลาน จะเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของความเป็นชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ เมื่อใดที่ภาษาพูดในบ้านเปลี่ยนไปเป็นภาษาอื่น ๆ ก็หมายความว่า มีการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ

3. ในการเก็บข้อมูลบางครั้ง เป็นการยากที่ชาวบ้านจะบอกว่า ตนเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด เนื่องจากอาจมีปัญหาการเมืองและสังคม แต่ถ้าจะให้บอกว่าพูดภาษาอะไร หรือเพื่อนบ้านพูดภาษาอะไร จะบอกได้ไม่ยาก ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชนหนึ่ง ๆ โดยไม่ยากนัก

4. แม้ว่าภาษาและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จะไม่สอดคล้องกันเสมอไป แต่การที่มีความรู้เกี่ยวกับภาษาพูดที่กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ใช้อยู่ ย่อมจะเป็นประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง เป็นกุญแจนำไปสู่ความเข้าใจหลายสิ่งหลายอย่างเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ...

นาธาน เกลเซอร์ และดาเนียล พี เมนิฮาน(Nathan Glazer and Daniel P. Maynihan, 1970: 34) ได้กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ว่า

...ในเกือบทุกสังคมของโลกจะประกอบด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่มหลายเชื้อชาติ และหลายชาติพันธุ์ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะมีเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตน เป็นต้นว่า ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิต บรรพบุรุษ ผิวกาย เชื้อชาติ ตลอดจนภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า ประเทศในโลกปัจจุบันนี้เป็นไปไม่ได้ที่ชาติรัฐหนึ่งจะประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เพียงกลุ่มเดียว และมีเชื้อชาติบริสุทธิ์ ซึ่งจากการประชุมของกลุ่มนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ จัดโดยสหประชาชาติได้ลงมติว่าในโลกปัจจุบันไม่มีเชื้อชาติ (Race) แท้ ๆ เหลืออยู่แล้ว...

อีเมอร์ิช เค. ฟรานซิส (Emerich K. Francis, 1976 อ้างถึงในณัฐประวีณ ศรีทรัพย์) ได้กล่าวถึงลักษณะขององค์ประกอบที่เป็นตัวกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ดังนี้

1. ภาษา ความแตกต่างหรือความเหมือนของภาษาเป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงความ เป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ซึ่งคนกลุ่มอื่นจะไม่มี ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในภาษาถิ่นของแต่ละกลุ่ม
2. วัฒนธรรม จะถูกให้คำจำกัดความในรูปของสัญลักษณ์ของกลุ่มสังคมนั้น ๆ สัญลักษณ์ จะมีทั้งในลักษณะนามธรรมและรูปธรรม วัฒนธรรมจะอยู่ในลักษณะนามธรรม ได้แก่ บรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยม นิทานปรัมปราของท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถธำรงความเป็นชาติพันธุ์ไว้ได้ เช่น อิตาลี ไอร์ิช ญี่ปุ่นในสหรัฐอเมริกา ยังคงรักษาวัฒนธรรมบางอย่างของตนไว้แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ... ส่วนวัฒนธรรมในลักษณะรูปธรรม ได้แก่ ศิลปะพื้นบ้าน เครื่องดนตรี อาชีพเฉพาะของท้องถิ่น ชื่อ-สกุล

สรุปได้ว่า ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นักวิชาการส่วนใหญ่กล่าวถึง พิจารณาได้จากเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตเป็นสำคัญ

1.3 แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ มีลักษณะเด่นคือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึง บรรพบุรุษทางสายเลือดและบรรพบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน จะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อมๆกันไป เป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกัน สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้(อมรา พงศาพิชญ์,2541:157)

ชาลส์ เอฟ คายส์ (Charles F.Keyes, 1982: 12-13) ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ไว้ดังนี้

ความคิดเรื่องชาติพันธุ์ อาจพิจารณาแยกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่ ชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกัน พึ่งพาอาศัยกัน และแบบที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในลักษณะชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อย

1. การพึ่งพากันของกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไม่จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์จากแง่มุมของชนกลุ่มน้อย ชนกลุ่มใหญ่เสมอไป ในบางประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยหลายกลุ่ม ความสัมพันธ์ด้วยกันเองเป็นเรื่องที่น่าศึกษา

ชาลส์ เอฟ คายส์(Charles F. Keyes,1979) เสนอว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากอยู่ในบริเวณเดียวกัน จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะที่พึ่งพากัน ในอดีตเนื่องจากความเจริญเกิดขึ้นในที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ ในการศึกษาชาวเขาในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆมีลักษณะเป็นคู่ เช่น คนลัวะ/ คนเมือง คนคะฉิ่น/ คนฉาน คนกะเหรี่ยง/ คนพม่า คนม้ง/คนจีน เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเพราะเกิดการพึ่งพากันระหว่าง

ชาวเขาซึ่งเจริญน้อยกว่า กับคนพื้นราบซึ่งเจริญกว่า และสามารถผลิตสิ่งของต่างๆที่ชาวเขาไม่สามารถผลิตได้

2. กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์แบบชนกลุ่มน้อยชนกลุ่มใหญ่

ในกรณีที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ใกล้เคียงและเข้ากันไม่ได้นั้นจะพบว่า เป็นเพราะวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมเข้ากันไม่ได้ วัตถุประสงค์ทางการเมืองไม่ตรงกันและต่างกลุ่มต่างก็ไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน ความเข้ากันไม่ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

ไมเคิล เมอร์แมน (Micheal Moerman, 1965: 1221) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ดังนี้

...การที่จะบอกว่าใครเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใดนั้น ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล
 นั้นเองเป็นผู้วินิจฉัยว่าตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใด...

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ จะต้องพิจารณาในเรื่องที่บุคคลอื่นเป็นผู้วินิจฉัยว่าบุคคลใดเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใด โดยพิจารณาจากวัฒนธรรมของกลุ่ม หรือเป็นการพิจารณาจากตัวบุคคลนั้นเองเป็นผู้ตัดสินว่าตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใด ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นประเด็นที่ควรจะศึกษาในกลุ่มชาวไทยและเยาวยชนไทยในสหรัฐอเมริกา

2. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) และกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) เป็นทั้งคำและแนวคิดสำคัญที่นักมานุษยวิทยาตะวันตกนำมาใช้ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา เพื่อการศึกษาของกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม และภาษาเฉพาะที่ได้สืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคน (เป็นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546: 4)

2.1 ความหมายของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งนั้นในพจนานุกรมภาษาไทย อังกฤษ (วิทย์ เทียงบูรณะธรรม, 2527: 1049) คำแปลของ identity คือคำว่า

“เอกลักษณ์” ซึ่งตรงกับความหมายของคำนี้ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ (Oxford Advance Learner's 1973: 487; Collins Dictionary , 1996) นั่นก็คือสิ่งที่เป็ยคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น (อภิญา เพ็องฟูสกุล, 2543: 1)

2.2 ลักษณะของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อพยพมาอาศัยในสังคมใหม่ มักมีความสำนึกในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าอพยพเข้ามาในสังคมใหม่เป็นจำนวนมาก และกลุ่มคนเหล่านี้มักจะถูกเลือกปฏิบัติ และได้รับการปฏิบัติอย่างอคติ แต่เมื่อเวลาผ่านไป ลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรก ๆ อาจยอมรับวัฒนธรรมใหญ่และพยายามหาทางเคลื่อนที่ทางชนชั้นให้สูงขึ้น และในที่สุดอาจจะทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มอย่างสิ้นเชิงก็เป็นได้

ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ มีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลายกลุ่ม เช่น พวก ชาวเขา ชาวเล ชาวมุสลิม คนไทยเชื้อสายจีน เขมร มอญ พม่า ลาว เป็นต้น แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมแตกต่างกันไป (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545: 34-35)

ในสหรัฐอเมริกา นักวิชาการพยายามอธิบายกระบวนการบูรณาการ (Integration) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ปรากฏว่า มีแนวคิดอยู่ 2 รูปแบบ คือ The Melting Pot และ Cultural Pluralism รูปแบบแรกที่เรียกว่า The Melting Pot หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ จะสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไปในที่สุด เมื่อเวลาผ่านไป และจะผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมใหญ่ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า Cultural Pluralism (พหุวัฒนธรรม) หมายถึง การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ และมีความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน และเพิ่มความตระหนักถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมากขึ้น (Hess , Markson & Stein, 1988)

ชาร์ล เอฟ คายส์ (Charles F.Keyes,1982) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ ดังนี้

...มาตรการในการพิจารณาของกลุ่มชาติพันธุ์จะต้องใช้ความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่ม การที่สมาชิกมีความรู้สึกต้องการจะรักษาสิ่งที่บรรพบุรุษของพวกเขาได้

ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งก็คือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั่นเอง การสืบทอด วัฒนธรรมของบรรพบุรุษ นอกจากจะเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คง อยู่แล้ว ยังเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่ม ชาติพันธุ์นั้น ๆ ด้วย การปฏิบัติหรือการแสดงออกที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ ได้แก่ ภาษา ศาสนา นิทานปรัมปรา หรือนิยายโบราณ ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมา ของบรรพบุรุษในการสร้างกลุ่มและถิ่นที่อยู่ สร้างความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ ก่อให้เกิดความ รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และต้องการธำรงชาติพันธุ์ของ กลุ่มตนไว้ต่อไป... การที่เรามีการนับถือเครือญาติหรือบรรพบุรุษร่วมกัน เป็น การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่พวก แสดงว่าเป็นพวกเดียวกัน หรือเป็นส่วนหนึ่งของตระกูล เป็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันว่าบุคคลนั้นมีพวก พ้อง มีญาติพี่น้อง ทำให้เกิดสิ่งที่จะประพடுத்தกันไปแบบอย่างที่บุคคลใน สังคมของตนปฏิบัติสืบต่อกันมา...

นิโคลัส แทป (Nicholas Tapp, 1969) ได้กล่าวถึงลักษณะของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ไว้ ดังนี้

...เราควรมองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) ในลักษณะที่เป็น จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (historical consciousness) ในแง่นี้ความเป็น ชาติพันธุ์มิใช่อะไรบางอย่างที่ถูกกำหนดจากสายเลือดโดยกำเนิด หากแต่เป็น ผลมาจากการจงใจเลือก กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มเลือกสรรประวัติศาสตร์ของ ตนเอง เลือกที่จะหยิบยกเอาเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ มาตีความใน ลักษณะที่มีนัยสำคัญต่อชีวิตทางสังคมของตน เหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นกลายมาเป็นความจริง (real history) หรือเป็นประวัติศาสตร์ของชน กลุ่มนั้นในเวลาต่อมา...

อาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ ของกลุ่ม ที่ทำให้แตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยเฉพาะที่เด่นชัดคือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสำนึกในการ รวมกลุ่ม ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรศึกษาต่อไปถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทยในสหรัฐอเมริกา

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม

ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่มีประชากรหลากหลายเชื้อชาติ และหลากหลายวัฒนธรรม ชาวพื้นเมืองดั้งเดิมคือชาวอินเดียนแดงหลายเผ่า ซึ่งมีถิ่นกำเนิดอยู่ในเอเชีย อพยพมาอยู่ก่อนชาวยุโรป ชาวยุโรปกลุ่มแรกที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐาน คือ ชาวอังกฤษและชาวเนเธอร์แลนด์ ต่อมามีการนำชาวผิวดำจากแอฟริกาเข้ามาเป็นทาส หลังจากนั้นชาวเอเชียได้อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานมากขึ้น โดยเฉพาะชาวญี่ปุ่น...ชาวอเมริกันเป็นผู้อพยพมาจากหลากหลายวัฒนธรรม กลุ่มคนต่างๆเหล่านี้ บางกลุ่มยังคงรักษาขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของตนไว้ เช่น กลุ่มชาวจีนจะเกาะกลุ่มอยู่ด้วยกันในไชน่าทาวน์ ชาวอิตาเลียนจะรวมตัวกันอยู่ในลิตเติลอิตาลี รวมทั้งกลุ่มชาวไทยที่รวมตัวกันอยู่หลายรัฐในสหรัฐอเมริกา...(http://www.hamiltoninter.com)

เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นดินแดนที่มีชนชาติต่าง ๆ อพยพเข้าไปอาศัยอยู่ ทำให้มีประชาชนหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ปะปนกันอยู่ ในการจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทย จึงต้องสนใจในเรื่องพหุวัฒนธรรมด้วย

อัลฟา อูมา โกนาเร (Alfa Uma Konarea, 1993 อ้างถึงในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2541: 61) กล่าวถึงความสำคัญขอแนวคิดพหุวัฒนธรรม ไว้ว่า

...ตราบใดที่อารยธรรมหนึ่งได้ยังคงใช้การเมือง ภูมิปัญญา และศีลธรรม เป็นเครื่องบีบบังคับอารยธรรมอื่น ๆ โดยอาศัยพื้นฐานคุณลักษณะสติปัญญา อันสั่งสมสืบทอดกันมา มนุษยชาติก็ไม่สามารถคาดหวังว่าจะประสบกับสันติภาพได้ การปฏิเสธลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของบุคคลใดก็เท่ากับปฏิเสธเกียรติภูมิของเขานั้นเอง...

เฮส มาร์คสัน และสไตน์ (Hess, Markson and Stein, 1988) กล่าวถึงแนวคิดพหุวัฒนธรรม ไว้ว่า

...พหุวัฒนธรรม หมายถึงการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่ม

ชาติพันธุ์ต่างๆในสังคมนั้นๆ โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จะพยายามรักษา
อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ และมีความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรม
ของตน และเพิ่มความตระหนักถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมากยิ่งขึ้น...

อมรวิชัย นาคทรพรพ (2546: 16) กล่าวถึงแนวคิด พหุวัฒนธรรม หรือความหลากหลาย
ทางวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

...ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ต้อง
เรียนรู้ที่จะเข้าใจคนในวัฒนธรรมอื่นภายใต้กรอบทางวัฒนธรรมของคนเหล่านี้นั้นเอง แทนที่จะไปเข้าใจหรือตีความความประพฤติของเขาจากกรอบ
วัฒนธรรมของตน...

อมรา พงศาพิชญ์ (2545: 19) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ บูรณาการทางวัฒนธรรม
หรือ พหุวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

...ความคิดเรื่องบูรณาการทางวัฒนธรรม คือการยอมรับความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วย ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม
คือการมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกัน และไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่ง
กันและกัน...ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะ
ยอมรับซึ่งกันและกัน ย่อมหมายความว่า เกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม
บางครั้งใช้คำว่า พหุวัฒนธรรม คือ รัฐประเทศที่มีหลายวัฒนธรรม ประเทศที่
เกิดขึ้นใหม่มักจะเป็นรัฐพหุวัฒนธรรม เพราะประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลัง
การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย
และนิวซีแลนด์ คือตัวอย่างรัฐประเทศที่ยอมรับความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม...

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่จะช่วยประสานประโยชน์แก่
มวลมนุษยชาติ โดยเฉพาะประเทศที่มีประชากรหลากหลายกลุ่ม หลากหลายชาติพันธุ์ ดังนั้นใน
การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา และการจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยแก่
เยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา จึงจำเป็นต้องตระหนักถึงแนวคิดพหุวัฒนธรรมในการจัดการศึกษา

1. ความหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม

ในการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนที่อยู่ในประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือพหุวัฒนธรรมนั้น จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายและอธิบายลักษณะของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ดังนี้

คอร์ตีส (Cortes, 1996) กล่าวว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม หมายถึงกระบวนการที่ครูได้ช่วยเตรียมผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมให้อยู่ด้วยความเข้าใจกัน มีการร่วมมือร่วมใจกัน มองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงในการพึ่งพาอาศัยกัน มีความเสียสละและยุติธรรม

แบงค์ส (Banks, 1989) ให้ความหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ว่า

...พหุวัฒนธรรม เป็นแนวคิดทางการปฏิรูปการศึกษา และเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายสำคัญเพื่อที่จะเปลี่ยนโครงสร้างของสถาบันการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละเพศ ผู้เรียนที่เป็นเด็กพิเศษ ผู้เรียนกลุ่มเชื้อสายต่าง ๆ กลุ่มสีผิว และกลุ่มวัฒนธรรมทั้งหลายได้มีความเสมอภาคกันในด้านความสำเร็จในการเรียน...

กอลนิกและชิน (Gollnick and Chin, 1994) กล่าวว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม คือ การศึกษาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการรวบรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคม และจัดหาแนวทางเพื่อให้เกิดความเสมอภาคขึ้นในโรงเรียน

ซูซูกิ (Suzuki, 1984, อ้างถึงใน Hernandez, 1989) กล่าวว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเป็นโปรแกรมการศึกษาแบบสหวิทยาการที่จัดสิ่งแวดล้อมทางการเรียนที่หลากหลายให้เข้ากับความต้องการด้านการเรียน สังคม และด้านภาษาของนักเรียน

ฮิกกินส์ และโมเสส (Higgins and Moses, 1981, อ้างถึงใน Hernandez, 1989) กล่าวว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเป็นการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย และวัฒนธรรมของผู้เรียนที่มาจากภูมิหลังที่แตกต่างกัน

การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม คือ การศึกษาซึ่งให้ค่าแก่ความเป็นพหุนิยมทางวัฒนธรรม และปฏิเสธทัศนะที่ว่า โรงเรียนควรจะหลอมละลายความแตกต่างทางวัฒนธรรม หรืออย่างน้อยอดกลืนต่อพหุนิยมทางวัฒนธรรม และระลึกว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นเป็นความจริงของชีวิตในสังคมอเมริกัน และการศึกษาแบบนี้ก็ยิ่งย้ำว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าซึ่งควรจะรักษาไว้ และขยายวงออกไป การรับรองพหุนิยมทางวัฒนธรรมก็คือ การรับรองหลักเกณฑ์ว่า ไม่มีโมเดลแบบอเมริกันเพียงหนึ่งเดียว พหุนิยมทางวัฒนธรรมเป็นมากกว่าการปรับตัวชั่วคราว เพื่อที่จะทำให้นักกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ และเชื้อชาติสงบลง มันเป็นแนวคิดที่มุ่งหมายจะไปสู่ความรู้สึกตระหนักถึงการดำรงอยู่และความเป็นหนึ่งเดียวของสังคมทั้งหมด อันมีรากฐานอยู่บนความเข้มแข็งของทุก ๆ ส่วน (Grillo, 1998: 193)

ความหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมของนักการศึกษาหลายท่านดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมนั้น หมายถึงการจัดการศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของวัฒนธรรมในสังคมซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างของหลักสูตรในโรงเรียนให้ยอมรับและเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียน ที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมในสังคมนั้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน ในด้านต่าง ๆ ตลอดจนคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสร้างสรรค์ และเป็นสุข

เฮอรัันเดซ (Hernandez, 1989) ได้เสนอข้อตกลงเบื้องต้นของสังคมอเมริกันเพื่อใช้อธิบายแนวความคิดของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1. สังคมอเมริกันเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลทางด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง สังคม การศึกษา และเศรษฐกิจ ซึ่งนับว่ามีความหลากหลายมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะใช้ชีวิตในสังคมดังกล่าว ซึ่งเป็นสังคมที่ไม่เน้นวัฒนธรรมเดียว
2. การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมมิใช่จัดขึ้นสำหรับชนกลุ่มน้อยเท่านั้น แต่การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมจัดขึ้นเพื่อผู้เรียนทุกคน ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาได้พัฒนาทักษะ และเจตคติที่เหมาะสมในการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย
3. การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม มีความหมายเหมือนคำว่าการสอนที่มีประสิทธิภาพโดยหลักการของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมนั้น ครูได้รับการกระตุ้นให้มีความเข้าใจในผู้เรียนทั้ง

อย่างลึกและอย่างกว้าง มีการเน้นในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล และถือว่าการสอนเรื่องระหว่างวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการสอนของทุกห้องเรียน

4. การสอนเป็นการประสานทางวัฒนธรรม โรงเรียนเป็นสถาบันเดียวที่จะสามารถประสานให้ผู้เรียนทุกคนทุกวัฒนธรรมได้แบ่งปัน แลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ต่อกัน ทั้งครูและผู้เรียนต่างคนต่างก็มาจากวัฒนธรรมหนึ่ง แต่คนต่างก็นำความเชื่อ ค่านิยมและประสบการณ์ที่แตกต่างกันมา ประสมประสานกัน ห้องเรียนเป็นสถานที่ส่งผ่านทางวัฒนธรรม และทุกคนจะถูกกระทำโดยกระบวนการทางสังคม

5. ระบบการศึกษาในปัจจุบันไม่สนองความเท่าเทียมกันในระหว่างผู้เรียน ระบบการศึกษาดังกล่าวกระทบต่อนักเรียนยากจน นักเรียนที่เป็นชนกลุ่มน้อย นักเรียนต่างภาษารวมทั้งวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่แตกต่างไปจากคนกลุ่มใหญ่ ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทำให้เกิดช่องว่างขึ้น การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมจะช่วยนำมาซึ่งความเสมอภาคในโอกาสความเท่าเทียมกันของผู้เรียนทุกกลุ่ม

6. การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเหมือนกับนวัตกรรมทางการศึกษา และการปฏิรูปการศึกษา การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งใหม่หรือแนวคิดใหม่เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้สามารถสนองตอบต่อคนทุกกลุ่มวัฒนธรรม

7. บุคคลที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อชีวิตเด็กมากที่สุดจากพ่อแม่ก็คือครู ครูสามารถนำเอาวิธีการของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไปใช้ได้อย่างกว้างขวางและจริงจัง เพราะครูเป็นผู้ให้การศึกษอบรม ผู้ส่งผลผ่านวัฒนธรรมและผู้ช่วยให้ให้นักเรียนมีการพัฒนาตนเอง

แลชแมนน์ และเทเลอร์ (Lachmann and Taylor, 1995) ได้กล่าวถึงธรรมชาติและความเชื่อเบื้องต้นของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ว่า

1. เด็กทุกคนมีความสามารถในการเรียน และสามารถประสบความสำเร็จในโรงเรียนได้อย่างเต็มศักยภาพของเขา

2. ในสังคมประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม เด็ก ๆ ต้องเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตและทำงานร่วมกัน เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ

3. โรงเรียนเป็นหน่วยงานหลักที่จะเปลี่ยนแปลงชาติโดยอาศัยการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม เด็กจะได้รับทักษะใหม่ ๆ เจตคติ และความเข้าใจในการส่งเสริมความร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน มีความอดทน และมีความชื่นชมในความแตกต่างของตนและผู้อื่นทั่วโลก

4. ครูหรือนักการศึกษาที่สอนเด็ก หรือผู้บริหารโรงเรียนควรนำเสนอความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานอยู่ในสังคมของตน

2. เป้าหมายในการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม

ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

เฮอรันั้นเดซ (Hernandez, 1989) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ 2 ประการ เช่นเดียวกัน ได้แก่

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ และได้พัฒนาเจตคติและทักษะความสามารถที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ และการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม
2. เพื่อประยุกต์ความรู้ด้านองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของสังคมให้สัมพันธ์กับกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทั้งทางด้านวิชาการ บุคลิกภาพ และสังคมดีขึ้น

กอลนิก และชินน์ (Gollnick and Chinn, 1990) ได้แบ่งเป้าหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมความมั่นคงและคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม
2. เพื่อส่งเสริมหลักมนุษยชนและการยอมรับนับถือผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตน
3. เพื่อส่งเสริมทางเลือกของชีวิตสำหรับประชาชน
4. เพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกันของคนทุกคนในสังคม
5. เพื่อส่งเสริมหลักความยุติธรรมในการกระจายอำนาจและรายได้ให้เกิดขึ้นในระหว่างกลุ่มของประชาชน

กอลนิก และชินน์ ยังได้กล่าวสรุปว่า เป้าหมายทั้งปวงของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมก็คือการช่วยให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาศักยภาพเพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จทั้งด้านการเรียน สังคม และอาชีพ

เบรูธ และแมนนิง (Baruth and Manning, 1992) ได้กล่าวถึงเป้าหมายเฉพาะที่ควรจะทำ เพื่อให้ทุกคนบรรลุ คือ

1. สำนึก เข้าใจและยอมรับนับถือในธรรมชาติของความแตกต่างและคล้ายคลึงในระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ
2. รู้ถึงความแตกต่างที่มีอยู่ภายในกลุ่มครอบครัวต่าง ๆ ที่มีทั้งความเหมือน และความแตกต่างทางวัฒนธรรม
3. พัฒนาความเข้าใจที่ดีต่อธรรมชาติและผลกระทบของชาตินิยม ตลอดจนผลของชาตินิยมทั้งทางบวกและลบ
4. พัฒนาเจตคติที่ดีต่อเชื้อชาติ และสีผิวของบุคคล ยอมรับ และใช้ภูมิหลังทางวัฒนธรรมเป็นแรงจูงใจเกื้อหนุนให้ความสำคัญต่อสังคม
5. จัดและพัฒนาประสบการณ์ที่เหมาะสมที่จะช่วยให้เด็กมีการพัฒนาที่ดีขึ้นทั้งทางด้านทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่จำเป็นต่อการอาศัยอยู่ในสังคมที่มีชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมที่หลากหลาย

แลชแมนน์ และเทลเลอร์ (Lachmann and Taylor, 1995) กล่าวว่า เป้าหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม คือ เพื่อสร้างสรรค์สังคมโดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา ด้วยการรวบรวม และนำเสนอกลุ่มที่มีความแตกต่างกันในชาติ และทำให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงเกิดความเท่าเทียมกัน และความยุติธรรมสำหรับกลุ่มที่มีความแตกต่างกันทางด้านภาษาและวัฒนธรรม

อาบิ ซามรา (Abi Samra, 2001 อ้างถึงใน อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2546 :18-20) กล่าวถึงการศึกษาเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือพหุวัฒนธรรมว่า ควรกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. ความเข้าใจด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม (ethnic and cultural literacy) ได้แก่ การให้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับบทบาทสำคัญของชนกลุ่มต่างๆ ที่หลอมรวมกันขึ้นเป็นชาติ ซึ่งแม้บางกลุ่มจะเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม แต่ก็มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของประเทศ
2. การพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคล (personal development) ได้แก่ การมุ่งให้ผู้เรียนแต่ละบุคคลมีความเข้าใจและภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะผู้ที่มาจากภูมิหลัง

ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ ภายใต้ความเชื่อว่า ความเข้าใจและภูมิใจใน
 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง จะส่งผลดีต่อพัฒนาการทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ และ
 สังคมของผู้เรียนผู้นั้น ผู้ที่ยอมรับตัวตนทางวัฒนธรรมของตนเองมีแนวโน้มที่จะมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับ
 ผู้อื่น และให้การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากขึ้นด้วย

3. การส่งเสริมทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสม (attitude and values clarification)

หมายถึง การส่งเสริมให้ผู้เรียนที่มาจากต่างภูมิหลังทางวัฒนธรรมหรือต่างเชื้อชาติมีทัศนคติที่ดีต่อกัน โดยเฉพาะการขจัดอคติที่อาจมีต่อชนกลุ่มน้อยบางเชื้อชาติอันเนื่องมาจากกระบวนการสร้าง
 ภาพลักษณ์ผิดๆต่อกลุ่มชนเหล่านั้น เช่น การสร้างภาพลักษณ์ชาวอินเดียนแดงให้เป็นคนโหดร้าย
 ป่าเถื่อนในสายตาเด็กอเมริกันผิวขาว เป็นต้น ซึ่งในการจัดการศึกษาจะต้องพยายามให้ ผู้เรียน
 ได้เข้าใจความเป็นจริงจากเหตุผลข้อเท็จจริงที่ปราศจากการแต่งเติม เพื่อชี้ให้ผู้เรียนเห็นว่า ที่แท้
 แล้วทุกเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ต่างก็มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนเอง และการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้
 อย่างสันติปราศจากความขัดแย้งก็ด้วยการเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากกว่าจะตี
 คุณค่าผู้อื่นด้วยวัฒนธรรมของตน

4. ความสามารถปรับตัวในบริบทต่างวัฒนธรรม (multicultural social competence)

ได้แก่ การเสริมสร้างให้ผู้เรียนที่มาจากวัฒนธรรมหนึ่งมีความรู้และทักษะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต
 ในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากของตนเอง สามารถปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิต
 ชนธรรมนิยม ความเชื่อของกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ รวมถึงการให้ผู้เรียน
 ได้มีปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์กับบุคคลที่มาจากต่างวัฒนธรรม ได้แก่ การมีโอกาสติดต่อสัมพันธ์
 แลกเปลี่ยนความรู้และมุมมองต่อสิ่งต่างๆ รวมถึงการเรียนรู้บริบททางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อ
 ทัศนคติและความเชื่อของบุคคล

5. การส่งเสริมความรู้และทักษะพื้นฐาน (basic skills proficiency) หมายถึง การใช้

บริบทและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชีวิตของผู้เรียน เป็นสื่อ นำให้
 เกิดการเรียนรู้ที่ดีในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นทักษะพื้นฐาน เช่น การเขียน การอ่าน การทำเลข หรือ
 ทักษะระดับที่สูงขึ้น เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การวิเคราะห์ปัญหา เป็นต้น

6. การส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นเลิศทางการศึกษา (educational equity and excellence)

ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคคลที่มาจากหลากหลายภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรมมีโอกาส
 ที่เท่าเทียมในการเข้าถึงและได้รับประโยชน์จากการศึกษาตามความถนัดและความสนใจของตน
 ทั้งนี้โดยเชื่อว่า ความหลากหลายของผู้เรียนที่ได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมจะเป็นการส่งเสริมให้เกิด
 การแข่งขันที่เหมาะสมยิ่งขึ้นในระบบการศึกษาและจะส่งเสริมให้เกิดความเป็นเลิศทางวิชาการใน
 ระยะยาว

7. การเสริมพลังอำนาจเพื่อการปฏิรูปสังคม (empowerment for societal reform) หมายถึง การให้กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและความเข้าใจอันดีทางวัฒนธรรมนี้เป็นเครื่องหนุนนำให้เกิดพลังในการปฏิรูปสังคมให้เกิดความเท่าเทียมและเป็นธรรมยิ่งขึ้นด้วย โดยเฉพาะการสร้างกำลังคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ ทักษะคิด และทักษะทางวัฒนธรรมที่ดีให้เป็นกลไกผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change agent) ตามวิถีทางและศักยภาพของแต่ละบุคคลในการนี้หากผู้เรียนได้รับการปลูกฝังความเป็นผู้นำและจิตสำนึกที่ดีในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมก็จะยิ่งเสริมให้กระบวนการศึกษาเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า เป้าหมายเบื้องต้นของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม คือ การให้ผู้เรียนแต่ละคนมีความรู้ความเข้าใจ ยอมรับบุคคลอื่นในสังคมที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง ออกจากตนและมีความเสมอภาคในการเรียน มีโอกาสพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อกัน เป้าหมายต่อมาคือการศึกษาที่ทุกคนในสังคม เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ปฏิบัติต่อกันเยี่ยงเพื่อนมนุษย์ เป้าหมายสูงสุด หรือเป้าหมายปลายทางคือ การมีสันติสุขของโลก

3. ลักษณะของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม

แลชแมนน์ และเทเลอร์ (Lachmann and Taylor, 1995) ได้กล่าวถึงลักษณะของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. มีความสมดุลในมุมมองทางประวัติศาสตร์
2. กำหนดการสอนที่เหมาะสมกับรูปแบบการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน
3. เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้เรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน
4. ส่งเสริมความคิดแบบพหุวัฒนธรรมผ่านระบบการศึกษา
5. ส่งเสริมความเคารพระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ความสัมพันธ์อันดี และความภาคภูมิใจของนักเรียนกลุ่มต่าง ๆ

คอร์เตส (Cortes, 1996) ได้นำเสนอไว้ว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นการศึกษาเรื่องลักษณะเฉพาะบุคคลและลักษณะเฉพาะของกลุ่ม เยาวชนต้องการเข้าใจและเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกของกลุ่มทาง อายุ ภาษา ศาสนา เด็กพิเศษ ระดับชั้นทาง

สังคมและเศรษฐกิจ เชื้อชาติ เพศ เขาต้องการที่จะเข้าใจว่าลักษณะเฉพาะบุคคลที่อยู่ในกลุ่มคน
ทุกกลุ่มขึ้นอยู่กับกำเนินหรือประสบการณ์ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวิธีการคิด การแสดงออก
ความเชื่อ และมุมมองของเขา

2. เป็นการศึกษาถึงวัฒนธรรมรูปธรรมและวัฒนธรรมนามธรรม การศึกษาแบบ
พหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องรวมการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมรูปธรรม เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ดนตรี
ศิลปะ และการละเล่นต่าง ๆ บางหลักสูตรของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมก็หยุดอยู่เพียงแค่นี้ แต่
สิ่งที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือวัฒนธรรมนามธรรม เช่น มุมมองโดยทั่วไปของกลุ่มคนนั้น ๆ ในเรื่อง
ของค่านิยม บรรทัดฐาน ความคาดหวัง และความเชื่อ

3. เป็นการศึกษาถึงความเหมือนและความแตกต่าง ขณะที่เด็กเรียนรู้วัฒนธรรมทางด้าน
อายุ ภาษา เพศ เชื้อสาย ศาสนา ระดับชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ เด็กจำเป็นต้องระลึกถึงความ
เหมือนโดยทั่วไปที่สามารถส่งเสริม หรือเป็นพื้นฐานในการสร้างการพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มและการ
พึ่งพาอาศัยกันระหว่างบุคคล การสอนเด็กว่าคนเรามีพื้นฐานที่เหมือนกันเป็นการสอนในระยะแรก
ในระยะต่อมาคือการสอนว่าในความเหมือนนั้นก็มีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับการสอนว่าน้ำ
และนมเป็นของเหลวเหมือนกัน แต่น้ำก็ต่างจากนม

4. เป็นการศึกษาถึงมุมมองที่หลากหลาย ความแตกต่างทางวัฒนธรรมต้องมองจากการ
รับรู้และความเห็นหลายแง่มุม โดยการพิจารณาอย่างยุติธรรม ไม่มีอคติ มีหลักฐานอ้างอิง
พิจารณาทางเลือกและยอมรับในมุมมองทั้งหมดที่เป็นทางเลือกของสังคมนั้น

5. เป็นการศึกษาเพื่อสร้างลักษณะพื้นฐานร่วมกัน ในการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมนั้น
การเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมเท่านั้นไม่เพียงพอ จำเป็นต้องช่วยให้เด็กได้พัฒนา
ทักษะในการหาลักษณะพื้นฐานร่วมกันจากความต่างนั้น

การจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนไทยในต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา
จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงแนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม ไม่ใช่เน้นแต่ความเป็นชาตินิยมเพียงอย่าง
เดียว มิเช่นนั้นแล้วอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งในตัวของคนไทยเองและสังคมแวดล้อมได้

ตอนที่ 4 ทฤษฎีคุณค่า (Axiology)

ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลายในประเทศสหรัฐอเมริกา ชาวไทยที่อาศัยอยู่ที่
นั้น จำเป็นต้องตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นไทยไว้อย่างมาก มิเช่นนั้นแล้วความเป็นไทยของ
ชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาก็คงไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้

ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรม จะต้องสร้างกลุ่มคุณค่า ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวมรอบด้าน ไม่เน้นความร่ำรวย หรือการแข่งขัน หรือการมุ่งมีอันดับสูงในด้านเศรษฐกิจเทียบกับชาติอื่น ๆ หากมี "กลุ่มคุณค่าไทยสากล" ที่เห็นความสำคัญของคุณลักษณะไทย ซึ่งชาติอื่นไม่มี โดยทำความเข้าใจกับเยาวชนและชาวไทยทั้งชาติให้เกิดความมั่นใจคุณค่าของความเป็นไทย และเกิดความสามารถในการเลือกรับ ความสามารถในการละทิ้ง ความสามารถในการเรียนรู้ใหม่ ความสามารถในการแปล และแปรความหมายของคุณค่า หรือวิถีปฏิบัติของวัฒนธรรมอื่น ๆ และความสามารถในการปรุงแต่งให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมที่มีประโยชน์และคุณค่า ทั้งจากระดับย่อยภายในสังคม และระดับใหญ่ระหว่างชุมชน สังคม และชาติต่าง ๆ ในโลก (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540 : 98) ดังนั้นในการพิจารณาคุณค่าของความเป็นไทย แนวคิดทฤษฎีคุณค่า จึงนับว่าเป็นแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์

1. ความหมายของทฤษฎีคุณค่า

ทฤษฎีคุณค่า หรือ คุณวิทยา เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันกล่าวถึงอุดมคติต่าง ๆ ในด้านความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งการมีความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าต่าง ๆ นี้ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ คุณค่าเป็นนามธรรมมนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจและซาบซึ้งได้ (สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2534: 67)

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า "value" อันหมายถึง "สิ่งที่พึงปรารถนา" (the desired) "สิ่งที่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้น" (the preferred) และ "สิ่งดีงาม หรือคุณความดี" (the good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติ (ideals) ของสิ่งหรือการกระทำนั้น ๆ อันเป็นมติของคนส่วนใหญ่ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากแทบทุกคนปรารถนา (วิทย์ วิศทเวทย์, 2532: 3)

2. ประเภทของคุณค่า

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2534: 68) ได้แบ่งประเภทของคุณค่าไว้ ดังนี้

คุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างนี้

1. คุณค่านอกตัว (extrinsic value) หมายถึง สิ่งหรือการกระทำนั้น ๆ เป็นเพียงวิถี (means) หรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่จุดหมายสุดท้าย

2. คุณค่าในตัว (intrinsic value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย (end) คือ เป้าหมายของสิ่ง หรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิถีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่น มีอุดมคติในตัวเองเป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดเลย

คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะมีด้านเดียวหรือหลายด้าน เช่น คุณค่าของวัตถุหรือสสาร อาจแบ่งเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสุนทรียภาพ ส่วนคุณค่าของความคิด อาจแบ่งออกเป็นคุณค่าทางเหตุผลและคุณค่าทางปัญญา แต่คุณค่าด้านความประพฤติ มีประการเดียว คือ คุณค่าทางจริยะเท่านั้น

คุณค่าหรือคุณวิทยา (axiology)แบ่งได้เป็น 2 สาขา(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525: 227) คือ

1. จริยศาสตร์ (ethics)
2. สุนทรียศาสตร์ (aesthetics)

จริยศาสตร์ (ethics)

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต, 2532: 15) ได้กล่าวถึงความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า

...จริยศาสตร์ (ethics) คือ สาขาปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และการแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรหนุกหรือผิด ควรหรือไม่ควร...

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (2544: 94-95) ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า

คำว่า Ethics ใช้กัน 2 ความหมาย ความหมายแรก Ethics หมายถึง ประมวลกฎหมายที่กลุ่มชนหรือสังคมหนึ่งๆยอมรับเป็นแนวควบคุมความประพฤติเพื่อแยกแยะให้เห็นว่าอะไรควรหรือไปกันได้กับบรรลจุดประสงค์ของกลุ่ม ความหมายที่สองของ Ethics เป็นความหมายที่ใช้ในภาษานักปรัชญา และ Ethics ในความหมายนี้แหละที่แปลเป็นไทยว่า จริยศาสตร์...

จริยศาสตร์ในฐานะที่เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา ศึกษาเรื่องคุณค่าแห่งความประพฤติ และคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ จริยศาสตร์พยายามตอบคำถามที่ว่า ความดี ความชั่ว ถูกผิด คืออะไร มีมาตรฐานอะไรหรือไม่ที่จะวัดหรือตัดสินว่า การกระทำหรือความประพฤติดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ชีวิตที่ดีนั้นเป็นอย่างไร อะไรคือความดีสูงสุดของมนุษย์

น้อย พงษ์สนธิ (2527: 16-19) กล่าวว่า จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาที่เกี่ยวกับชีวิตของคนเรา โดยตรง เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ จริยศาสตร์จึงเป็น ศาสตร์ที่ว่าด้วยคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์

...คุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์ โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็น หลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า ความประพฤติ หรือการกระทำนั้น ๆ ถูกหรือผิด และรวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐ (ideal) ที่มนุษย์ควรจะยึด เป็นหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งวิธีการ (means) ที่จะช่วยให้บรรลุถึง อุดมคติอันประเสริฐนั้น...

เกียรติ บุญเจือ (2538: 3) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติดี

ความประพฤติ (conduct) ในทางจริยศาสตร์แตกต่างกว่าคำว่าพฤติกรรม (behavior) ความประพฤติจะเป็นพฤติกรรมที่ผู้กระทำมีโอกาสเลือกการกระทำของตนเอง เป็นการตัดสินใจ โดยเสรี ถ้าความประพฤตินั้นมีมโนธรรมเข้าแทรก จะเป็นความประพฤติดี

มโนธรรม (conscience) หมายถึง ความสำนึกผิดชั่ว ในการที่จะต้องตัดสินใจเลือก วิธีทาง เฉพาะหน้า

บุญมี แทนแก้ว (2539 : 1-2) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางการ ประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความประพฤติที่เป็นมาตรฐาน และ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความประพฤติ โดยเริ่มศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว การแสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นคุณค่าที่ควรสร้างขึ้น การประพฤติอย่างไรจึงเป็นการประพฤติดี มีความหมายสำหรับชีวิต

น้อย พงษ์สนธิ (2527: 20) แบ่งขอบข่ายของจริยศาสตร์ ไว้ดังนี้

2. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาทุกระดับมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญทางด้านความรู้ และมีความประพฤติดี สถาบันการศึกษาจึงเป็นสถานที่อบรมจริยธรรมให้แก่บุคคลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

3. สถาบันศาสนา สถาบันศาสนาเป็นสถาบันทางจริยธรรมโดยตรง เราจะพบว่าในสังคมไทย วัฒนธรรม ประเพณี และคุณธรรมต่าง ๆ ที่คนไทยยอมรับนับถือมาจากศาสนาเป็นส่วนใหญ่

4. รัฐ เป็นสถาบันที่เป็นผู้นำของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน หน้าที่สำคัญของรัฐคือ การสร้างและรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ ให้ความปลอดภัย ความยุติธรรม และสร้างความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน ในแง่ของจริยศาสตร์ รัฐเป็นวิถี (means) มิใช่ผลในตัวเองเป็นวิถีของความเจริญรุ่งเรืองซึ่งถือว่าเป็นจุดหมาย (end) อย่างหนึ่งของรัฐ หน่วยหลักทางจริยธรรมคือประชาชนแต่ละคน รัฐมีอยู่เพื่อประชาชน

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ เป็นการศึกษาในเรื่องของคุณประโยชน์ ความดี ที่ควรมีในชุมชนและสังคม

สุนทรียศาสตร์ (aesthetics)

พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตโต, 2544: 16) ได้อธิบายถึงสุนทรียศาสตร์ ไว้ว่า

...สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) คือ สาขาปรัชญาที่ว่าด้วยความงามและสิ่งที่งามทั้งในด้านศิลปะและในธรรมชาติ โดยศึกษาประสบการณ์คุณค่าทางความงาม และมาตรการตัดสินว่าอะไรงามหรือไม่งาม การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์มีได้ 3 ลักษณะ คือ ความสวยงาม ความติดตาติดใจ และความเลอเลิศ...

อารี สุทธิพันธ์ (2535: 105-106) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ของการรับรู้ความงามของศิลปะโดยเฉพาะ มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้มนุษย์มีความซาบซึ้ง และชื่นชมในความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น

น้อย พงษ์สนิท (2527: 17) กล่าวถึงความหมายของสุนทรียศาสตร์ไว้ว่า

สุนทรียศาสตร์ เป็นการศึกษาคคุณค่าของศิลปะ เป็นปรัชญาว่าด้วยความงาม ความงาม หรือสิ่งสวยงามมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ซึ่งโดยมากจะ ก่อให้เกิดความรัก ความอ่อนโยน จรรโลงใจแก่ผู้ได้พบเห็น นอกจากนั้นศิลปะจะแสดงให้เห็นถึง ความคิด นิสัยใจคอของผู้เป็นเจ้าของศิลปะนั้น ๆ

สงวนศรี ศรีแพงพงษ์ (2534: 2) กล่าวถึงคำที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ ไว้ดังนี้

สุนทรียะ หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความนิยม ความงาม

สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งทีงาม และความเป็นระเบียบของ องค์ประกอบทางศิลปะ

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความนิยม ความงาม

สุนทร เมธาวิทยากุล (2534: 80-81) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้ เรื่องความงามโดยเฉพาะ

ทวีเกียรติ ไชยงยศ (2538: 3) กล่าวถึงสุนทรียภาพไว้ว่า หมายถึง ความซาบซึ้งใน คุณค่าของสิ่งทีงาม ไพเราะ รื่นรมย์ ในธรรมชาติ หรือศิลปะ ซึ่งความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่านี้จะ เจริญเติบโตขึ้นด้วย ประสบการณ์ การศึกษา อบรม ผักผ่อน จนเป็นอุปนิสัย เกิดเป็นรสนิยมขึ้นใน ตัวบุคคล

บุญย์ นิลเกษ (2523: 6-11) กล่าวถึง ความงามตามแนวสุนทรียศาสตร์ไว้ ดังนี้

ความงาม คือ ภาวะที่มีความเด่นชัด หรือปรากฏชัดของสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้เรามีการรับรู้หรือ มีอารมณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในจิตใจของเรา หรือความงาม คือ ภาวะที่ปรากฏตัวให้เด่นชัดของ ศิลปกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะหรือภาวะใด ๆ ก็ตาม

คุณสมบัติเกี่ยวกับสิ่งทีมีความงามมีความหมายกว้าง แต่จะรวมถึงความมีเอกภาพ (harmony) ความมีระเบียบในตัวเอง (regularity) และความสง่างามเด่นชัด (repose)

ส่วนประกอบสุนทรียะ

1. ส่วนที่เป็นสุนทรียะ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างรูปทรงต่าง ๆ เช่น รูปทรงของต้นไม้ ภูเขา น้ำตก และรูปทรงที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ผลงานศิลปะ เมื่อมนุษย์ได้พบเห็นวัตถุสุนทรียะนี้ จะได้รับประสบการณ์สุนทรียะตามศักยภาพของแต่ละคน บางคนอาจชื่นชม บางคนอาจสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะให้ผู้อื่นรับรู้ด้วย

2. ส่วนที่เป็นความรู้สึกสุนทรียะ ได้แก่ ความรู้สึกตอบสนองหลังจากที่ได้รับประสบการณ์สุนทรียะแล้ว ความรู้สึกที่เป็นสุนทรียะเป็นลักษณะนามธรรมที่เข้าใจยาก ภาษาที่สามารถสื่อความรู้สึกนี้ได้ เช่น พอใจ จับใจ ประทับใจ ชาบซึ่ง เป็นต้น

3. ส่วนที่เป็นความคิดรวบยอด คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ผู้ที่ได้รับความรู้สึกและประสบการณ์สุนทรียะแล้ว จะสามารถสร้างความคิด และสรุปได้ว่าสิ่งที่รับมานั้น มีแนวคิดอะไรบ้าง ก่อให้เกิดความสำนึกอย่างไร

อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีคุณค่า อันประกอบด้วย จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ เป็นหลักการสำคัญที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล โดยเฉพาะเยาวชนไทย เพื่อก่อให้เกิดความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของความเป็นไทย ทั้งในด้านคุณค่าทางความประพฤติที่ดี และคุณค่าทางความงาม ที่สะท้อนออกมาทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ และจิตสำนึกของคนไทย ดังที่ มอร์แรน (Moran, 2001) ได้กล่าวไว้ว่า

...การเรียนการสอนวัฒนธรรม มีเป้าหมายตั้งแต่ระดับความรู้และทักษะทางวัฒนธรรมขึ้นไปจนถึงเป้าหมายขั้นสูงของการสร้างความเข้าใจและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนวัฒนธรรม ส่วนใหญ่มักจะติดอยู่ที่ระดับของการให้ข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรม และข้อมูลเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตของชนกลุ่มต่างๆ มากกว่าการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง...

ในส่วนของผู้ชมชาวไทยและเยาวชนไทยในต่างประเทศ การที่ยังคงรักษาและสืบทอดความเป็นไทยไว้ก็ด้วยเพราะเห็นคุณค่าและความสำคัญ มีความศรัทธา และซาบซึ้งที่จะร่วมมือร่วมใจกันธำรงรักษา และสืบทอดความเป็นไทยไว้ให้คงอยู่ จึงจำเป็นที่ทุกฝ่ายทั้งตระหนักและร่วมมือกันในการส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนไทยสำนึกในคุณค่าและความสำคัญของความเป็นไทย

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

1. ความหมายของการศึกษา

นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงทั้งในระดับโลกและระดับประเทศได้พยายามให้ความหมายของคำว่า การศึกษา ไว้อย่างหลากหลายมุมมอง ดังนี้

1.1 ความหมายของการศึกษาตามหลักนิรุกติศาสตร์

ยนต์ ชุ่มจิต (2546: 2) ได้ให้ความหมายของการศึกษา ตามหลักนิรุกติศาสตร์ไว้ดังนี้

การศึกษา มาจากภาษาอังกฤษว่า “education” หากพิจารณาจากรากศัพท์เดิมซึ่งเป็นภาษาละติน จะได้แนวทางเพื่อการพิจารณาเป็น 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1.1 จากรากศัพท์เดิมว่า “educare” ซึ่งมีความหมายว่า “to bring up” หรือ “to nourish” แปลว่า เลี้ยงดู ดังนั้น การศึกษา จึงหมายถึงการเลี้ยงดู หมายความว่าเด็ก ๆ เมื่อเกิดมาต้องได้รับการเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตตามจุดประสงค์ของผู้เลี้ยงดู

1.2 จากรากศัพท์เดิมว่า “educere” ซึ่งมีความหมายว่า “to lead out” หรือ “to draw out” แปลว่า นำออกมาหรือดึงออกมา คือเป็นการดึงหรือนำสิ่งที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนออกมาให้ปรากฏ ซึ่งหมายถึงศักยภาพหรือความสามารถความถนัดบางสิ่งบางอย่างในตัวผู้เรียนนั่นเอง

1.3 จากรากศัพท์เดิมว่า “educatum” ซึ่งมีความหมายว่า “teaching” หรือ “training” หมายถึง การสอนหรือการฝึกอบรม ความหมายของรูปคำในประเด็นนี้ตรงกับสิ่งที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้กันในปัจจุบันมากที่สุด

จากความหมายของคำว่า “การศึกษา” ตามหลักนิรุกติศาสตร์ทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าว ทำให้พอสรุปความได้ว่า (1) การศึกษา หมายถึง การให้การเลี้ยงดูให้เจริญเติบโต ในขณะที่เดียวกัน

ก็ต้องให้ความรู้แก่ผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดูนั้นให้เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น ให้ความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ และให้ความรู้เพื่อสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (2) การศึกษา หมายถึง การพัฒนาผู้เรียนให้เจริญเติบโตสมบูรณ์เต็มที่ คือเป็นการสอนหรือแนะนำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้มากที่สุด และ (3) การศึกษา หมายถึง การสอนหรือการฝึกอบรมให้ผู้เรียนมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างเต็มที่ตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

1.2. ความหมายของการศึกษาตามทัศนะของนักปรัชญาและนักการศึกษา ตะวันตก

เพลโต (Plato อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2546: 2) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ดังนี้

...การศึกษา คือ ความสามารถที่จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นสุขและเป็นทุกข์ได้ในโอกาสที่เหมาะสม และพัฒนาสิ่งที่เป็นความงามและสิ่งที่สมบูรณ์ทุกอย่าง ซึ่งผู้เรียนอาจทำให้เกิดขึ้นได้ ...

อริสโตเติล (Aristotle อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2546: 2) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ดังนี้

...การศึกษา คือ การสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนมีจิตใจสมบูรณ์ และมีร่างกายที่แข็งแรง มีพละนามัย การศึกษาจะช่วยทำให้ความสามารถทางจิตใจของมนุษย์พัฒนาสูงขึ้น จนสามารถบรรลุถึงความจริง ความดี และความงามอย่างสูงสุด ซึ่งจะเป็นผลส่งให้บรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ในที่สุด...

รูสโซ (Jean Jacques Rousseau อ้างถึงใน สุนีย์ ภูพันธ์, 2546: 4) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ดังนี้

...การศึกษา คือ การปรับปรุงคนให้เหมาะสมกับโอกาสและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป หรืออาจกล่าวได้ว่า การศึกษานำความสามารถในตัวมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์...

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey ,1916: 112) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษา คือ ชีวิต (Education is life)
2. การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม (Education is growth)
3. การศึกษา คือ การปรุงแต่ง หรือการจัดประสบการณ์ใหม่ ซึ่งเพิ่มพูนให้ประสบการณ์มีความหมายยิ่งขึ้น และช่วยเพิ่มความสามารถในการที่จะจัดลำดับประสบการณ์ให้แก่ตน (Education is that reconstruction or experience which adds to the meaning of experience, and which increases ability to direct the course of subsequent experience.)
4. การศึกษา คือ กระบวนการทางสังคมและประสิทธิภาพทางสังคม (Education is a social process and social efficiency)

1.3. ความหมายของการศึกษาตามทัศนะของนักมานุษยวิทยา

สปินด์เลอร์ (Spindler, 1964: 58) แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษา ไว้ดังนี้

1. การศึกษา คือ กระบวนการเบ็ดเสร็จของความเจริญงอกงามและการปรับตัว ศูนย์กลางของกระบวนการนี้คือ เด็ก ซึ่งจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ถูกควบคุมโดยวัฒนธรรม สังคม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ สภาวะแวดล้อม และบุคลิกภาพของพ่อแม่ผู้ปกครอง
2. การศึกษา คือ กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยความชำนาญด้านต่างๆ ความรู้ เจตคติ ค่านิยม และรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ
3. การศึกษา คือ การทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรม

เนลเลอร์ (Kneller, 1965: 11) มีความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของ สปินด์เลอร์ เชื่อว่า การศึกษา คือ กระบวนการทุกชนิด ซึ่งช่วยสร้างจิตใจ นิสัย และความสามารถทางกายให้แก่บุคคล

1.4. ความหมายของการศึกษาตามทัศนะของนักการศึกษาไทย

สาโรช บัวศรี (2514: 8) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง ความเจริญงอกงามที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เนื่องจากได้รับประสบการณ์ที่เลือกเฟ้นแล้วอย่างดี

ม.ล.ปิ่น มาลากุล (อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2546: 8) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ว่า

...การศึกษา คือ เครื่องมือทำให้เกิดความเจริญอกงามทุกทางในตัวบุคคล การให้การศึกษาแก่เด็กนั้น คือการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก ทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา มุ่งหมายให้เด็กเจริญเติบโตเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ ดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีในภายหน้า...

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2514 : 4) ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ดังนี้

...การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ เพื่อแก้ปัญหาและให้เกิดความเจริญ การศึกษามีความจำเป็นต่อเนื่อง และต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอยู่เสมอ การศึกษามีความหมายกว้างไกล และลึกกว่าการเรียนหนังสือและการไปโรงเรียน การศึกษาก่อให้เกิดความเจริญทางพุทธิปัญญา จิตใจ สังคม และพลานามัย การศึกษาดำเนินอยู่เป็นล่ำเป็นสันในสถานศึกษา แต่การศึกษาส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกสถานศึกษา การศึกษามีใช่การเรียนรู้อวิชา แต่เป็นการเรียนให้ได้ความคิดและระบบ การศึกษาที่ดี และการศึกษาเป็นการโน้มนำให้บุคคลเกิดความประจักษ์ใจและพัฒนาความสามารถของตน ...

พนัส หันนาคินทร์ (2521: 9) ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ว่า

...การศึกษา หมายถึง ประสบการณ์ รวมทั้งการอบรม ฝึกฝน และสั่งสอน ที่ผู้ใหญ่ให้แก่ผู้เยาว์ ด้วยจุดหมายที่จะให้ผู้เยาว์ได้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลก ด้วยความสะดวกลบคายเท่าที่จะเป็นไปได้...

ภิญโญ สาร (2523: 10) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง กระบวนการทุกชนิดที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงจิตใจ อูปลิษฐ์ และคุณสมบัติทางกายภาพต่างๆ ของมนุษย์ให้ดีขึ้น

วิทย์ วิศทเวทย์ (2527: 102) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ 2 มุมมอง ดังนี้

1. มองในมุมกว้าง การศึกษา คือ อิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อชีวิต บุคลิกภาพ และ ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ถูกกำหนดโดยปัจจัยหลายอย่าง เช่น บิดามารดา สังคม ศาสนา ระบบการปกครอง ดินฟ้าอากาศ สื่อมวลชน การท่องเที่ยว เป็นต้น การศึกษาในแง่นี้ไม่มีวันสิ้นสุด เริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกสิ่งที่หลอมหล่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความคิดของมนุษย์ ล้วนอยู่ในกระบวนการศึกษา เป็นการศึกษามากประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิต ในแง่นี้ การศึกษามีได้จำกัดอยู่ในโรงเรียนหรือผ่านทางสถาบันสังคมประเภทอื่น มิได้จัดตั้งเป็นระบบ

2. มองในมุมแคบ การศึกษา คือ กระบวนการที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ความชำนาญ ค่านิยม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านโรงเรียนหรือสถาบันสังคมอื่นๆ เป็นการถ่ายทอดอย่างจริงจัง มีการเลือกสรรว่าจะถ่ายทอดอะไร เป็นการหลอมหล่อสมาชิกรุ่นเยาว์ของสังคมให้เป็นไปในทางที่สังคมคิดว่าถูกต้อง มีการกำหนดแนวทาง เป็นการจัดตั้งระบบเป็นกิจจะลักษณะ ในแง่นี้ การศึกษาเป็นภารกิจของสังคมที่จะบันให้เด็กเป็นไปตามนโยบายของสังคม

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546: 5) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษา ไว้ดังนี้

...การศึกษามีความหมายครอบคลุมทั้งในแง่วิธีการ และจุดหมายปลายทาง กล่าวคือ เป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้คนได้มีการเรียนรู้ และพัฒนาขึ้นไปสู่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษาจึงเป็นกระบวนการวิวัฒนาการให้บุคคลเจริญเติบโต และมีความองงามทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตลอดจนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม...

1.5. ความหมายของการศึกษาตามพจนานุกรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1104) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2538: 227) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม

Dictionary of Education ของ คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973: 191) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ 4 ประการ ดังนี้

- 1) การศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถ เจตคติ และพฤติกรรมต่างๆให้มีคุณค่าต่อสังคม และเป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนอยู่
- 2) การศึกษา หมายถึง กระบวนการทางสังคม ที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวควบคุมให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถ และพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุดที่สังคมปรารถนา
- 3) การศึกษา หมายถึง วิชาชีพสำหรับครู หรืออาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบันฝึกหัดครู หรือในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเตรียมให้เป็นครู
- 4) การศึกษา หมายถึง ศิลปะการถ่ายทอดความรู้จากอดีต ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น

1.6. ความหมายของการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษา ไว้ว่า

...การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต...

2. ปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษา ตามรูปศัพท์หมายความว่า วิชาว่าด้วยความรู้อันเกี่ยวกับการศึกษา ความรู้อันเกี่ยวกับการศึกษานั้น ย่อมหมายถึงทั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษา เนื้อหาวิชาที่ให้ศึกษา และวิธีการให้การศึกษ...ปรัชญาการศึกษาจึงมีบทบาทอันสำคัญในการควบคุมทิศทางการศึกษา(ภิญโญ สาร,2521:81)

รัตนา พุ่มไพศาล (2523: 3) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษา ไว้ดังนี้

ปรัชญาการศึกษา คือ การประยุกต์วิธีการของปรัชญากับประสบการณ์ที่เรียกว่า การศึกษาเข้าด้วยกัน ซึ่งรวมถึงการแสวงหาความคิดที่จะประสมประสานกับการศึกษาด้านต่างๆ การขยายความหมายของการศึกษา การกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นของการศึกษาและพัฒนาการของข้อตกลงเหล่านั้นให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ปรัชญาการศึกษาเกี่ยวข้องกับเรื่องใหญ่ๆ 2 เรื่อง คือ

1. วัตถุประสงค์ของการศึกษา วัตถุประสงค์แต่ละอย่างเหมาะสมกับสภาพของสังคมหรือไม่เพียงใด การให้การศึกษาควรให้ความรู้หรือทักษะอะไร ควรใช้กลวิธีอย่างไรในการให้การศึกษา คุณธรรมและค่านิยมอะไรที่ควรจัดให้มีในการให้การศึกษา เพื่อให้ได้ผลบรรลุตาม วัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของบุคคลแต่ละคน รวมทั้งความต้องการของสังคมอีกด้วย

2. บทบาทและหน้าที่ของการศึกษาในการจัดระบบสังคมและในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ตลอดจนพิจารณาความต้องการ และความสนใจของบุคคล ว่าได้รับอิทธิพลจากชนบประเพณี และสถาบันอะไรและอย่างไรบ้าง

3. หลักสูตร

หลักสูตร แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า "curriculum" ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "currere" หมายถึง "running course" (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546: 6)

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973: 157) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร ไว้ว่า

...หลักสูตร คือ กลุ่มรายวิชาที่จัดไว้อย่างมีระบบหรือลำดับวิชาที่บังคับสำหรับการจบการศึกษา หรือเพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชาหลักต่างๆ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรวิทยาศาสตร์...

บ็อบบิท (Bobbitt, 1918: 42) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร ไว้ว่า

...หลักสูตร คือ รายการของสิ่งต่างๆที่เด็กและเยาวชน ต้องทำ และมีประสบการณ์ ด้วยวิธีการพัฒนาความสามารถในการทำสิ่งต่างๆดังกล่าวให้ได้ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้...

4. รูปแบบการจัดการศึกษา

1. การศึกษาในระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษาในระบบ ไว้ว่า

...การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน...

ฟิลลิป คูม และ แมนซอร์ อาเมต(Phillip Coombs and Mansoor Ahmed,อ้างถึงใน ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ ,2544: 15) ได้ให้ความหมายของการศึกษาในระบบไว้ดังนี้

...Formal Education ซึ่งเป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีโรงเรียน มีครู มีหลักสูตร มีวิธีการเรียนการสอน วิธีการวัดผล ประเมินผลอย่างชัดเจน เป็นการศึกษากระแสหลักที่ทุกสังคมจัดขึ้น เพื่อหล่อหลอมบุคลิกภาพ ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ทศนคติ ตลอดจนพัฒนาทักษะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในสังคม

2. การศึกษานอกระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบไว้ว่า

...การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนด จุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม...

ฟิลลิป คูม และ แมนซอร์ อาเมต (Phillip Coombs and Mansoor Ahmed,อ้างถึงใน ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ ,2544: 16) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ ไว้ดังนี้

...Non-formal Education เป็นการศึกษานอกเหนือจากระบบที่เป็นทางการอย่าง Formal Education แต่ยังคงมีหลักสูตร สื่อ วิธีการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล ครู ฯลฯ ที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้สอดคล้องกับสภาพหรือความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาในลักษณะนี้อาจเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของการพัฒนาก็ได้ หรืออาจแยกเป็นกิจกรรมโดยเอกเทศก็ได้ เป็นการศึกษที่อาจจัดขึ้นเพื่อเสริมเติมความรู้ที่นอกเหนือจากที่ได้เรียนรู้ในระบบโรงเรียนแล้ว หรือเป็นการศึกษาที่จัดให้สำหรับผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาปกติได้...

3. การศึกษาตามอัธยาศัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้

...การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ...

ฟิลลิป คูม และแมนซอร์ อาเหมด (Phillip Coombs and Mansoor Ahmed, อ้างถึงใน ชัยยศ อิมสุวรรณ์, 2544: 16) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้

...Informal Education หรือ Informal Learning เป็นการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดขึ้นโดยไม่มีรูปแบบของการเรียนรู้ชัดเจน อาจเรียนรู้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำงาน การพูดคุย การเล่น การใช้ชีวิต การบอกเล่าจากบุคคลต่างๆรอบๆตัว ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้เห็นได้ชัดในสังคมบรรพกาล เพราะยังไม่มีระบบโรงเรียน หรือสังคมที่ยังไม่ได้รับอิทธิพลการพัฒนาโดยจัดการศึกษาเป็นระบบชัดเจน แต่อย่างไรก็ดี ในสังคมปัจจุบันก็ยังมีการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการนี้อยู่ตลอดเวลาคู่ขนานไปกับการใช้ชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตของมนุษย์ทั่วไป...

การศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้าง องค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ,2542)

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบก็ได้

สำหรับโรงเรียนพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกา ถือเป็นจัดการศึกษานอกระบบ และ เยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา ก็ได้รับการเรียนรู้ในลักษณะการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งอาจได้รับการ ศึกษาในระบบเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทยจากการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้วย

นอกจากนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เปิดมิติใหม่หลายด้านขึ้น ในสังคมไทย โดยเฉพาะเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ดังที่ได้ระบุไว้ในหลาย หมวด หลายมาตรา ได้แก่

มาตรา 8 (2) การจัดการศึกษาให้ยึดหลักที่ว่า “ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา”

มาตรา 9 (6) การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลัก “การมี ส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น “

ในส่วนของโรงเรียนวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ชาวชุมชนไทย และวัดไทยในสหรัฐอเมริกา นับเป็นกลุ่มองค์กรสำคัญในการจัดการศึกษา

ในด้านการจัดการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษานี้ ได้เน้นการให้ความรู้เรื่อง เกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และการประกอบอาชีพดัง ปรากฏในมาตรา 23 ต่อไปนี้

จากแนวคิดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การศึกษายุคนี้ ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดการศึกษาของชุมชน

เองหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการศึกษาในและนอกระบบ
 ดังนั้นชุมชนสามารถที่จะ “สืบทอดวัฒนธรรมของตนโดยใช้การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบเป็นเครื่องมือ”
 ได้อย่างดี

สำหรับชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อ
 พัฒนาและสืบทอดความเป็นไทย ซึ่งจะประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับความ
 ร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน

ทิตนา แคมมณี (2545: 7-50) ได้จัดแบ่งรูปแบบการเรียนการสอนไว้ 5 แบบ สรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive domain)
 เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่างๆ ซึ่ง
 เนื้อหาสาระนั้นอาจอยู่ในรูปของข้อมูล ข้อเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด
2. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective domain)
 เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมที่พึง
 ประสงค์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากแก่การพัฒนา หรือปลูกฝัง การจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการ
 สอนที่เพียงช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มักไม่เพียงพอต่อการช่วยให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีได้
3. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psycho-motor domain)
 เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติ การกระทำ หรือการ
 แสดงออกต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักการ วิธีการที่แตกต่างไปจากการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยหรือ
 พุทธิพิสัย
4. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process skills)
 เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการต่างๆ ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญา เช่น
 กระบวนการสืบสอบแสวงหาความรู้ หรือกระบวนการคิดต่างๆ อาทิ การคิดวิเคราะห์ การอุปนัย
 การนิรนัย การใช้เหตุผล การสืบสอบ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็น
 ต้น หรืออาจเป็นกระบวนการทางสังคม เช่น กระบวนการทำงานร่วมกัน เป็นต้น ปัจจุบันการศึกษา
 ให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก เพราะถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิต
5. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการ (Integration)
 เป็นรูปแบบที่พยายามพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่างๆ ของผู้เรียนไปพร้อมๆ กัน โดยใช้การบูรณาการ
 ทั้งทางด้านเนื้อหาสาระและวิธีการ รูปแบบในลักษณะนี้กำลังได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะมี

ความสอดคล้องกับหลักทฤษฎีทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนารอบด้านหรือการพัฒนาเป็นองค์รวม

อาจกล่าวได้ว่าในการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนจำเป็นจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในหลายด้าน ทั้งในส่วนของ ปรัชญาการศึกษา หลักสูตร ระบบการศึกษา รูปแบบการเรียนการสอน ฯลฯ และสำหรับเยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา การศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นสิ่งที่ควรพิจารณาดำเนินการเป็นอย่างยิ่ง

5. การศึกษากับการสืบทอดวัฒนธรรม

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ปรับปรุง และพัฒนาวัฒนธรรม อันที่จริงภารกิจหลักของการศึกษา มิใช่อะไรอื่น แต่การศึกษาคือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมนั่นเอง (Cultural Transmission) (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2532: 44)

นับตั้งแต่ประเทศไทยเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข กระทรวงศึกษาธิการได้พยายามวางระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศมาโดยตลอด และประสบความสำเร็จในหลายด้าน แต่มักจะเป็นความสำเร็จที่ค่อนข้างไปในทางการรับรู้รูปแบบของวัฒนธรรมใหม่ ๆ มากกว่าที่จะเป็นการสร้างคุณค่าและชนบประเพณีความเป็นไทย ทั้งนี้เพราะยังขาดความเอาใจจริงเอาใจและไม่ได้ใช้วิธีการอบรมสั่งสอนให้ได้ผล ดังนั้นจึงทำให้วัฒนธรรมบางอย่างของไทยถูกละเลย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนไทย และวัฒนธรรมบางอย่างที่เป็น "วัฒนธรรมไทย" ที่ไม่มีในสังคมของชนชาติอื่น อาทิ การมีจิตใจที่เอื้ออาทรต่อกัน ความมีน้ำใจ ความอดทน เป็นต้น ในการเร่งเร้าหรือที่เราใช้ภาษาของสำนักงานเสริมสร้างวัฒนธรรมของชาติ คือ คำว่า "รณรงค์วัฒนธรรม" นั้น คนไทยบางคนยังมีความเข้าใจผิดอย่างรุนแรงว่าคงจะให้คนไทยได้ย้อนกลับไปใช้ชีวิตแบบที่เคยเป็นในอดีต แต่อันที่จริงในการเร่งเร้า ในการรณรงค์นี้ หมายความว่า ให้พยายามรักษาสมดุลและให้ผสมผสานเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเราให้เข้ากับการปรับเปลี่ยนให้ทันโลกทันสมัยดังที่เรียกกันว่า "ยุคโลกาภิวัตน์" การอนุรักษ์และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม จะต้องมีจุดมุ่งหมายและการปฏิบัติ อันมุ่งไปสู่การเสริมสร้างกันและกัน และมีการประสานประโยชน์ให้เข้ากันอย่างดี (กรรณิการ์ สัจกุล, 2545: 17)

สมุน อมรวินวัฒน์ (2536) อธิบายถึงความสัมพันธ์ของการศึกษาและวัฒนธรรมว่า

...วัฒนธรรม เป็นภาวะที่เจริญงอกงามซึ่งปรากฏในวิถีชีวิตมนุษย์ วัฒนธรรม จึงมีใช้สิ่งที่มีผิดปกติและแปลกแยกออกจากวิถีชีวิตมนุษย์ การศึกษาจึงเป็นการ พัฒนาวิถีดำเนินชีวิต (สุขภาวะ) การพัฒนาวิถีดำเนินชีวิตที่ดี (คุณภาวะ) และ วิถี ดำเนินชีวิตที่มีแก่นสารสาระ (อิสริภาวะ) ของมนุษย์ทั้งปวง ดังนั้น การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงเป็นเสมือนเกลียวเชือก 3 เกลียวที่ เกี่ยวพันประสานกันสนิท โดยที่วัฒนธรรมเป็น ways of life ศาสนาเป็น ways of good life และการศึกษาเป็น ways of life development....

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536) กล่าวถึงการศึกษาและวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

...การศึกษาคือการถ่ายทอดวัฒนธรรม อย่างไรก็ดี การใช้การศึกษาเป็นมรรค ไปสู่ผลดังกล่าวนี้ การศึกษาจะต้องไม่เพียงแต่ให้ความรู้ ความคิดที่จะให้ทัน กับการเปลี่ยนแปลงของโลก แต่ต้องให้คุณธรรม ศีลธรรม เพื่อเป็นสติเหนี่ยวรั้ง มิให้ผู้มีความรู้เอาเปรียบผู้ไม่คมีให้ผู้มีอำนาจและมีความสามารถฉลาดู ทรพยากรธรรมชาติมาบำรุงบำเรอความสุขตัวเองเกินขอบเขต และเพื่อให้ผู้มี ปัญญาทั้งหลายเข้าใจความเป็นมนุษย์ เข้าใจธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้ ผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพของสังคมอย่างเหมาะสม พร้อมกัน นั้นก็ให้เข้าถึงศิลปะอันมนุษย์สร้างสรรค์เพื่อกล่อมเกลาคจิตใจให้มีสุนทรีย์ภาพ สมกับความเป็นมนุษย์ที่เจริญแล้ว การใช้การศึกษาเพื่อสืบทอดและพัฒนา วัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยจึงมีรายละเอียด เนื้อหาสาระและวิธีการเป็น อันมาก...

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต ,2539: 8) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาทำหน้าที่ดำรงรักษาและ ถ่ายทอดศิลปวิทยาการ หรือจะเรียกว่าวิชาการ ตลอดจนวัฒนธรรมให้แก่สังคม... เป็นส่วนหนึ่ง ของหน้าที่ที่สำคัญ ...ถือว่าเป็นบทบาทที่นำภาคภูมิใจของการศึกษา ซึ่งทำให้อารยธรรมของ มนุษยชาติเจริญรุ่งเรืองสืบมา

อุทัย บุญประเสริฐ (2536) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม และมรดกทางสังคมสู่คนรุ่นใหม่

2. การศึกษาทำหน้าที่ช่วยพัฒนาคนให้มีใจกว้าง มีทัศนคติเปิด มีโลกกว้าง พร้อมทั้งจะเข้าใจหรือทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง รู้จักเลือกสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ รู้จักปรับสิ่งเก่าให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ทางวัฒนธรรมได้ตามสมควร

3. การศึกษาทำหน้าที่รักษา สนับสนุน หรือเป็นตัวกลางในการพัฒนาระบบจริยธรรมและคุณธรรมประจำสังคมนั้น

4. การศึกษาเป็นแกนกลางในการส่งเสริมเอกลักษณ์ของสังคมของชาติ โดยให้ความรู้ส่งเสริมความเข้าใจ เสริมสร้างความซาบซึ้งในศิลปกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีประจำชาติ

5. การศึกษาเสริมสร้างความรู้รักเป็นชาติให้แก่ชุมชนในชาติ

กรรณิการ์ สัจกุล (2537) กล่าวถึงการศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้พอสรุปได้ว่าภารกิจหลักของการศึกษา คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยการศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรม ดังนี้

1. การศึกษาช่วยจรรโลงวัฒนธรรมในส่วนที่ด้อยงาม เพื่อเป็นสมบัติกลางแก่พลเมืองเพื่อความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของชาติ
2. การศึกษาช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนที่ควรแก่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
3. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป
4. การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามให้แก่พลเมือง

ชนิดา รักษ์พลเมือง (2526: 75) กล่าวว่า iva การถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้ระบบการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียนทำหน้าที่ได้ดีที่สุด การศึกษาจะต้องไม่เพียงแต่จะต้องถ่ายทอดและบำรุงรักษาวัฒนธรรมในอดีตเท่านั้น แต่จะต้องสร้างให้สมาชิกของสังคมตระหนักถึงปัจจุบันและอนาคต นั่นคือ การศึกษาเป็นตัวการที่จะสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ ได้

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญในการช่วยถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรมและความเป็นไทย ซึ่งกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมและความเป็นไทยนี้อาจเกิดขึ้นได้ทั้งโดยการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกาการจัดการศึกษาด้วยความร่วมมือของคนในครอบครัว และชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา ผสมกับความร่วมมือของภาครัฐ และสถาบันการศึกษาจึงนับเป็น สิ่งสำคัญ

ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์และการพัฒนา

1. แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์

1.1 ความหมายของยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546: 911) หมายถึง วิชาว่าด้วยการพัฒนาและการใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ จิตวิทยา และกำลังรบทางทหารตามความจำเป็นทั้งในยามสงบและยามสงคราม

ยุทธศาสตร์ เป็นคำศัพท์พื้นฐานในการพัฒนาองค์กร ตรงกับคำว่า strategy ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ strategos หมายถึง ศิลปะและความชำนาญของนายพล เป็นคำที่เริ่มปรากฏใช้ในวงการทหารและแพร่เข้าไปในวงการธุรกิจ แล้วจึงเริ่มเป็นที่รู้จักในวงการศึกษาด้วย (สุรชาติ บำรุงสุข, 2537: 31)

ยุทธศาสตร์ หรือ กลยุทธ์ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า strategy หมายถึง การกำหนดแนวทางรูปธรรมที่ดีที่สุดในการระดมและการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ(เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ,2543: 10)

อุทัย บุญประเสริฐ (2537: 42)ให้ความหมายของยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ ไว้ว่า หมายถึง วิธีการหรือเทคนิคในการปฏิบัติซึ่งเป็นวิธีอันแยกขาดในการดำเนินงานไปสู่จุดหมายที่ต้องการ เป็นกลวิธีที่มุ่งสู่เป้าหมายในการทำงาน เป็นวิธีการปฏิบัติที่ผ่านการคัดเลือกอย่างเหมาะสมผ่านการคิดและการไตร่ตรองอย่างรอบครอบ และเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพสูงในการปฏิบัติ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ยุทธศาสตร์ หมายถึง รูปแบบของวัตถุประสงค์ (objective) จุดมุ่งหมาย (purposes) หรือเป้าหมาย (goals) นโยบาย และแผนแม่บท ที่จะนำมหาวิทยาลัยไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (Cope,1978 อ้างถึงใน ทวีชัย บุญเดิม ,2540: 21)

ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (Strategy) หมายถึงกลยุทธ์ในการทำงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ ภายใต้ข้อจำกัดของหน่วยงานและบุคลากร หรือ หมายถึงแนวคิดหรือวิธีการที่แยกขาดอันบ่งบอกถึงลักษณะการเคลื่อนไหวขององค์กร ที่จะก้าวไปสู่เป้าหมายที่ต้องการในอนาคตได้

อย่างไร กลยุทธ์จึงเป็นกรอบที่นำหรือส่วนหัวขบวนของชุดแผนงาน ที่บ่งบอกขอบเขตของสิ่งที่เกี่ยวข้องอันเป็นพื้นฐานของการจัดทำแผนและเป็นวิธีการเชิงรวมที่องค์กรเลือกไว้เพื่อเคลื่อนไปสู่วัตถุประสงค์ระยะยาวขององค์กร (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, www.moj.go.th)

อาจกล่าวได้ว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง แนวทางเชิงรุกในการปรับปรุงและพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ยุทธศาสตร์การศึกษา หมายถึง การกำหนดแนวทางรูปธรรมที่ดีที่สุดทางการศึกษาในทุกระดับ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการ สรรหาแนวทางต่างๆ ในการระดมและจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการสร้างคนได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ,2543: 10)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543: 10) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของยุทธศาสตร์การศึกษาไว้ ดังนี้

1. การมีเป้าหมาย (ends) หรือจุดหมายในการศึกษาที่ต้องการไปถึงอย่างชัดเจน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
2. การกำหนดวิถีทางหรือแนวทางปฏิบัติ (means) เพื่อเป็นเครื่องมือที่มุ่งสู่การบรรลุจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

เทียนฉาย กิระนันท์ (2539:17) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ของการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า

...การพัฒนาการศึกษา การศึกษาจะต้องพัฒนาการศึกษาเอง และเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศด้วย การศึกษาต้องพัฒนาให้เกิดภาวะความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้อยู่ในระดับที่ดีและมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศและระดับสังคมโลก...

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ.2545-2549 (2545: 9) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคมไว้ว่า

...การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน
องค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัคร และสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา
โดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนา
สมาชิกในทุกด้านสร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติและความเป็น
ไทยอย่างจริงจัง...

1.2 การวางแผนยุทธศาสตร์

แผนยุทธศาสตร์ มีความสำคัญต่อกระบวนการวางแผนอย่างยิ่ง เพราะแผน
ยุทธศาสตร์เป็นพื้นฐานของทุกขั้นตอนในกระบวนการวางแผน โดยอาจถือได้ว่าแผนยุทธศาสตร์
เป็น โครงร่างหลัก (Grand design) หรือเป็นวิธีการโดยรวมที่บุคคลหรือองค์กรต้องทำขึ้นเพื่อเป็น
กรอบให้การดำเนินงานบรรลุถึงวัตถุประสงค์ แผนยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม เป็นกระบวนการที่จะทำ
ให้เกิดการใช้ประโยชน์จากพลังภายนอกและภายในองค์กรได้มากที่สุด เพื่อให้องค์กรสามารถ
บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ แผนยุทธศาสตร์สามารถใช้ได้กับองค์กรหรือหน่วยงานทุก
ระดับ รวมทั้งกับบุคคลทุกคนด้วย (ประชุม รอดประเสริฐ, 2543: 159)

ธงชัย สันติวงษ์ (2532: 61) กล่าวถึงกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ไว้ว่ามี 5 ขั้นตอน
ดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งในแง่การตลาด คู่แข่งขัน การ
เปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาล กฎระเบียบ หรือกฎหมาย
2. การให้ดุลพินิจเพื่อตรวจสอบ เพื่อประเมินดูโอกาส (opportunities) และข้อจำกัด
(threats) หรือการเสี่ยงต่างๆที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ในขณะเดียวกันก็จะพิจารณาถึง
สภาพแวดล้อมภายในด้วยว่า องค์กรมีจุดแข็ง (strengths) จุดอ่อน (weaknesses) อะไร
3. การเลือกกลยุทธ์และการจัดวางกลยุทธ์ที่มุ่งทำประโยชน์ดีที่สุด
4. การกำหนดนโยบายต่างๆสำหรับงานแต่ละด้าน เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำ
แผนงานต่างๆ
5. การปฏิบัติตามกลยุทธ์

ประชุม รอดประเสริฐ (2543: 174) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนการ
วางแผนยุทธศาสตร์ที่สำคัญไว้สรุปได้ ดังนี้

1. การกำหนดภารกิจของหน่วยงาน (Mission Determination) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นแนวคิดแรกในการสร้างแผนยุทธศาสตร์ที่จะกำหนดว่า อะไรคือสิ่งที่จะต้องทำให้สำเร็จและทำขึ้นเพื่อใคร และทำแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การมากน้อยเพียงใด การกำหนดภารกิจของหน่วยงานจะต้องคำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อขององค์การด้วย

2. การประมาณการสภาพแวดล้อมของหน่วยงาน (Environmental Assessment) หมายถึง การพิจารณาถึงสิ่งที่อยู่ภายนอกแต่อาจมีผลหรือมีอิทธิพลต่อหน่วยงาน เช่น การแข่งขันจากหน่วยงานอื่นๆ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ค่านิยม ทัศนคติ และปัจจัยอื่นๆ เป็นต้น

3. การประมาณการความสามารถของหน่วยงาน (Organizational Assessment) หมายถึง การพิจารณาถึงสภาวะต่างๆภายในหน่วยงาน เช่น ความสามารถของบุคคล ข้อได้เปรียบ และจุดอ่อนของหน่วยงาน เป็นต้น

4. การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective Setting) เมื่อประมาณการต่างๆทั้งภายในและภายนอกองค์การได้แล้ว ผู้บริหารก็ต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไรหรือไม่ ถ้าทำจะทำอย่างไร ซึ่งจะต้องกำหนดเป็นแนวทางหรือทิศทางการทำงานให้ชัดเจนและมีความเป็นไปได้

ชวลิต ทิสยากร (2545: 139-140) ได้กล่าวถึงการจัดการเชิงกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ไว้ว่า

การจัดการเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย การดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดวางแผนเชิงกลยุทธ์ (formulation of a strategic plan) คือขั้นตอนในการตัดสินใจ เพื่ออนาคตขององค์กร ซึ่งจะต้องคำนึงถึงคำถามที่สำคัญ 3 ประการ คือ คำถามแรก การดำเนินการในปัจจุบันเป็นเช่นไร ได้แก่ การประเมินสภาวะแวดล้อมภายนอก การวิเคราะห์สภาวะการแข่งขันและการประเมินผลการดำเนินงาน คำถามที่ 2 เราต้องการจะไปถึงจุดใดในอนาคต ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ ภูมูแห่งความสำเร็จ (Key Success Factor: KSF) และเป้าหมาย คำถามที่ 3 ทำอย่างไรจึงจะไปถึงจุดนั้นได้ ได้แก่ การจัดวางแผนกลยุทธ์ 3 ระดับ คือ กลยุทธ์ในระดับองค์กร ระดับธุรกิจ และระดับปฏิบัติ

2. การนำแผนไปปฏิบัติ (implementation of the plan) โดยเริ่มต้นด้วยการกำหนดตัวผู้ปฏิบัติว่าจะต้องดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมของกลยุทธ์กับโครงสร้างขององค์กร และระบบงานต่างๆภายในองค์กรในส่วนตัวได้อย่างไรบ้าง ก่อนการนำแผนไปปฏิบัติต่อไป

3. การติดตาม ประเมินผล และการควบคุม (evaluation and control of the plan) ใน การติดตามผลการปฏิบัติการ ซึ่งจะมีการตั้งมาตรฐานการทำงานและมีการกำหนดว่าจะควบคุมและวัดผลการดำเนินงานอย่างไรบ้าง

ปีเตอร์สัน (Peterson อ้างถึงใน ทวีชัย บุญเติม, 2540: 38) กล่าวไว้ว่า การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย

1. การประเมินหรือสำรวจสภาวะแวดล้อม (environment assessment) เพื่อกำหนดแนวโน้มหรือการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและผลกระทบที่จะเกิดกับสถาบัน
2. การประเมินภายในสถาบัน (institution assessment) เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา และความสามารถของสถาบัน
3. การประเมินค่านิยม (value assessment) เพื่อพิจารณาค่านิยม แรงจูงใจ แนวคิดของบุคคลภายในสถาบัน และความรับผิดชอบต่อสถาบันที่มีต่อชุมชน
4. การสร้างแผนหลัก (master plan creation) เพื่อกำหนดรูปแบบของยุทธศาสตร์หรือทิศทางของสถาบันจากปัจจัย 3 ข้อดังกล่าว

ไวริช (Weirich, 1982 อ้างถึงใน สุมิตร สุวรรณ, 2545: 37–39) ได้เสนอแนวทางการวางแผนยุทธศาสตร์ โดยใช้เทคนิค SWOT วิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และภาวะคุกคาม (Treats) มีขั้นตอนดังนี้

1. เขียนรายการสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นโอกาสหลัก (key external opportunities ใช้ตัวย่อ O)
2. เขียนรายการสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นภาวะคุกคามหลัก (key external threats ใช้ตัวย่อ T)
3. เขียนรายการสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นจุดแข็งหลัก (key external strength ใช้ตัวย่อ S)
4. เขียนรายการสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นจุดอ่อนหลัก (key external weakness ใช้ตัวย่อ W)
5. จัดทำตารางเมตริกซ์

	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
โอกาส (O)	SO	WO
ภาวะคุกคาม (T)	ST	WT

6. จับคู่จุดแข็งหลัก – โอกาสหลัก (SO) คิดหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับเซลล์นี้ โดยการใช้จุดแข็งเพื่อให้ได้รับโอกาสมากที่สุด หมายถึง องค์การมีสภาพแวดล้อมภายในที่มีจุดแข็งหรือปัจจัยส่งเสริมการดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างดี และมีโอกาสที่จะดำเนินงานนั้นได้เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมภายนอกที่เอื้อต่อการดำเนินงาน สภาพเช่นนี้เป็นสภาพที่ดีที่สุดเพราะมีปัจจัยส่งเสริมทั้งภายในและภายนอกองค์การ

7. จับคู่จุดแข็งหลัก – ภาวะคุกคามหลัก (ST) คิดหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับเซลล์นี้ โดยการใช้จุดแข็งเพื่อหลีกเลี่ยงภาวะคุกคาม หมายถึง องค์การที่มีจุดแข็งหรือสภาพแวดล้อมภายในที่ส่งเสริมการดำเนินงานตามเป้าหมาย แต่มีข้อจำกัดจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นภาวะคุกคามต่อการดำเนินงาน สภาพเช่นนี้ถ้าผู้บริหารสามารถปรับเปลี่ยนข้อจำกัดหรือภาวะคุกคามนั้นให้เป็นโอกาสได้ ก็จะสามารถดำเนินงานไปสู่เป้าหมายที่กำหนดได้เป็นอย่างดี เนื่องจากองค์การมีความพร้อมอยู่แล้ว

8. จับคู่จุดอ่อนหลัก – โอกาสหลัก (WO) คิดหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับเซลล์นี้ โดยการลดจุดอ่อนเพื่อเพิ่มโอกาส หมายถึง องค์การที่มีจุดอ่อนหรือสิ่งแวดล้อมภายในที่ไม่เอื้อให้ดำเนินงานได้ดี สภาพเช่นนี้ผู้บริหารจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาองค์การที่จะส่งผลดีต่อการดำเนินงานเพราะโอกาสจากสภาพแวดล้อมภายนอกเปิดให้

9. จับคู่จุดอ่อนหลัก – ภาวะคุกคามหลัก (WT) คิดหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับเซลล์นี้ โดยการลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงภาวะคุกคาม หมายถึง องค์การที่มีทั้งจุดอ่อนภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นข้อจำกัดต่อการดำเนินงานตามเป้าหมาย สภาพเช่นนี้ผู้บริหารจะต้องตัดสินใจที่จะยุบหรือยกเลิกองค์การ หรืออาจหายุทธศาสตร์ปรับเปลี่ยนภารกิจขององค์การใหม่

10. จากยุทธศาสตร์ทั้งหมดในแต่ละเซลล์ ตัดสินใจเลือกยุทธศาสตร์เพียง 1 – 2 ยุทธศาสตร์ ที่จะเกิดผลสูงสุดกำหนดเป็นยุทธศาสตร์หลัก

แกรี เดสส์เลอร์ (Gary Dessler อ้างถึงใน อนันต์ เกตุวงศ์, 2534: 158) กล่าวถึงขั้นตอนการกำหนดยุทธศาสตร์ไว้ว่ามี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตงานที่ทำ
2. ทำการพยากรณ์ไปในอนาคตถึงโอกาสและอุปสรรคปัญหาที่องค์การจะต้องเผชิญ
3. กำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์การทางด้านต่างๆ
4. พัฒนาทางเลือก

5. กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการวางแผนปฏิบัติการและเสนอโครงการต่อไป

ในส่วนของ การเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา คงจะได้นำแนวทางการวางแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

พัฒนา ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2542: 779) หมายถึง ทำให้เจริญ

การพัฒนา หมายถึง การสร้างสรรค์ปรับปรุงตัดแต่งเติมต่อให้สิ่งที่ได้สั่งสมมานั้นเจริญงอกงามสืบต่อไป (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2531: 26)

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสังคม จากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่มีคุณค่ามากกว่าหรือดีกว่า โดยสามารถวัดได้หรือเห็นได้อย่างชัดเจน (Katz, Saul M., 1970 อ้างถึงใน ดิน ปรัชญาพฤทธิ, 2537: 174)

2.1 การศึกษากับการพัฒนา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มีการดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ในด้านแนวคิดที่ยึด "คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา" ในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกระดับอันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนที่มี "คน" เป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9, 2545: 2)

การนำมนุษย์เข้ามาเป็นศูนย์กลางของระบบการพัฒนานี้เป็นแนวคิดเชิงมนุษยนิยม (humanism) ที่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาเรื่องภายในจิตใจของมนุษย์มากกว่าวัตถุภายนอก เพื่อจะให้นมนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และก่อให้เกิดการ

พัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป มนุษย์ที่จะมีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนนี้จะต้องมีความเป็นมนุษย์ (humanhood) ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และได้รับการพัฒนาความสามารถในการทำงานจนเป็นพลังมนุษย์ (human power) ที่มีค่าให้กับสังคม ดังนั้นมนุษย์จึงควรได้รับการพัฒนาให้ถูกต้องเพื่อความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ก่อนเป็นประการแรก อันจะทำให้สามารถนำความรู้ไปพัฒนาสิ่งอื่นต่อไป (พระเมธีธรรมมาภรณ์ [ประยูร ธรรมจิตโต], 2539: 4)

ในการพัฒนาที่ยืด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” นั้น การศึกษาจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทย

การศึกษานับว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน เมื่อเราต้องการใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อในการพัฒนา จึงจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ หรือหนทางในการสืบทอดวัฒนธรรมไปสู่คนในสังคม เพื่อให้คนที่ได้รับการพัฒนาแล้วกลับมาพัฒนาสังคมประเทศชาติ อาจกล่าวได้ว่าคนเป็นสื่อกลางระหว่างการศึกษากับการพัฒนา

2.2 วัฒนธรรมกับการพัฒนา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2540: 9) ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยในกระแสวัฒนธรรมโลกไว้ดังนี้

...สภาพของโลกในทุกวันนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของอารยธรรมโลก ในกระแสโลกาภิวัตน์ การที่สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และพยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตหรือวัฒนธรรมไทยใหม่ เพื่อสร้างสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูล และสามารถพึ่งตนเองได้ ตามคติทางพระพุทธศาสนา แทนที่การล่องลอยไหลไปตามกระแสวัฒนธรรมโลกไปสู่ความรุนแรง และความยากไร้ของคนเป็นจำนวนมาก อาจเป็นทางออกที่เป็นบทเรียนให้แก่สังคมอื่น ๆ ได้...

จากกระแสพระราชดำรัสดังกล่าว การพัฒนาสังคมไทยจำเป็นจะต้องย้อนกลับมาพิจารณา และให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2531: 26) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการพัฒนาไว้ดังนี้

ทั้งวัฒนธรรมและการพัฒนา ต่างก็เป็นเรื่องของความเจริญงอกงามด้วยกันทั้งนั้น ว่าที่จริง “วัฒนธรรม” ในวัฒนธรรมก็คือคำเดียวกับ “พัฒนา” นั่นเอง ดังนั้น ถ้าแปลอย่างง่าย ๆ วัฒนธรรมจึงหมายถึงสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงาม ส่วนพัฒนาแปลว่า การทำให้เจริญงอกงาม ซึ่งขยายความได้ดังนี้

วัฒนธรรม คือ ผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้น ๆ ได้ทำไว้หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้ พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ได้แก่ ผลรวมของความเจริญงอกงามเท่าที่มีมาถึงและมีอยู่ในปัจจุบัน

การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ปรับปรุงตัดแต่งเติมต่อให้สิ่งที่ได้สั่งสมมานั้นเจริญงอกงามสืบต่อไป พูดอีกนัยหนึ่งว่าการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทำให้เกิดมีสิ่งใหม่ ๆ เพิ่มพูนกลมกลืนเข้าในกระแสธารแห่งความเจริญที่ได้สั่งสมกันมาให้งอกงามสืบต่อไป

วัฒนธรรมเน้นส่วนที่สืบมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การพัฒนา เน้นการทำต่อจากปัจจุบันที่จะสืบเนื่องไปในอนาคต วัฒนธรรมเป็นทุนจากเดิมเท่าที่มีอยู่ อันได้จัดเตรียมไว้ให้ พร้อมสำหรับการที่จะก้าวเดินต่อไปในอนาคต ส่วนการพัฒนาเป็นการตัดแต่งเพิ่มขยายจากทุนที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เจริญงอกงามพร้อมยิ่งขึ้นไปในอนาคต วัฒนธรรมหลักข้างอดีตถึงปัจจุบัน การพัฒนาโยงปัจจุบันไปหาอนาคต

วัฒนธรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์สืบทอดต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน เพื่อให้เจริญงอกงามต่อไปในอนาคตอย่างไม่ขาดตอน การที่วัฒนธรรมจะเจริญงอกงามสืบต่อไปในอนาคตด้วยดี จำต้องอาศัยการพัฒนา ดังนั้น จึงต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรม

องค์การสหประชาชาติและองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม จึงได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2531-2540 เป็น “ทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม” (World Decade for Cultural Development) โดยได้ขอให้รัฐสมาชิกร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายของทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม 4 ประการ คือ

1. เน้นการใช้มิติวัฒนธรรมในกระบวนการพัฒนา

2. เสริมสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
 3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรม
 4. ส่งเสริมความร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ
- (สมัชชาศิลปวัฒนธรรมไทย สภาผู้แทนราษฎร, ม.ป.ป.: 1)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ม.ป.ป.: 3-5) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานตามวาระแห่งชาติว่าด้วย "ทศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา" (พ.ศ. 2541-2550) ดังนี้

1. ใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา

ปรับกระบวนการทัศน์เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม ที่มองว่าสรรพสิ่งทั้งหลายไม่อาจแยกกันเป็นส่วน ๆ แต่มีการเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และมีผลกระทบสืบเนื่องกัน ทั้งมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ เชื่อมโยงกันเป็นเรื่องเดียวกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม และบูรณาการเชื่อมประสานระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สร้างพลังทางวัฒนธรรมในการพัฒนา โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม โดยการส่งเสริมคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันหลากหลาย ซึ่งเป็นการส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เป็นการกระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เป็นการส่งเสริมศักดิ์ศรีชุมชนท้องถิ่นเป็นการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม และเป็นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างประชาคมและวิถีชีวิตประชาธิปไตย

2. ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานวัฒนธรรม

ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม และเป็นผู้ที่รู้เรื่องวัฒนธรรมดีที่สุดในผู้รับผิดชอบดำเนินงานวัฒนธรรมของชุมชนเอง เพราะนอกจากจะเป็นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ และทำให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการรับผิดชอบดำเนินงานวัฒนธรรมแล้ว ยังทำให้ประชาชนและองค์กรชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และพร้อมที่จะธำรงรักษา พัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมของตนอย่างต่อเนื่องทั้งในปัจจุบันและอนาคต

3. ส่งเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรม

ส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการคัดสรร พื้นฟู พัฒนา และสร้างสรรค์ เพื่อนำคุณค่าของภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรม

ไทยซึ่งเป็นศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรมของไทย มาทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับคุณค่าทางสังคมและจิตใจ ทั้งโดยการผลิตสินค้าและบริการ และการลงทุนทางสังคมอื่น ๆ

4. ใช้เวทีทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

สนับสนุนให้มีเวทีทางวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ฝึกและประสานพลังในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี สมานฉันท์ และโอบอ้อมอารีกันจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

5. ปฏิรูปการศึกษาให้เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปฏิรูปการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัยให้สามารถทำหน้าที่ในการสืบทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เพื่อเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้ทุกคนมีโอกาสเรียนรู้ สืบสาน และสร้างสรรค์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้มีทางเลือกที่หลากหลาย โดยต้องจัดการศึกษาให้มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตชุมชนเข้ากับความรู้สมัยใหม่มากกว่าการมุ่งเน้นเนื้อหาความรู้สำเร็จรูปเป็นหลัก

6. ใช้สื่อและสื่อสารมวลชนเสริมสร้างการดำเนินงานวัฒนธรรม

ใช้สื่อ เครือข่ายสื่อ และสื่อสารมวลชนทุกสาขาและทุกประเภท เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ความซาบซึ้ง และความสำนึกตระหนักในคุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรม โดยให้โอกาสทุกฝ่ายทุกชุมชนได้นำเสนอ เผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกันเพื่อให้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยในการเสริมสร้างความรัก และความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ทั้งในระหว่างชุมชนและระหว่างประเทศ

7. ระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานวัฒนธรรม

การฝึก ฝึกสอน และระดมสรรพกำลังจากทุกฝ่ายทุกคน เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายทุกคนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการรับผิดชอบดำเนินงานวัฒนธรรมในทุกระดับ โดยรณรงค์ให้ทุกฝ่ายทุกคนเห็นคุณค่า ความสำคัญและตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันด้วยความยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

8. เสริมบทบาทผู้นำทางศาสนาในการใช้ศาสนธรรมเป็นพื้นฐานในการพัฒนา

เปิดโอกาสให้ผู้นำทางศาสนา ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญในกระบวนการพัฒนาบนพื้นฐานคุณธรรมและจริยธรรมของศาสนานั้น ๆ โดยศึกษาและทำความเข้าใจแก่นและสาระของศาสนธรรม เพื่อให้ประชาชนได้ทำความเข้าใจและน้อมนำมาใช้เป็นที่พักทางจิตใจและเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

9. เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยและสังคมโลก

การศึกษาคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรมไทยที่ชนชาติไทยได้สร้างสรรค์ สั่งสม และสืบสานไว้จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ามหาศาลไว้ แล้วนำคุณค่าของวัฒนธรรมไทยนั้นออกมาเผยแพร่และแลกเปลี่ยนให้ปรากฏอย่างแพร่หลาย ทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก เพื่อให้คนไทย สังคมไทย และสังคมโลกได้เรียนรู้ เห็นคุณค่า แล้วนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์อันดีของประเทศไทยแล้ว ยังเป็นการธำรงรักษา สืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมไทยอีกทางหนึ่งด้วย

ประเวศ วะสี (2538: 23-26) ได้เสนอยุทธศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางกว้าง ๆ สำหรับส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนาไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้ทั่วทั้งสังคมว่าวัฒนธรรมคืออะไร และวัฒนธรรมสำคัญสำหรับการพัฒนาอย่างไร เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด เพราะเมื่อเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว สังคมก็จะปฏิบัติถูกต้องได้เอง
2. การสนับสนุนเวทีทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น ควรสนับสนุนเวทีวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่น
3. ส่งเสริมสถาบันครอบครัว ไทยเคยมีวัฒนธรรมครอบครัวที่อบอุ่น แต่บัดนี้สถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการพัฒนาแบบทันสมัย
4. ส่งเสริมองค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ชุมชนที่เข้มแข็ง คือ ผู้ปฏิบัติวัฒนธรรม และชุมชนที่เข้มแข็งจะก่อให้เกิดการพัฒนาทุกคน
5. ปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย การศึกษาของไทยในปัจจุบันตัดขาดจากรากทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นเหตุสำคัญของความเสื่อมสูญทางวัฒนธรรม และเกิดปัญหาต่าง ๆ จากความขาดแคลนทางวัฒนธรรม ควรปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติและการซึมซับ ถ้าการศึกษาเอาความเป็นจริงเป็นตัวตั้ง การศึกษาก็จะสัมพันธ์กับวัฒนธรรม
6. วัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ เนื่องจากวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ และการรักษาสภาพแวดล้อมดังกล่าวแล้ว ควรร่วมมือกันสร้างความเข้าใจเรื่องนี้ให้ชัดเจน และกำหนดยุทธศาสตร์ในการนำมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจ
7. กองทุนและการบริหารงานวัฒนธรรม ในการส่งเสริมวัฒนธรรมกับการพัฒนาต้องการเงินทุนและการบริหารจัดการที่คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ ควรมีการเพิ่มเงินกองทุนวัฒนธรรมให้มีจำนวนมากพอ

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2538: 32) ได้เสนอความคิดว่าแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาแท้ที่จริงแล้วไม่ได้ขาดมิติวัฒนธรรม หากแต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางวัฒนธรรมแบบหยุดนิ่งและตายตัว จึงทำให้มองการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันเท่านั้น ซึ่งผิดทั้งข้อเท็จจริงและธรรมชาติของสังคมมนุษย์ อีกทั้งยังแสดงนัยของการครอบงำอยู่อย่างเต็มเปี่ยม ดังนั้นจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิดและกระบวนการค้น ด้วยการหันมาหามิติวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวและมีชีวิตแทนที่ เพื่อที่จะได้เข้าใจทางเลือกในการพัฒนาให้มีทิศทางที่หลากหลายมากขึ้น และสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาได้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรม

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาในปัจจุบันจำเป็นต้องวางรากฐานจากการพัฒนาทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการสืบทอดวัฒนธรรมและความเป็นไทยแก่เยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา จึงเป็นสิ่งที่พึงตระหนักถึงอย่างจริงจัง

2.3 การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participative development)

การดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นของรัฐหรือเอกชน สิ่งจำเป็นที่จะทำให้งานนั้น ๆ มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับ ก็คือ การพัฒนา ซึ่งมีทฤษฎีต่าง ๆ อยู่หลายวิธี ทั้งนี้เป็นไปตามความจำเป็นของงาน สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อม และเป็นเนื้อหาสาระสำคัญของกิจการนั้น ๆ สำหรับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนี้ เป็นสิ่งสำคัญในการทำงานที่จะนำมาซึ่งประสิทธิภาพที่ดี (ชนิตา รัชชพลเมือง, 2526: 71)

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1978: 4) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
2. การปฏิบัติตามแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ โดยที่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนจะต้องครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้
 - 1) มีการสร้างโอกาสที่จะเอื้อให้สมาชิกทุกคนในชุมชน และสังคม ได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่กระบวนการพัฒนาและมีอิทธิพลต่อการพัฒนา รวมทั้งเอื้อให้สมาชิกทุกคนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2) มีประชาธิปไตยและเกิดจากการสมัครใจในการมีส่วนร่วมในกรณีดังต่อไปนี้

2.1) การเอื้อให้เกิดการพัฒนา

2.2) การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน

2.3) การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผน และการดำเนินโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

3) การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน ลงแรง และสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนดังกล่าว หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ จะก่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนได้ลงทุนไปกับประโยชน์ที่พึงได้รับ

ไวท์ (White, 1982: 18) ได้ให้คำจำกัดความว่า "การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่งคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะใครควรทำ และทำอย่างไร มิติที่สอง คือ การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สาม คือ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน นอกจากนั้น White ยังเพิ่มว่าสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมประการที่สี่ คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

โคเฮน และอุพอฟ (Cohen and Uphoff, 1980: 219-222) ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะ เป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ยาดาฟ (Yadav, 1979 อ้างถึงใน อังคนา อาตมียะนันท์ 2530: 30) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเข้าร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาด้วยความสมัครใจและเต็มใจ การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องไม่ถูกบังคับ

การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจำแนกออกเป็น การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและแผนการพัฒนา และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมและประเมินโครงการและแผนการพัฒนา

เจมส์ คัดดี้ ปิ่นทอง (อ้างถึงใน อังคนา อาตมียะนันท์, 2530: 17-18) ได้แยกแยะขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

อดิน ระพีพัฒน์ (อ้างถึงใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2537 : 320) ได้กำหนดช่วงจังหวะและแบ่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนไว้ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลของกิจกรรม

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2543: 18) กล่าวว่า การพัฒนาต้องใช้หลักการมีส่วนร่วม (Participation) นึกคิดทั่วโลกเวลานี้กำลังเน้นหลักการนี้มาก คือ ประชาชนจะต้องตัดสินใจชะตากรรมของตนเอง ด้วยตนเอง โดยวิถีทางของตนเอง ความหมายในภาคปฏิบัติก็คือ มีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการพัฒนา กำหนดทิศทางของการพัฒนา ซึ่งหลักข้อนี้ครอบคลุมไปถึงอีกเรื่องหนึ่งก็คือ แต่ละสังคมต้องตัดสินใจด้วยตัวเองว่าจะเลือกวิถีทางพัฒนาแบบไหน แต่ละสังคมมีแบบจำลองการพัฒนาของตนเอง

สำหรับการพัฒนาการศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยในสหรัฐอเมริกา การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของทุกฝ่าย โดยเฉพาะความร่วมมือของภาคประชาชน ได้แก่ ชาวชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา จึงนับเป็นสิ่งสำคัญ

ตอนที่ 7 ชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา กับการจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทย

1. ชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา

ปัจจุบัน คนไทยได้ย้ายถิ่นไปศึกษาต่อ และประกอบอาชีพเกือบทุกประเทศในโลก แต่ประเทศที่นับว่ามีคนไทยไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากก็คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา

อุดม เขยกิจวงศ์ (2532: 2-3) ได้กล่าวถึงชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกาไว้ ดังนี้

...ต่างแดนหรือต่างประเทศที่คนไทยได้ย้ายถิ่นไปศึกษาต่อและประกอบอาชีพ ในปัจจุบันนี้นั้นแทบจะกล่าวได้ว่า เกือบทุกประเทศในโลก แต่ประเทศที่เป็นที่ทราบกันดีว่ามีคนไทยไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ก็คือ "สหรัฐอเมริกา" คนไทยที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกานี้จัดได้ว่ามีหลายกลุ่มอายุ และไปอาศัยอยู่เพื่อวัตถุประสงค์ที่สำคัญสองประการดังที่กล่าวมาแล้ว คือ เพื่อการศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพ แม้ว่าในประเทศอื่น ๆ จะมีคนไทยย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่ เช่น ประเทศในตะวันออกกลาง ออสเตรเลีย สิงคโปร์ หรือประเทศในทวีปยุโรป แต่คนไทยเหล่านั้นก็มักจะอยู่ในวัยแรงงาน เฉพาะคนหนุ่มสาวที่ไปศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แม้จะมีบางคนที่นำครอบครัวไปตั้งหลักปักฐานอยู่ก็เป็นส่วนน้อย ซึ่งต่างจากคนไทยในสหรัฐอเมริกาที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่ก็มักจะอยู่กันเป็นครอบครัวดังที่เราจะเห็นได้ว่า ในบางเมืองของสหรัฐอเมริกา เช่น ลอสแอนเจลิส (Los Angeles) มีคนไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จนถึงกับได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยไปแล้ว...

ประภาศรี สีหอำไพ (อ้างถึงในไทยรัฐ, 2545: 5) ได้กล่าวถึงสภาพของชุมชนไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ ดังนี้

ชุมชนไทยรุ่นบุกเบิกตั้งแต่เริ่มเป็น "โรบินฮูด" จนตั้งรกรากถาวรมีฐานะหน้าที่การงานประสบความสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง เริ่มร่วงโรยล้มหายตายจาก บ้างก็ย้อนกลับไปขอ "ตายจริง" คือ กลับไปอยู่เมืองไทย

เยาวชนไทย-อเมริกัน รุ่นใหม่จำนวนมากอยู่ในช่วงอายุ 20-30 ปีแล้ว สืบเชื้อสายมาจากนักธุรกิจ แพทย์ พยาบาล วิศวกร นักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีกระจายทั่วไปที่เป็นชุมชนใหญ่

มีวัดไทยหลายแห่ง ได้แก่ ลอสแอนเจลิส ซานฟรานซิสโก ชิคาโก นิวยอร์ก หลายคนกลายเป็น
 ทนายความ แพทย์ นักวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นักธุรกิจด้วยตัวเอง เชื่อแน่ว่าอีกไม่ถึง 10 ปี
 ข้างหน้า บางคนอาจก้าวไปเป็นนักการเมือง มีชื่อเสียงต่อไปในอนาคต...

ปัจจุบันชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกาได้มีการก่อตั้งเป็น **ไทยทาวน์** อย่างเป็นทางการ เมื่อ
 วันที่ 29 มกราคม ค.ศ. 2000 ดังนี้ (<http://www.thaitownusa.com>)

ความต้องการที่จะมีไทยทาวน์เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ ตามคำเรียกร้องของชุมชนไทย
 เหมือนกับชนชาติเอเชียอื่น เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ที่มี "ทาวน์" ของตัวเองก่อนหน้านั้นแล้ว

สภาเมืองนครลอสแอนเจลิส มีมติเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 1999 เป็นเอกฉันท์อนุมัติ
 กำหนดให้ถนนฮอลลีวูดช่วงระหว่างถนนเวสต์เทิร์น (Westerm St.) ถึงถนนนอร์มันดี (Normandie
 St.) เป็นเขตไทยทาวน์ถือว่าการสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนไทยในเขตนครลอสแอนเจลิส
 เรียกได้ด้วยความภูมิใจว่า "เป็นไทยทาวน์แห่งแรกในสหรัฐอเมริกา"

การเกิดอย่างเป็นทางการของไทยทาวน์จะมีผลทำให้ชุมชนใหญ่อื่นๆ ได้ตระหนักและ
 ล้ำหน้ากว่ายังมีชุมชนไทยอยู่ การยอมรับนี้จะมีผลให้ต้องเปลี่ยนแปลงภาพพจน์จากชุมชนอื่น ๆ ที่ละเลย
 ไม่เคยนับว่ามีชุมชนไทยอยู่ในสายตาจะต้องเปลี่ยนทัศนคติเสียใหม่ จากการคาดคะเนว่ามีคนไทย
 อาศัยอยู่ในเขตแคลิฟอร์เนียภาคใต้ไม่ต่ำกว่า 80,000 คน (ที่ทำการสำรวจสำมะโนประชากรเมื่อปี
 1990) จึงนับว่าประชากรชาวไทยในแคลิฟอร์เนียภาคใต้นั้นเป็นกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่สุดใน
 ต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะอาศัยกระจุกกระจายอยู่ในลอสแอนเจลิส อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในเขต
 ฮอลลีวูด และบางส่วนอาศัยอยู่ในเขตซานเฟอร์นันโด แวลเลย์ บริเวณนอร์ธ ฮอลลีวูด และเขต
 โกลด์เคียตามลำดับ

สำหรับคนอเมริกันและเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง การกำหนดให้มีเขตไทยทาวน์ ย่อมเป็น
 การยอมรับในด้านจิตสำนึกและความเป็นจริงที่ว่า มีชุมชนของไทยเราอยู่ในประเทศของเขา
 เหมือนกับ "ทาวน์" ของชนชาติอื่น ๆ ในอเมริกา ชุมชนไทยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหลากหลาย
 หลายประเทศหลายเชื้อชาติที่เข้ามาอยู่ในดินแดนแห่งนี้...

ชุมชนไทยเป็นอีกชุมชนหนึ่ง ซึ่งมีเขตกำหนดบริเวณตามกฎหมายศาสตร์อยู่ในแผนผังเมืองแห่ง
 นครลอสแอนเจลิส เป็นการระบุว่า ชุมชนไทยมีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับในกรณีแหล่งที่อยู่อาศัย
 ทำมาค้าขายกันอยู่ในบริเวณเขตพื้นที่ไทยทาวน์ก่อนหน้าที่จะมี "ไทยทาวน์" เกิดขึ้น การมีไทย
 ทาวน์จะเป็นผลในการใช้ประโยชน์เป็นสื่อพูดกับชุมชนอื่น ๆ ที่ใหญ่กว่าอ้างอิงติดต่อกับเจ้าหน้าที่
 ของบ้านเมืองได้เท่าเทียมกับชุมชนอื่น ๆ อย่างเสมอภาคกันด้วย รวมทั้งเรายังมีประวัติศาสตร์มี

ความทรงจำร่วมกันสามารถอ้างได้ว่าเรามีแหล่งที่อยู่อาศัยในบริเวณเขตแดนของไทยทาวน์ มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เป็นประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่ควรจะรับรู้และบันทึกไว้

2. การจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทย

2.1 พระพุทธศาสนากับการศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทย

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2530: 1) กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนากับ วัฒนธรรมไทย ไว้ว่า

...พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วัฒนธรรมทุกด้านมีรากฐาน สำคัญอยู่ในพระพุทธศาสนา เป็นสภาพที่ฝังลึกช้านานในจิตใจและวิถีชีวิตของ คนไทยมีลักษณะเฉพาะตนที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย...

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2526: 121) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับความเป็น ไทยไว้ ดังนี้

...คนไทยทั่วไปมีความสำนึกและมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย คนไทย ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานหลายศตวรรษติดต่อกันจน หยั่งรากฝังลึกอยู่ในจิตใจ เป็นผลให้โลกทัศน์แบบอย่าง วัฒนธรรม นิสัยใจคอ และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมไทย มีลักษณะที่สะท้อนให้ เห็นพุทธธรรมชัดเจน...

อำไพ สุจริตกุล (2534: 40) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาและวัดไทย ไว้ ดังนี้

...ในสมัยโบราณการเรียนการสอนในรูปแบบของการศึกษาเล่าเรียนเริ่มขึ้นใน วัด ครูก็คือพระสงฆ์ผู้มีความรู้ทั้งในทางธรรม อักษรวิธี และศิลปวิทยาอื่น ๆ นักเรียนก็คือ ลูกหลานของชนชั้นปกครอง ชุนนาง หรือสามัญชนผู้ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา มาสมัครเป็นลูกศิษย์ ซึ่งส่วนใหญ่จะถูกส่งให้มาเป็นศิษย์วัดหรือเด็กวัดรับ

ใช้พระสงฆ์ผู้เป็นครูอาจารย์ แล้วจึงบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็น
ภิกษุ ศึกษาเล่าเรียนวิชาการ...

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนชาวไทย
ประมาณร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ หลักของพระพุทธศาสนาจึงเป็นแก่นและแกนของ
วัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และ
ประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ชุมชน จากอดีตวัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษา
อบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพตำราแพทย์แผนโบราณและศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ใช้ทำบุญ
บำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครองรวมทั้งเป็นสถานที่สังเคราะห์ทางจิตใจแก่
ประชาชน ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่ง ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา จึงถือได้ว่า
วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยทุกชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ความหมายของวัดที่มีต่อชุมชน
จึงพอสรุปได้ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2540: 2)

1. เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
2. เป็นที่บวชเรียน
3. เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของประชาชน ชาวบ้านรอบวัด
4. เป็นที่ประชาชน ชาวบ้านรอบวัดได้มารับการปลูกฝังศีลธรรม
5. เป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของประชาชนชาวบ้านรอบวัด

นั้น

สมคิด จิระทัศนกุล (2540: 24) ได้สรุปบทบาทหน้าที่และความสำคัญของวัดไว้ ดังนี้

1. วัดในฐานะตัวแทนความมั่นคงของแผ่นดิน

เพราะการสร้างวัดทุกครั้งต้องใช้กำลังทรัพย์และกำลังกายจำนวนมาก อาณาจักรใด
ยุคสมัยใดที่มั่นคงและมีความเจริญ ก็อาจวัดได้จากปริมาณจำนวนของวัดในแผ่นดินนั้น ๆ ดังจะ
เห็นได้ ดังเช่น อาณาจักรอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้นยุคสมัยรัชกาลที่ 3 ฯลฯ

2. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน

เพราะวัดเป็นสถานที่เดียวที่เป็นที่ตั้งและที่รวมแห่ง ไตรรัตน์ อันเป็นหลักสำคัญสูงสุด
ในทางพุทธศาสนา คือ พระพุทธ (พระพุทธรูป) พระธรรม (พระไตรปิฎก = พระธรรมคัมภีร์) และ
พระสงฆ์

3. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา

เพราะเป็นแหล่งเดียวที่ให้ความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม แก่บุตรหลานของชนทุกระดับ ในสังคมแบบดั้งเดิมของไทย ดังได้กล่าวมาแล้ว

4. วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม

เพราะวัดมีพระภิกษุผู้ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของผู้มีคุณธรรม ผู้สันโดษ เป็นผู้นำของสังคม ทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจึงได้รับความเชื่อถือยอมรับของสังคมในทุก ๆ เรื่องที่ต้องการปรึกษาหารือหรือช่วยเหลือทั้งในเชิงชี้แนะ สั่งสอนและพิธีกรรมทางศาสนา

5. วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม

เพราะวัดถูกจรรโลงขึ้นด้วยกระแสศรัทธาจากสังคมที่มีต่อศาสนา ดังนั้นศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม รวมทั้งประณีตศิลป์ จึงได้รับการถ่ายทอด ออกมาอย่างสร้างสรรค์และงดงาม เต็มเปี่ยมไปด้วยความหมายที่ล้นเหลือทั้งในเชิงของนามธรรม และรูปธรรม

วัดและพระพุทธศาสนา จึงนับเป็นแหล่งศึกษาที่สำคัญ ทั้งในการศึกษาด้านวิชาการและส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ที่สืบเนื่องมาแต่อดีตถึงแม้ช่วงเวลาที่ผ่านมา รัฐจะเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนขึ้น แต่วัดก็ยังคงเป็นสถานที่จัดการศึกษาอบรมแก่เยาวชนที่สำคัญ โดยเฉพาะโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2.2 โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นโรงเรียนประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเพื่อให้การอบรมด้านศีลธรรมจริยธรรมและความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ตลอดจนการปฏิบัติตามวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามแก่เด็กและเยาวชน นอกเหนือจากที่เด็กได้รับจากโรงเรียนตามปกติ (พระบัญญัติ นันทมุนี, 2519: 15) โรงเรียนประเภทนี้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่ประเทศศรีลังกา เมื่อปี ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) โดยการจัดตั้งได้แนวคิดมาจากโรงเรียนสอนศาสนาในวันอาทิตย์ของศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความรู้ด้านศาสนาและด้านอื่น ๆ แก่ศาสนิกของตนในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และแคนาดา ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 โรงเรียนดังกล่าวมีลักษณะการดำเนินการเป็นสถาบันอาสา คือ คณะครูอาจารย์ทั้งพระภิกษุและฆราวาสจะสอนฟรี โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใด ๆ และหลังจากตั้งขึ้นแล้ว โรงเรียนนี้จะอยู่ภายใต้การจัดการของยุวพุทธิกสมาคม เรียกว่า สมาคม Y.M.B.A. (Young Men Buddhist Association) (ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, 2508: 352)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2496-2500 พระพิมลธรรม (อาจ อาสมเถระ) สังฆมนตรีว่าการ องค์การ ปกครอง และองค์สภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนา ที่ประเทศพม่า และประเทศศรีลังกา ท่านพบว่าพระสงฆ์ในประเทศดังกล่าวจัดระบบการสอน ศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนในวันอาทิตย์และได้ผลดีเป็นอย่างมาก เมื่อเดินทางกลับมาถึงประเทศไทย ท่านจึงปรารภกับเจ้าหน้าที่บริหารและพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่จะจัดตั้ง โรงเรียนสอนความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ขึ้นบ้าง โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เด็ก และเยาวชนมีโอกาสศึกษาและเรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัยของตน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2532: 6)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้บริหารของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้น หน่วยงานหนึ่งชื่อว่า “แผนกธรรมวิจัย” เพื่อเป็นสถานที่จัดบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา และพุทธปรัชญาแก่ผู้สนใจขึ้น ปรากฏว่า การดำเนินงานได้รับความสนใจจากครู อาจารย์ นักเรียน และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากเด็ก ๆ ที่ติดตามพ่อแม่และผู้ปกครองมา ฟังคำบรรยายเล่นส่งเสียงดังใกล้กับบริเวณนั้น เจ้าหน้าที่ผู้บริหารของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงมีความคิดเห็นร่วมกันที่จะนำเด็กเหล่านั้นมาเรียนธรรมะเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จึงได้ จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทยเปิดสอนเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 มีนักเรียนมาเรียนประมาณ 70 คน ในระยะเริ่มแรก โรงเรียน พุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นหน่วยงานที่ขึ้นต่อสำนักธรรมวิจัย ครั้นถึงปี พ.ศ. 2505 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ยกฐานะของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแผนกหนึ่งต่างหาก เรียกว่า “แผนกโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์” และต่อมาได้กำหนดฐานะให้เป็นโรงเรียนที่มี ระบบการบริหารภายในเป็นของตนเองอยู่ภายในสังกัดสำนักงานเลขาธิการ เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2512

นอกจากวิชาหลักเหล่านี้แล้ว ยังมีวิชาที่สอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ได้แก่ วิชา ธรรมภาคปฏิบัติ ฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนา วิชาศาสนพิธีและมารยาทไทย วิชานาฏศิลป์ ดนตรีไทย วาทยศิลป์ และวิชาสามัญบางวิชา เช่น วิชาภาษาอังกฤษ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532: 7-9)

หลังจากที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นมา วัดต่าง ๆ ทั้ง ในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดได้เห็นความสำคัญของโรงเรียนประเภทนี้ จึงได้จัดตั้งโรงเรียน

พุทธศาสนาวนอาทิตย์ขึ้นบ้าง เช่น วัดเบญจมบพิตร วัดอนงคาราม วัดสุวรรณาราม เป็นต้น (มานพ พลไพรินทร์, 2531: 254)

ในปี พ.ศ. 2518 อธิบดีกรมการศาสนา (นายวัชระ เขียมโชติ) ได้เห็นประโยชน์ที่เกิดจากการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ จึงได้รับโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์วัดต่าง ๆ ให้เข้ามาอยู่ในความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา โดยจัดสรรงบประมาณประจำปีแต่ละปีอุปถัมภ์โรงเรียนตามสัดส่วนจำนวนนักเรียน แต่ก็นับว่าเป็นเงินอุปถัมภ์ที่น้อยมาก เมื่อเทียบกับงบประมาณด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา (มานพ พลไพรินทร์, 2531: 254-255)

1) คำจำกัดความของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์

1.1) โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ คือ โรงเรียนอีกแบบหนึ่งซึ่งจัดตั้งขึ้นและเปิดสอนวิชาพุทธศาสนาภาคจริยศึกษาและวัฒนธรรมแก่เยาวชนโดยเฉพาะในวันอาทิตย์

1.2) โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ไม่รวมถึงโรงเรียนผู้ใหญ่ หรือโรงเรียนสามัญที่เปิดสอนภายในวัดทั้งภาคเช้าและภาคค่ำ โดยการดำเนินการของทางวัดเองหรือของคณะบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ตาม

1.3) โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์คือโรงเรียนที่เปิดทำการสอนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและเผยแพร่พุทธศาสนาแก่เยาวชนโดยเฉพาะ

2) หลักการของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์

2.1) เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในวัดหรือในหน่วยงานราชการ โดยต้องมีพระภิกษุสามเณรเป็นครูสอน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ใกล้ชิดคุ้นเคยกับพระภิกษุสามเณร

2.2) ต้องสอนวิชาธรรมะ ประวัติพุทธศาสนา และศาสนพิธีเป็นวิชาหลัก

2.3) เพื่อให้เด็กและเยาวชนประพฤติ ปฏิบัติ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

3) รูปแบบโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์

3.1) โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยการดำเนินการของทางการคณะสงฆ์และหรือคณะบุคคล เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาและปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย

- 3.2) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นภายในวัดหรือโรงเรียนของวัด
- 3.3) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาพุทธศาสนาและจริยศึกษาเป็นสำคัญ
- 3.4) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนโดยไม่เรียกเก็บค่าบำรุงการศึกษาใด ๆ เปิดทำการสอนเป็นวิทยาทาน
- 3.5) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มุ่งการสอนหนักไปในทางปฏิบัติมากกว่าด้านทฤษฎี

4) วัตถุประสงค์การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

- 4.1) เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างอยู่ใกล้วัดพระศาสนาอันจะนำไปสู่การอบรมทางจิตใจให้เป็นผู้ดีมีคุณในรสพระธรรม เป็นผู้ที่มีจริยธรรมเพื่อเป็นองค์ประกอบที่ดีของสังคมในปัจจุบัน
- 4.2) เพื่อปลูกฝังขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทยไว้แก่เยาวชนมิให้สูญสิ้นไป
- 4.3) เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับบ้านโดยอาศัยเด็กเป็นเครื่องมือ
- 4.4) เพื่อเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ดีแทนสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยทางเสื่อมของสังคมปัจจุบัน
- 4.5) เพื่อจัดกิจกรรมเสริมย้ำในการเรียนวิชาสามัญที่นักเรียนเรียนอยู่ในโรงเรียนสามัญ
- 4.6) เพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดีงามในสายตาของประชาชนให้แก่วัด ในแง่ของการทำประโยชน์แก่สังคมให้เด่นชัดขึ้น นอกเหนือไปจากกิจกรรมอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนอันเป็นหน้าที่ดั้งเดิมของวัด
- 4.7) เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีอันดีระหว่างนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งมาจากต่างโรงเรียนสามัญ ทำให้ลดปัญหาความไม่สงบจากการทะเลาะวิวาทเนื่องจากการถือสิทธิ์พวก
- 4.8) เพื่อเป็นการลดภาระผู้ปกครองในการที่จะต้องเป็นห่วงกับการเที่ยงตรงของนักเรียนในวันหยุด หรือถูกดึงไปในทางอบายมุขซึ่งมีอยู่หลายทางในสังคมปัจจุบัน
- 4.9) เพื่อเสริมให้สถาบัน หน่วยงาน องค์กร และสมาคมมูลนิธิต่าง ๆ ได้มีทางบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม โดยเฉพาะการสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพให้แก่ชาติบ้านเมืองได้มากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทย เป็นต้นแบบของโรงเรียนพุทธศาสนาในต่างประเทศในเวลาต่อมา

2.3 วัดไทยในต่างประเทศ

ปัจจุบันมีวัดไทยก่อตั้งในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งวัดไทยดังกล่าวสร้างขึ้นจากความศรัทธาร่วมแรงร่วมใจของพุทธศาสนิกชนบริจาคตัญย์ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย และพุทธศาสนิกชนทั่วไปในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วยกัน อันเป็นการแสดงถึงศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล วัดของทางราชการมี 3 วัด ที่รัฐบาลดำเนินการก่อตั้งวัดไทยในต่างประเทศ คือ วัดพุทธประทีป ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย และวัดไทยลุมพินี ประเทศเนปาล ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศ

1) วัดไทยในสหรัฐอเมริกา

ม.ร.ว. เกษมสโมสร เกษมศรี (2527: 21) อดีตเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. กล่าวถึงวัดไทยและสมาชิสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาไว้ ดังนี้

...งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดนนั้น เป็นสิ่งที่ยากลำบาก มักมีปัญหาซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติศาสนกิจและปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานที่ มีการขัดแย้งกันในแนวความคิดและวิธีดำเนินงานปฏิบัติศาสนกิจ ความขัดแย้งดังกล่าวอาจมีได้ระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์และระหว่างสงฆ์ด้วยกัน ดังนั้นสมาชิสงฆ์ไทยซึ่งคณะสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาได้ร่วมมือกันก่อตั้งขึ้น ย่อมมีบทบาทอันสำคัญในอันที่จะสร้างสรรค์จรรโลงพระพุทธศาสนา ใช้สมาชิสงฆ์ เป็นศูนย์รวมของคณะสงฆ์ เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันปฏิบัติศาสนกิจให้สอดคล้องเป็นแบบฉบับอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นการเกื้อกูลแก่พระธรรมวินัย และเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน นอกจากนั้นเพื่อเป็นการประสานงานระหว่างพระสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกากับทางการคณะสงฆ์ในประเทศไทยอีกด้วย...

พระธรรมราชา นวัตกรรมหรืออดีตพระเทพโสมถ (กมล โกวิทโท, 2534: 167) สรุปบทบาทของวัดไทยและพระสงฆ์วัดไทยในสหรัฐอเมริกา ดังต่อไปนี้

1. เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ตั้งแต่เกิดจนถึงสุดท้ายของชีวิตคนไทย “ยามสุขก็ไปสนุกกันที่วัด ยามทุกข์ก็นำความทุกข์ไปทิ้งที่วัด”
2. บทบาททางศาสนา วัดไทยเป็นสถาบันให้การศึกษาศิลธรรมและจริยธรรมเป็นสถานที่บรรพชาอุปสมบท เป็นที่อบรมธรรมวินัยให้ผู้บวชและบุคคลมีคุณธรรมอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม
3. บทบาททางการศึกษา วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษแก่ผู้บวชคือ การเรียนนักธรรมเรียนวิชาภาษาบาลีและเรียนในระดับวิทยาลัยสงฆ์ เพิ่มพูนความรู้แก่พระภิกษุสามเณรแม้ลาสิกขาไปก็จะเป็นกำลังของบ้านเมือง
4. บทบาททางศิลปวัฒนธรรม วัดเป็นแหล่งกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปะ เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
5. บทบาททางเศรษฐกิจ สอนให้ระมัดระวังการใช้จ่าย สอนให้ประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สอนให้รู้จักใช้สอยทรัพย์ ซึ่งเป็นปฏิฐธัมมิกัตถประโยชน์แก่อกุลเศรษฐกิจครบวงจร
6. บทบาททางการบริการสังคม เป็นที่ประชุมดำเนินกิจกรรมของชุมชน เป็นที่พักอาศัยของศิษย์วัดที่มาศึกษาเล่าเรียนและคนเดินทาง เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสโมสรพบปะวิสาสะระหว่างชาวบ้าน เป็นแหล่งบริการให้คำปรึกษาทั้งสุขและทุกข์ เป็นตุลาการประนีประนอมข้อพิพาท ฯลฯ

2) วัดไทยแห่งแรกในสหรัฐอเมริกา

พระราชรัตนภรณ์ หรือพระเทพประสิทธิ์มณฑ (ประสิทธิ์ เข้มังกร) อดีตประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา หัวหน้าสงฆ์วัดธัมมมารามชิคาโก กล่าวถึง วัดไทยและบทบาทของพระสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ในการอบรมครูอาสาสมัครโครงการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยฯ ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 29 พฤษภาคม 2534 ตอนหนึ่งว่า

...นับแต่ได้เดินทางมายุโรปและอเมริกา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 คนไทยทุกแห่งที่พบ ต่างอยากจะมีวัดมีพระสงฆ์ไทยไปอยู่เป็นที่พึ่งทางใจ รัฐบาลไทยและคณะสงฆ์ได้ไปสร้างวัดไทยพุทธคยาที่อินเดีย ต่อมาชาวไทยในลอสแอนเจลิส รอไม่

ไหวเลยสร้างวัดกันเอง แห่งที่สองก็คือ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. แห่งที่สามที่นคร
นิวยอร์ก เมื่อมีวัดก็เปิดสอนนักเรียนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้วย...

วัดไทยลอสแอนเจลิสเป็นวัดไทยแห่งแรกในสหรัฐอเมริกา เริ่มจากคนไทยที่มาศึกษาและ
ประกอบอาชีพอยู่ในนครลอสแอนเจลิส สามารถสร้างหลักฐานมั่นคง มีลูกหลานสืบทอด
วงศ์ตระกูล มิให้ล้มชาติกำเนิดเดิม คือ "ความเป็นคนไทย" เมื่ออยู่ยาวนานเข้าก็คิดถึงบ้านเกิด
เมืองนอน ความปรารถนาในอันที่จะมีวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นศูนย์รวมน้ำใจ คนไทย
มาประกอบกิจกรรมตามประสงค์ ประสบความสำเร็จเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 โดย
นายพูนศักดิ์ ขอสัตติกุล ประธาน "ศูนย์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" ได้ถวายที่ดินจำนวน 5 ไร่
2 งาน ซึ่งเป็นของบิดาคือนายวิชัย ตั้งอยู่เขตนอร์ธฮอลลีวูด ลอสแอนเจลิส แก่คณะสงฆ์ 18 รูป
มีสมเด็จพระสังฆราชปณฺณสิริมหาเถร วัดพระเชตุพน ชลบทรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวันรัต
ทรงเป็นประธานประกอบพิธี มี ม.จ.ยุธิษเฐียร สวัสดิวัตน์ กงสุลใหญ่เป็นประธาน และทรงวาง
ศิลาฤกษ์สร้างวัดเป็นปฐมฤกษ์ของการก่อสร้างวัดไทยในสหรัฐอเมริกาเป็นแห่งแรกในวันที่ 19
พฤษภาคม พ.ศ. 2515 หัวหน้าสงฆ์วัดไทยลอสแอนเจลิส รูปแบบคือ พระมหาโสภิน โสปาโก
ก่อสร้างอุโบสถศาลารูปทรงสถาปัตยกรรมไทยแต่มีห้องโถง ห้องครัว ห้องทำงาน ห้องเรียน
ห้องสมุดถูกต้องตามกฎหมายก่อสร้างของนครลอสแอนเจลิส ค่าก่อสร้างระยะแรก เป็นเงิน
284,184.00 เหรียญ เมื่อพระมหาโสภิน โสปาโก ปฏิบัติหน้าที่ครบวาระ 3 ปี คณะกรรมการสร้าง
วัดไทยฝ่ายสงฆ์ในประเทศไทยได้อาราธนาพระมงคลเทพโมลี วัดสุทัศนเทพวราราม ขณะนั้นมี
สมณศักดิ์เป็นพระพุทธรมณตรจารย์เป็นหัวหน้าสงฆ์รูปที่ 2 เมื่อครบวาระปลายปี 2521
คณะกรรมการสร้างวัดไทยฝ่ายสงฆ์ ได้อาราธนาพระเทพโสภณไปรับหน้าที่หัวหน้าสงฆ์รูปที่ 3
(พระธรรมราชา นฤวัต, 2534: 44)

3) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในสหรัฐอเมริกา

เนื่องจากได้มีพุทธศาสนิกชนชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา จัดตั้งวัดไทยขึ้นในรัฐต่าง ๆ
หลายแห่ง และได้มีพระภิกษุสงฆ์มาปฏิบัติศาสนกิจประจำ ณ วัดเหล่านี้เป็นจำนวนมาก ในปี
พ.ศ. 2519 พระภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ประชุมปรึกษาหารือและมี
มติให้ตั้งสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาขึ้น เพื่อเป็นหน่วยงานสำหรับดำเนินการประชุม
ปรึกษาหารือกัน ระหว่างพระสงฆ์ไทยในวัดต่าง ๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกา และประสานงาน
ระหว่างคณะสงฆ์ไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา กับคณะสงฆ์ในประเทศไทย และได้วางนโยบาย
เกี่ยวกับศาสนกิจของพระสงฆ์ไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาไว้หลายประการ โดยเฉพาะในแง่ของ

บทบาทของวัดในสหรัฐอเมริกา ได้บ่งบอกไว้ในข้อหนึ่งว่าวัดเป็นที่ให้การศึกษาอบรมในทางพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย แก่กุลบุตรกุลธิดาชาวไทย เช่น จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และห้องสมุด เป็นต้น (วัดไทยและสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, 2527)

วัดไทยในสหรัฐอเมริกาสวนมากได้จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นด้วย ผู้วิจัยจึงขอเสนอความเป็นมาของโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในสหรัฐอเมริกาที่สำคัญ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนมาไม่น้อยกว่า 20 ปี จำนวน 2 แห่ง ดังนี้

1. โรงเรียนวัดไทยลอสแอนเจลิส
 2. โรงเรียนวัดธัมมมาราม ชิคาโก
- (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก)

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2527) ได้เสนอโครงการวิจัยเรื่องรูปแบบหลักสูตรระยะสั้น และการจัดกิจกรรมบูรณาการ เพื่อการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยแก่นักเรียนไทยในลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา โดยแบ่งกลุ่มนักเรียนมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเล็กไม่มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาไทยเลย กลุ่มกลางสามารถฟัง พูด อ่านและเขียนภาษาไทยได้เล็กน้อย และกลุ่มสูงอ่านออก เขียนภาษาไทยได้ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนทุกกลุ่มมีเจตคติต่อภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยในทางบวกมากขึ้นทุกกลุ่ม นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าภาษาไทยสำคัญจำเป็นต้องเรียนรู้ และเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ และศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี นักเรียนกลุ่มสูงทุกคนภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของภาษาไทย เห็นว่าภาษาไทยไพเราะ มารยาทไทยดีงาม พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์มีความสำคัญ

ประภาศรี สีหอำไพ (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสำนึกความเป็นไทยของนักเรียนโรงเรียนวัดไทยในสหรัฐอเมริกา พบว่าอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะอยู่แห่งใด พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อจิตใจคนไทยในด้านการสังคม สงเคราะห์เพื่อแบ่งปันด้วยทาน มีปิยวาจาอ่อนหวานไพเราะบำเพ็ญประโยชน์แก่กันที่เรียกว่า

อัตถจริยา และการวางตนให้เหมาะสม เรียกว่า สมานัตตตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ ทำให้ การสื่อสารในสังคมไทยเป็นไปในลักษณะประนีประนอมกัน มีการปฏิบัติชอบต่อกันตามบทบาท และหน้าที่ ลักษณะการดำรงชีวิตของคนไทยนั้น นอกจากจะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในครอบครัว แล้ว คุณสมบัติที่เด่นชัดของคนไทยคือความสำนึกในความเป็นไทย การเป็นคนดีมีศีลธรรมและ ความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์และราชวงศ์จักรี ชุมชนไทยโดยทั่วไปมีวัดเป็นศูนย์กลาง ของชุมชนและวัดยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมพิธีกรรมทางศาสนาประเพณีวัฒนธรรมและการศึกษา ด้วย คนไทยในสหรัฐอเมริกาที่ดำรงชีวิตด้วยการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอเมริกัน มิได้ละทิ้ง หลักพุทธศาสนา

รัชณี จรุงศิริวัฒน์ (2532) ศึกษาเรื่อง ทักษะเชิงประเมินของครู พระสงฆ์และกรรมการ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในสหรัฐอเมริกา ระดับ 3 และระดับ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2532 สรุป ผลการวิจัยว่า หลักสูตรการสอนนั้นสามารถนำไปใช้ด้านแบบฝึกทักษะเหมาะสมมากที่สุด กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลตลอดจนความเข้าใจในการใช้แผนการสอนของ ครูทำได้เหมาะสมมาก นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์หลังการเรียนกับก่อนการเรียนแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญ แผนการสอนทุกระดับมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ อูสาห์ กิจอันเจริญ เรื่อง “ทักษะเชิงประเมินของครู พระสงฆ์ กรรมการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ใน สหรัฐอเมริกา ระดับ 1-2” เห็นว่าแผนการสอนมีความเหมาะสมและมีนัยสำคัญทางสถิติ

เครือวัลย์ สุวรรณดิษฐากุล (2532) ศึกษาเรื่อง ทักษะเชิงประเมินของครูอาสาสมัครและ กรรมการโรงเรียนต่อแผนการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยแก่เด็กไทย ระดับ 5 และระดับ 6 โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พบปัญหาของโรงเรียนวัดไทยว่าขาด หลักสูตรและตำรา ขาดครู ครูอาสาสมัครท้องถิ่น ไม่มีเวลาเตรียมการสอน เพราะมีภารกิจด้านมือ วิชาที่สอนในโรงเรียน มีหลักสูตรเกี่ยวกับวิชาธรรมและพุทธศาสนพิธี หลักสูตรวิชาพุทธศาสนา

ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์ (2537) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและ การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : ศึกษากรณีชุมชนบ้านลัดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญในลักษณะที่ว่าภายใต้การ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้ชาว มอญเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านสังคมและการ ปกครองตนเอง การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในด้านการผลิตและการจำหน่าย แจก เครื่องปั้นดินเผา การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาและการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่และ

ความสัมพันธ์ในหมู่ครอบครัวและเครือญาติ แต่ในขณะเดียวกันชาวมอญก็ยังคงไว้ซึ่งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย โดยสามารถธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้ได้ ได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี

ปรารภ มงคลธวัช (2541) ศึกษาเรื่อง เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ มีเอกลักษณ์ของชนเผ่าที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซที่แสดงให้เห็นว่าเป็นวัฒนธรรม ประเพณี มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว เช่น การแต่งกาย ภาษา และพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน ฯลฯ ที่แตกต่างจากคนไทยพื้นราบ แต่ในปัจจุบัน ชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายม้ง มีการเปลี่ยนสัญชาติเป็นคนไทย ได้รับการรับรองสิทธิทางกฎหมาย การคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับการบริการขั้นพื้นฐานด้านการศึกษา สาธารณสุข และสาธารณูปโภค จากรัฐบาลไทย พูดภาษาไทย รวมทั้งการนับถือศาสนาพุทธ ทำให้ชาวเขาได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมของคนไทย การดำรงชีวิตตามแบบวัฒนธรรมไทย มีค่านิยมแบบไทย

จากการศึกษางานวิจัยภายในประเทศดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า การที่คนไทยและกลุ่มคนไทยเชื้อสายต่างๆหรือกลุ่มชาติพันธุ์ใด ไม่ว่าจะอยู่ในท้องถิ่นใด ทั้งในประเทศ หรือต่างประเทศ แม้จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตไปบ้าง แต่ก็ยังคงพยายามที่จะรักษาอัตลักษณ์ และสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมของตนไว้ให้คงอยู่ต่อไป

2. งานวิจัยต่างประเทศ

เมเยอร์(Mager, J.E., 1988) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ภาษาที่สองกับการส่งเสริมความคิดของชนกลุ่มน้อยในเมือง เรดวูด แคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยใช้วิธีการสอนแบบปฏิสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนพัฒนาความสามารถภาษาอังกฤษ ทั้งภาษาเขียน คำศัพท์ และการสื่อสารด้วยการพูดโดยตรง ซึ่งผลการเปรียบเทียบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า นักเรียนที่ได้รับการทดลองดังกล่าวไม่เพียงแต่ต้องการที่จะเรียนรู้ภาษาที่สอง เพื่อความสำเร็จด้านการเรียนและความอยู่รอดเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมสนับสนุนต่อการเรียนรู้ภาษาที่ 1 กับวัฒนธรรมอีกด้วย

ราบิโน (Rabino, L.,1992) ได้ศึกษาหลักสูตรการศึกษาภาษาของชนกลุ่มน้อย ในโรงเรียนรัฐบาลของรัฐนิวยอร์ก โดยใช้วิธีการศึกษาด้านมานุษยวิทยา ผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักสูตรการสอนภาษาสำหรับชนกลุ่มน้อย เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับวิธีการและขอบเขตในการดำรงรักษาความเป็นคนกลุ่มน้อยกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งพบว่า การจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนนั้นพยายามจะจัดให้เหมาะสม แต่บทบาทของครูเกิดความขัดแย้งในตัวเอง คือ บทบาทด้านหนึ่งพยายามที่จะเสียสละให้ชนกลุ่มน้อยดำรงรักษาเอกลักษณ์ของตน แต่อีกด้านหนึ่งพยายามที่จะส่งเสริมสนับสนุนการใช้ภาษา และทดสอบความสามารถ ผลสัมฤทธิ์ในทางการเรียนโดยใช้แบบทดสอบภาษาอังกฤษและเหมือนกับว่า บทบาทหลังนี้จะกระทำด้วยความลำเอียง รีบเร่ง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไปสู่ภาษาอังกฤษ

วากะบายาชิ (Wakabayachi, T., 1998) ได้ศึกษาลักษณะของภาษาและวัฒนธรรมโดยทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้เรียนญี่ปุ่นที่เรียนระดับอุดมศึกษา โรงเรียนนานาชาติ ในประเทศญี่ปุ่น ผลการวิจัยพบว่า พื้นฐานการศึกษาไม่มีความแตกต่างด้านภาษาอังกฤษ นักเรียนที่จบจากโรงเรียนญี่ปุ่นมีความสามารถด้านภาษาอังกฤษเทียบเท่ากับนักเรียนที่จบจากโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษ

นอกจากนี้ นักเรียนส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาวะเด็กสองวัฒนธรรม ซึ่งลักษณะวัฒนธรรมดังกล่าวไม่ใช่ความเป็นเอเชียและความเป็นตะวันตกเสมอไป แต่ลักษณะวัฒนธรรมของนักเรียนนั้น มีความสัมพันธ์อย่างมากกับทักษะทางภาษาเขียน ภาษาพูด รูปร่างหน้าตา ซึ่งแนวความคิดนี้แสดงให้เห็นว่า ภาษากับวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กัน หรือมีความสัมพันธ์กันแทบแยกกันไม่ออก

มากิฮาลา (Makihala, M., 1999) ได้ศึกษาภาวะสองภาษาในสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเมืองในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาราปานูย ในประเทศชิลี โดยศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภาษาและสังเคราะห์แนวทางในการใช้ภาษา เพื่อสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ราปานูย ในปัจจุบันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างรวดเร็ว ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์นี้ใช้ภาษาในการสื่อสาร โดยผสมผสานระหว่างภาษาราปานูย ราปานูย สเปนนิช และชิลีเยนสเปนนิช ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ในสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งการปรับตัวนั้น เพื่อการรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังเป็นการดูแลปัจจัย ทรัพยากร และความขัดแย้งภายในกลุ่มอีกด้วย

อินทิดา บารูอา (Indira Barua, 1984) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบางประการเกี่ยวกับความสำนึกในเอกลักษณ์ของชาวไทย (Tais) ในรัฐอัสสัม ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ในรัฐอัสสัมจะมีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ อาศัยอยู่มากมาย และเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาอยู่ในรัฐนี้ในระยะเวลาที่ต่างกัน ประเด็นที่ศึกษาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการรักษาซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษา ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในกรณีของชาวไทยอาหม (Tai Ahoms) และไทยตารุง (Tai Turungs) หรือไทยรุ่ง (Tairung) ในรัฐอัสสัม พวกไทยอาหม และไทยรุ่งที่เข้ามาจะอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน มีภาษาพูดเป็นของตนเอง นับถือศาสนาพุทธ ยึดถือในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของตน นิยมแต่งงานภายในกลุ่มของตน แม้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลอินเดียจะพยายามให้พวกไทยอาหมและไทยรุ่งเหล่านี้หันมานับถือศาสนาฮินดูและพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของไทยอาหมและไทยรุ่งก็ตาม ชาวไทยอาหมและไทยรุ่งเหล่านี้ก็ได้จัดระเบียบชีวิตของคนในทางสังคม-วัฒนธรรมเสียใหม่ เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมของตนไว้ ในด้านภาษานั้นพวกเขายังคงใช้ภาษาของตนเองในชีวิตประจำวัน และอินทิดา บารูอา ยังพบว่าแม้ว่าชาวไทยในรัฐอัสสัมกลุ่มต่าง ๆ จะได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้านก็ตาม แต่พวกเขาก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของพวกเขาไว้ และเริ่มมีความสำนึกในเอกลักษณ์ของตนเองสูงมากขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มที่อยู่ในสถานการณ์การเรียนรู้สองภาษา และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในต่างประเทศ พบว่า กลุ่มชนเหล่านั้นจะพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมของตนไว้

อาจกล่าวได้ว่า จากการศึกษางานวิจัยทั้งภายในประเทศและต่างประเทศส่วนใหญ่พบว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชน จะสะท้อนออกมาทางวัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และความสำนึกในความเป็นชาติของตน และจะพยายามแสดงออกอย่างเด่นชัดในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้นการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญของกลุ่มชนโดยทั่วไป เช่นเดียวกับกลุ่มคนไทยในต่างประเทศที่พยายามรักษาความเป็นไทยเอาไว้ โดยการสืบทอดวัฒนธรรม และปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นไทยแก่ลูกหลานของตน

ตอนที่ 9 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยไว้ ดังนี้

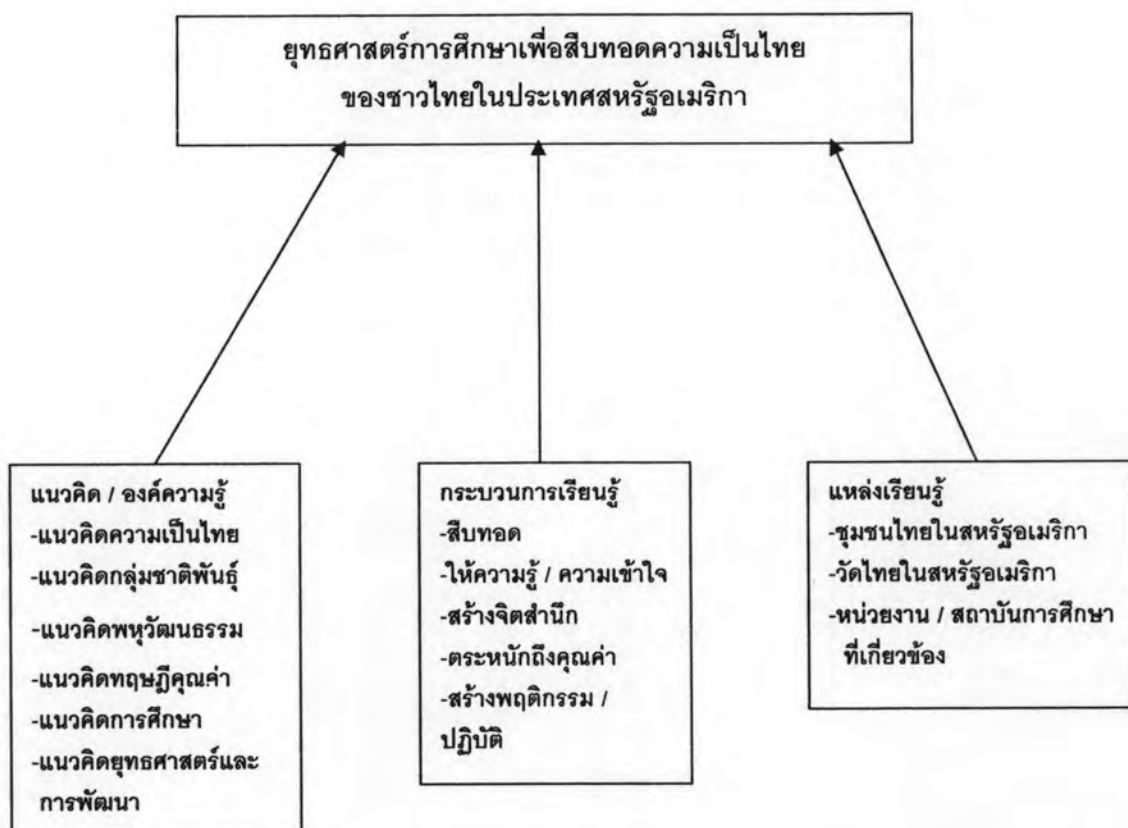
1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสืบทอดความเป็นไทยตามการรับรู้ของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา
2. เพื่อศึกษาบทบาทของการศึกษาที่มีต่อการสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา
3. เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีในการศึกษาวิเคราะห์และวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไทย
2. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์
3. แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม
4. ทฤษฎีคุณค่า
5. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
6. แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์และการพัฒนา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาการสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเห็นว่าเป็นกลุ่มชุมชนชาวไทยขนาดใหญ่และมีการอพยพไปตั้งถิ่นฐานเป็นระยะเวลาหลายสิบปี ขณะเดียวกันก็เป็นชุมชนที่ยังคงรักษาและสืบทอดความเป็นไทยไว้ จึงควรที่จะศึกษาวิเคราะห์ต่อไปว่ามีเหตุและปัจจัยใดที่ทำให้ชาวไทยเหล่านี้รักษาความเป็นไทยไว้ และกลุ่มชาวไทยเหล่านี้มีวิธีการในการสืบทอดความเป็นไทยไว้ได้อย่างไร

สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไทย : วัฒนธรรมไทย และจิตสำนึกในความเป็นไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ **ความเป็นไทย** จากการศึกษาพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไทย ที่ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการส่วนใหญ่ได้ให้ความหมายไว้ จะมีความหมายและลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ **วัฒนธรรมไทย และจิตสำนึกในความเป็นไทย** เป็นหลัก

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษา **ความเป็นไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา** โดยพิจารณาในประเด็น **วัฒนธรรมไทย และจิตสำนึกในความเป็นไทย** ของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา

ความเป็นไทย หมายถึง ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความแตกต่างจากคนชาติอื่น อันได้แก่ **วัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และจิตสำนึกในความเป็นไทย**

ในการศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาความเป็นไทยที่ยังคงอยู่ในกลุ่มคนไทยและเยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในประเด็น การธำรงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมไทย และการปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นไทย

ในการพิจารณาเรื่อง ความเป็นไทย ในประเด็นที่เกี่ยวกับ วัฒนธรรมไทย และจิตสำนึกในความเป็นไทย พอสรุปได้ ดังนี้

วัฒนธรรมไทย มีความหมายครอบคลุมถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ซึ่งสมาชิกในสังคมเข้าใจซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าร่วมกัน อันได้แก่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ฯลฯ วัฒนธรรมไทยจึงเป็นสิ่งที่คนไทยได้สั่งสม เลือกรร สืบทอด และปรับปรุง จนถือกันว่าเป็นสิ่งดีงาม

ในส่วนของ การพิจารณาวัฒนธรรมไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา จึงต้องพิจารณาในลักษณะของวัฒนธรรมที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมบ้าง เป็นลักษณะของวัฒนธรรมไทยที่ยังคงเหลืออยู่

สำหรับประเด็น จิตสำนึกในความเป็นไทย คงจะต้องพิจารณาในแง่มุมของความสำนึกในความเป็นไทยที่มีลักษณะแตกต่างไปจากความรู้สึกที่เป็นแบบชาตินิยม แต่เป็นลักษณะของจิตสำนึกในความเป็นไทยของคนไทยที่อยู่ในต่างประเทศ ที่มีความรู้สึก ความคิด ความตระหนัก ความรัก ความซาบซึ้ง ความศรัทธา และเห็นคุณค่าของความเป็นไทย

กรอบการพิจารณาเรื่อง จิตสำนึกในความเป็นไทย จะเลือกพิจารณา กระบวนการเกิดจิตสำนึก ดังนี้

1. กระบวนการเกิดจิตสำนึก
 2. วิธีการปลูกฝังจิตสำนึก
2. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นไทยในต่างประเทศ และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย เนื่องจากมีความเห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีประชากรของประเทศประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) มากมายหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ก็จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) เฉพาะของตนเอง สำหรับกลุ่มคนไทยที่ไปอาศัยอยู่ในต่างประเทศก็เช่นเดียวกันก็จะมีการรวมกลุ่มกัน และพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยไว้ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มอาศัยอยู่ คนไทยในสหรัฐอเมริกาได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มชุมชนไทยในหลายรัฐของสหรัฐอเมริกา และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยไว้

กลุ่มชาติพันธุ์ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต และความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันร่วมกัน กลุ่มชาติพันธุ์มักจะมีวัฒนธรรมที่ แตกต่างไปจากวัฒนธรรมใหญ่ และมักจะเชื่อมโยงกับการอพยพมาจากประเทศอื่นๆและในการศึกษาลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ อาจศึกษาได้จากเอกลักษณ์ทางด้าน วัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตเป็นสำคัญ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ของกลุ่มคน ที่ทำให้แตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยเฉพาะที่เด่นชัดคือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสำนึกในการรวมหมู่

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงพยายามที่จะศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทย และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยว่า มีกระบวนการในการรวมกลุ่มกัน และดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมทั้งรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นไทยไว้ได้อย่างไร

3. แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การสืบทอดความเป็นไทยในต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นดินแดนที่มีชนชาติต่างๆอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ ทำให้มีประชาชนหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ปะปนกันอยู่ ดังนั้นในการจัดการศึกษาเพื่อรักษาความเป็นไทย จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่อง พหุวัฒนธรรม ด้วย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมของนักวิชาการส่วนใหญ่พบว่า การจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมมีเป้าหมายสำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. เพื่อให้เกิด ความสำนึก ความเข้าใจ การยอมรับนับถือในธรรมชาติของความแตกต่างและความคล้ายคลึง ระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ
2. เพื่อความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับผลกระทบของชาตินิยม ทั้งทางบวกและลบ
3. เพื่อพัฒนาเจตคติที่ดีต่อเชื้อชาติ ศาสนา และสีผิวของบุคคล ให้ยอมรับและใช้ภูมิหลังทางวัฒนธรรมเป็นรากฐานในการพัฒนาที่สำคัญ
4. เพื่อจัดและพัฒนาประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่เยาวชน ทั้งทางด้านทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่จำเป็นต่อการอาศัยอยู่ในสังคมที่มีชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย
5. เพื่อความเท่าเทียมกัน ความปรองดอง ประสานกลมกลืนกัน และสันติสุขของคนในสังคม ประเทศชาติ และในโลก

ดังนั้น ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นไทยในต่างประเทศ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับแนวคิด พหุวัฒนธรรม ไม่ใช่เน้นความเป็นชาตินิยมเพียงอย่างเดียว เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

4. แนวคิดทฤษฎีคุณค่า

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีคุณค่ามาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ เนื่องจากการรักษาและสืบทอดความเป็นไทยเป็นเรื่องของการสำนึกถึงคุณค่าของความเป็นไทย

ทฤษฎีคุณค่า (Axiology) กล่าวโดยสรุป หมายถึง แนวคิดที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันกล่าวถึงอุดมคติต่างๆในด้านความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าต่างๆนี้ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์

สำหรับเยาวชนไทยในต่างประเทศ การที่จะส่งเสริมให้รักษาและสืบทอดความเป็นไทย จำเป็นต้องปลูกฝังให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่าและความสำคัญ มีความศรัทธา และซาบซึ้งในการธำรงรักษาความเป็นไทยไว้ให้คงอยู่

ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีคุณค่า จึงเป็นแนวคิดที่ควรพิจารณาในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องคุณค่าของความเป็นไทย ที่สะท้อนออกมาทางวัฒนธรรม และจิตสำนึกในความเป็นไทย ทั้งในด้านจริยศาสตร์ (คุณค่าทางความประพฤติ) และด้านสุนทรียศาสตร์ (คุณค่าทางความงาม)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากชุมชนไทยในประเทศสหรัฐอเมริกามีการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากการจัดการศึกษาในเมืองไทยที่มีการจัดการศึกษา 3 รูปแบบ คือการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาว่าการศึกษาของชุมชนไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาว่ามีการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างไรบ้าง และการศึกษาที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในสหรัฐอเมริกาอย่างไร

6. แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์และการพัฒนา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะนิสิตสาขาพัฒนศึกษา ได้นำแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับยุทธศาสตร์และการพัฒนามาเป็นแนวทางในการศึกษา สรุปได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ หมายถึงแนวทางเชิงรุกในการปรับปรุงและพัฒนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

แผนยุทธศาสตร์ เป็นโครงร่างหลักหรือวิธีการโดยรวมที่บุคคลหรือองค์การต้องทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ แผนยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากพลังภายนอกและภายในองค์การได้มากที่สุด

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อสิ่งที่ดีกว่า เป็นการสร้างสรรค์ปรับปรุงให้สิ่งที่ได้ส่งสมมานั้นเจริญงอกงามสืบต่อไป

1. **แนวคิดการศึกษากับการพัฒนา** เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือหรือกลไกสำคัญในการพัฒนา ซึ่งจะพิจารณาในประเด็นวิวัฒนาการในการจัด

การศึกษาเพื่อความเป็นไทยในต่างประเทศ ในรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกกระบวน
โรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

2. แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนา โดยการ
ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในกระบวนการพัฒนา เสริมสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานทางวัฒนธรรม และส่งเสริมความร่วมมือ
ทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ

3. แนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนา โดยการให้
คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา แนวทางการแก้ไข วางแผนพัฒนา
แก้ไขปัญหา ปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนา และมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การสืบทอดความเป็นไทยและยุทธศาสตร์การพัฒนา
การศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา จึงจะใช้แนวคิดการ
พัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วม เป็นหลัก

กล่าวโดยสรุป การศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทย
ของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา นับเป็นงานวิจัยที่มีความสำคัญและควรที่จะดำเนินการ
วิจัย เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นไทยในบริบทของสังคมโลกที่จะสามารถ
ดำรงคงอยู่ได้ หากทุกฝ่ายร่วมมือร่วมใจกัน โดยอาศัยกระบวนการพัฒนาทางการศึกษาเข้าไป
บูรณาการให้เกิดกระแสการพัฒนาในมิติของวัฒนธรรม เพื่อรักษาและสืบทอดความเป็นไทยให้
คงอยู่คู่กับชาวไทย ทั้งในประเทศและต่างประเทศสืบไป